

MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA

KUUEKÜMNE VIIES NUMBER : JUUNI 2017

N O T A F E 2 0 1 7

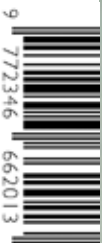
July 7-14

Viljandi, Estonia

notafe.ee

HIND 2€

#65 : FAUNA

ÜKS ÖNNETU TEISE RINGI KARAKULLKASUKAS

Ma käin talvel karakullnahast kasukaga, millel on (vist) naaritsanahast krae – igal juhul pole kahtlust, et tegemist on mingi karusloomaga. Traditsiooniliselt saadi karakulli, pekstes tiinet lammast kuni abordini, kusjuures soovitatavalt nii, et lambatall jääb ellu. Seejärel nüliti paari tunni jooksul elusalt tall, kelle karv on sellisel „tootmisviisil” erilisel krussis ja tihke ning seetõttu ka eriti kõrgelt hinnatud. Ma ei kujuta ette, mitu lambatalle kulub sellise pika mantli tegemiseks. Jõhkralt. Naaritsaid hukatakse karusnahatööstuses (vähemalt tänapäeval) gaasitamisega. Ma ei tea küll täpselt, kuidas tapeti see naarits (kui ta ikka oli naarits), kes on nüüd minu mantli kraeks, aga aiman, et vanasti ilmselt mitte kaastundlikumate vahenditega.

Sain selle kasuka möödunud talvel Tartust Uuskasutuskeskusest. See paisab küll olevat üsna vana, aga see-eest on väga korralik – n-ö peaaegu uus, kuigi vanamoodsa lõikega. Ilmselt mõnest lahkunud vanaprouast järelejäädud varandus. Ma ei maksnud selle eest kuigi palju. Samas ei oleks ma ostnud sellist mantlit kunagi nn päris poest, sest ma ei soovi tekitada sellise kauba järele nõudlust. Aga ma ostsingi selle siiski, sest haruharva juhtub, et leiad kuskilt taaskasutusest endale õiges suuruses just selle, mida sul vaja on – antud juhul siis sooja talvemantli. Sain kasukaga möödunud talvel ohtlalt komplimente – seda isegi tänaval ja võõraste inimeste käest. Tõesti, see oli muljetavaldav. Eriti ei hoidnud kiidusõnadega tagasi just keskealised või vanemad proudad. Tavaliselt algatab vestlust kasukavaimustuses naisterahvas, kes räägib, kuidas ka tema endale noorena sellist ihkas (või tal samuti taoline oli), mina tänan ja selgitan, et sain mantli soodsalt Uuskasutuskeskusest ja see tegelikult veidi vaevab mind. Kui küsitakse põhjust, ei hoiata ma end tagasi ja kirjeldan detailselt, kuidas karakullnahka toodetakse. Üldiselt lõpeb vestlus sellega üsna ruttu. Enamasti nenditakse, et polegi seda varem tegelikult nii täpselt teatud, aga ma ei usu, et prouade vaimustus kasuka üle sellest võikast teadmisest kuidagi kahaneb, ning arvatavasti nad oma pead selle infoga üleliia ei vaeva.

Ja ega minagi ole mingi sõnumitoojast märter. Mõni inimene võib mulle isegi ette heita, et minusuguste tõttu on karusnahk jätkuvalt moes, olgugi et ma ise end eriti trende järgivaks inimeseks ei pea, vaid kannan põhimõtteliselt kõike, mis kuskilt teisest ringist kätte satub. Ometi ei kipu ma selle mantliga väga pildile jääma ja poleks vaimustuses, kui selline jäädvustus kuskil sotsiaalmeedias ilmuks. Tean isiklikult mitmeid inimesi, kes mõtlevad kellelgi taolist kasukat seljas nähes, et on ikka vördjas. Ma ise mõtlesin tegelikult **Ulrich Seidli** „Safarit” vaadates samamoodi järjepidevalt, et on ikka vördjad. See tunne on mulle tuttav. Inimestel on neis küsimustes moraalsed piirid üsna erinevates kohtades.

Aga mulle jäi hiljuti hinge üks seik. Nimelt tuli ühel sugukondlikul üritusel kogemata teemaks – üldiselt me üritame seda ikka kollektiivselt vältida – lihasöömine ja ütleme nii, et minu lähikonnas peetakse taimetoitlust, rääkimata veganlusest, endiselt mingiks haiglaseks veidruseks. Kui ma olin valmis juba raevukalt sõnasõtta astuma ja üht kõhukat meesterahvast seoses tema

toitumisharjumustega ründa, tonksas mind mu kooliõpetajast sugulane sõnadega, et oluline on ikkagi ka inimestega läbi saada. „Seda küll, jah...” jätsin ma oma ristisõja poolelt sõnalt katki. Kõigepealt tõdesin, et mind ajab räigelt närvi, kui inimesed, kes söövad liha ja loomseid tooteid silmanähtavalt üleliia palju, hakkavad õigustama oma isusid ja armumise „tervislikust toitumisest”, mille osaks peab olema vältimatult ka (ohter) lihasöömine. Aga samal ajal mõistsin ma ühtäkki totaalselt vajadust oskuse järele suuta mis tahes tõekspidamisega inimestega normaalselt suhelda; et see sünnipäevaluauas „räägelt närvi minemine” ei tule eriti kasuks mulle ega paraku ka ilmselt ühelegi kannatavale loomale.

Kasuks tuleb see, kui inimesed suudavad vaidlemise asemel üksteist ka pisut kuulata ning saavad üleüldiselt teadlikumaks nii tervislikust toitumisest, alternatiividest loomsetele toodetele kui ka erinevate tootmisprotsesside käigus loomadele põhjustatud kannatustest. Kuid inimesed võiksid tutvuda ka karjakasvatavate põhimõtete või kasutusel oleva nüüdisaegse tehnoloogia ning selle arengusuundadega. Ning kui need teadmised sissehuhutuseks omavahel sünkrooni viia, võiks juba praegu normaliseeruda tasakaal selle vahel, kas ja kui palju on kellelgi mõistlik loomseid tooteid tarbida ning millises mahus ja mil viisil on mõistlik „toota”, rääkimata siis sellest, et võiksimet otse karusloomakasvatustele tänapäeval märksa mõistlikumaid alternatiive.

Ühesõnaga, hoolimata sellest õnnestust kasukast ei salli ma loomade jõhkrat kohtlemist ning mulle on vastuvõetamatu mis tahes ettekeändel loomapiinamine. Mulle meeldivad väga loomad, aga mulle meeldivad sealhulgas ka inimesed. Viimaste seas leidub igasuguseid, kellel on väga erinevad arusaamad elust ja olust, aga ma loodan, et mida aeg edasi, seda paremini hakkame üheskoos mõistma, et see, kuidas me kohtleme teisi elusolendeid enda ümber, määrab meie enda saatuse – nii selle, kuhu me ise moraalsete ja tundlike olevustena areneme, kui ka selle, milliseks kujuneb elukeskkond, milles me eesolevatel aastasadadel ja (ehk ka) -tuhandetel elama hakkame. Ma tahaksin loota, et selles tulevikumaailmas säilib ka mingi osa looduslikust metsikusest; et me jätame sinna ruumi ka millelegi võimsamale kui vaid inimese enda tarkuses loodu. Mulle tundub, et selleks peab inimene taastama aukartuse looduse ees ning austuse teiste elusolendite vastu, sest ilma nendeta kaotame selle, mis on teinud meist inimesed just antud sõna primas tähenduses.

Helen Tammemäe, peatoimetaja

Foto: Renee Altrov

Esikaanel NOTAFE

TOIMETUS

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee
Henri Kõiv	tegev- ja sotsiaaltoimetaja	henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	disaini- ja muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee
Piret Karro	keskkonna- ja kultuuritoimetaja	piret@muurileht.ee
Maia Tammjärv	kirjandus- ja uudistetoimetaja	maia@muurileht.ee
Sille Pihlak	arhitektuuritoimetaja	sille@muurileht.ee
Keiti Kljavin	linnaruumitoimetaja	keiti@linalabor.ee
Pille Sepp	keeletõlketoimetaja	pille@muurileht.ee
Kertu Viira	asjaajaja	kertu@muurileht.ee
Makett/kujundus	Madis Katz	
Illustraatorid	Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Lilian Hiob, Vahram Muradyan	
Fotograafid	Aleksander Kelpman, Janis Kokk, Priit Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel	

KOLLEGIUM: GUSTAV KALM, MARGUS KIIS, AHTO KÜLVET, ELLEN MURULA, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: MTÜ TARTU KULTUURITEHAS

TOETAJAD: EESTI KULTUURKAPITAL, KULTUURIMINISTEERIUM, TARTU LINN, TELLISKIVI LOOMELINNAK

TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: uudised@muurileht.ee

Arvustamiseks plaate, raamatuid, veini ja juustu: Müürilehe toimetus, Telliskivi Loomelinnak, A2 hoone II korrus, Linnalabori ühiskontor

Head kraami võib saata/viia Müürilehe nimele ka plaadipoodi Biit (Viru 3-5, 10140 Tallinn) või Genialistide Klubi baari Mõku (Magasini 5, 51005 Tartu). Samuti võib saata paki Müürilehe postiaadressile Tatari 64, 10134 Tallinn.

Kõigile aadressidele pakke saates või kohale viies palume märkida aadressaadiks kindlasti „Müürileht”.

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastõid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustatsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

Tuleb märkida, et kaasautorlus on vabatahtlik ja kuna Müürilehe väljaandmine on puudulike rahaliste vahenditega ettevõtmine, mis ei teeni kasumit, pole toimetusel tekkinud seni võimalust autoritele kaastööde eest honorari maksta, v.a projekti-põhised honorarifondid. Sellest hoolimata ei peegelda honoraride puudumine kuidagi toimetuse suhtumist kaasautorite panusesse.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht 18€ eest aastas: muurileht.ee/tellimine

Reklaami Müürilehes: muurileht.ee/reklaam

JÄLGI MEID

[Instagram](#) · [Twitter](#) · [Facebook](#) · [@Muurileht](#)

SISUKORD

Suvi on see aeg, mil isegi kõige paadunud tsivilisatsioonifänn aheldab ennast lahti tehnoloogia kütkeist ning suundub lunastust oodates grüünesse. See on ka kõige tõenäolisem periood, mil inimene kohtab liigikaaslaste asemel teisi olevusi, suuri ja väikeseid, karvaseid ja sulelisi, metsikuid ja kodustatuid. Just neile on pühendatud Mürilehe suvenumber – räägime faunast! Kuid enne veel, kui areenile astuvad loomad, nopib **Mürilehe erakorraline esoteerikatoimetuse** iga tähtkuju jaoks suvisest kultuurimenüüst välja sobivaimad palad (lk 5–7).

Vestlusest loomaökoloogi **Tuul Sepaga** (lk 8–10) koorub välja, et muutunud ühiskonnas kammitseb inimkonda jätkuvalt evolutsiooniline taak, millest oleks aeg üle olla. Agressiivsus, võõraviha, magusaarmastus, riskimisvajadus – see on kõik küttide ja korilaste pärand, mida me pole 21. sajandil suutnud enda kasuks tööle panna. **Mattias Turovski** kirjutab (lk 11–12) sellest, et kodustamise asemel peaks inimene planeedil Maa kodunema.

Kadri Taperson argumenteerib **leheküljel 13**, miks loomade ekspluateerimine on tervikuna ebaeetiline tegevus. **Irene Viktor** paigutab (lk 14–15) loomade rõhumise ehk spetsiesismi aga laiemasse teoreetilisse raamistikku, kõrvutades seda seksismi ja rassismiga. Seejärel hüppame **Kristina Meringu** juhtimisel turvalisest teooriamaailmast võikasse argipäeva – **leheküljel 16** tuleb juttu tapamaja töötajate mõttemustritest. **Lehekülgedel 18–19** kirjutab **Nelly Mäekivi** diskrimineerimisest liigikaitses ehk sellest, miks pandad ja jääkarud on varjutanud kalade ja putukate probleeme.

Aro Velmet vaatleb **leheküljel 20**, kuidas ühest tavalisest notsust on saanud värvikate kostüümide ja rohkem kui miljoni fänniga sotsiaalmeediastaar. **Tõnis Jürgens** arutleb (lk 22–23), kuidas Descartes'i ja Schopenhaueri filosoofia ning küberneetikateooriad on kujundanud erinevatel ajajärgudel meie arusaamu loomariigist. **Karin Sõmer** oma artiklis (lk 25) loomadele ei halasta ning annab endast parima, tõestamaks lugejale, et just loomad on süüdi suuremas osas maailma hädadest. **Leheküljel 26** jagab tutvustusi **Indrek Spungin** lugejatega oma meelisliigi mahavaikitud ajalugu. Seevastu peab kassipiltide austaja **Kati Ilves** võtma kuidagi lühidalt kokku (lk 27) kassipildituumaplahvatuse, mille interneti laiadesse massidesse jõudmine on endaga kaasa toonud.

Ave Taavet analüüsib (lk 28), kuidas loomi on animatsioonis ajalooliselt poliitilise vankri ette rakendatud. **Nele Volbrück** nendib oma arvustuses (lk 29) BBC sarja „Planeet Maa II” kohta, et moodne loodusdokumentaali ei tähenda juba ammu tüünet tiksumist, vaid sarnaneb pinevale põnevikule. **Lehekülgedel 30–31** arutlevad **Timo Maran**, **Leelo Kukkk**, **Aleksei Lotman**, **Rea Raus**, **Tiit Maran** ja **Hendrik Relve** looduskaitsealade mõtte üle.

Muusikarubriigis (lk 32–33) teeme tutvust peosarja Flamingo eestvedaja **Mari-Anna Milleri** ning fantaasiaküllaseid jaapani mõjutustega helimaastikke komponeeriva **Lootusega**. Lisaks arvustamisel uued kauamängivad. Suvel on mõistlik vinüülimängija siiski puhkusele saata ja nautida elavat muusikat. Kus, mida ja miks, sellest annab ülevaate **Mürilehe suvefestivalide välimääraja** (lk 34–36). Kiirkohtingul (lk 37) räägib värske albumi avaldanud **meisterjaan** oma sisemise looma avastamisest.

Margus Kiis jagab filmirubriigis (lk 38) lugejatega äsja kinodesse jõudnud dokumentaali „Nõukogude hipid” vaatamisel kogutud märkmeid ja muljeid. Suvenumbri peame lõpetama aga kurvema noodiga, sest meie seast lahkusid lühikese vahega kaks noort ja talendikat kultuuriinimest. **Margus Karu** ja **Anna-Stina Treumundit** meenutavad sõbrad ja tuttavad (lk 39).

Universumi silmad jälgivad meid kosmosesügavusest need on haikala silmad

Mööduvad tuhanded põlvkonnad miljonid aastad evolutsiooni need silmad on endistviisi külmad ja emotsioonitud mitte ühtegi miimika muutust miljonite aastate jooksul Tal pole näolihaseid arenenud et väljendada emotsioone

Selles pilgus pole õelust see eeldaks saagiga suhestumist hai pilk on jäägitult osavõtmatu Toitu hankida elada paljuneda see on tema eksistentsi tuum Mitmerealsed nõelteravad hambad surutakse armutult ohvri kehasse külma pilgu saatel

Ära lonka ega kaeble avalikult selles maailmas Juuri endast välja hirm kata väiksemadki kriimustused Su haavatavus tuntakse ära kilomeetrite kauguselt Hai silmad ilmuvad hämaruses kui neid kõige vähem ootad

*

Inimelu on juhus Oleksin võinud sündida teises kohas ja teisel ajal kuid mina olen siin ja praegu varases keskeas eesti mees väikeses Eesti riigis 21. sajandi alguses

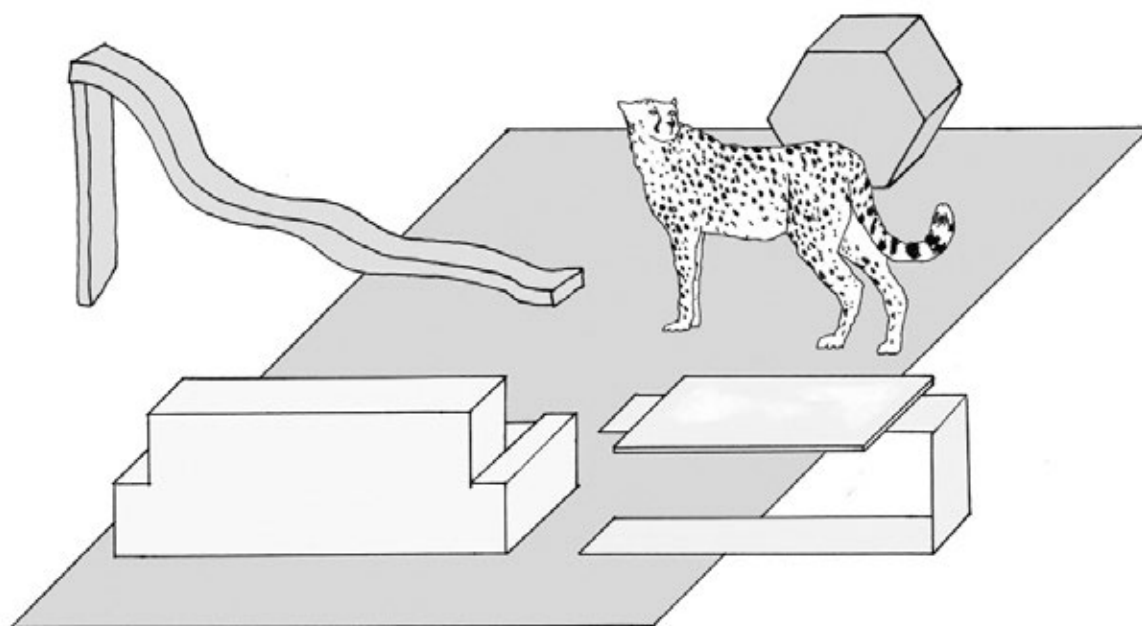
Kiviajal oleksin ilmselt juba vanadusse surnud või savannis mõõkhammastiigri poolt maha murtud Pronksiajal mõne surmava tõve kätte koolend Rauaajal aga tõmbi kirvega kuklasse ning keskajal hoopis mõõgaga ootamatult kõhtu saanud Uusajal oleksin blasfeemia eest ära põletatud 20. sajandi maailmasõdades ehk püssikuulist langenud 22. sajandi alguses virtuaalreaalsuses mõne surmava arvutiviiruse poolt ära käkerdatud tuleviku kolmanda maailmasõja käigus pommivarjendis radioaktiivse kiirguse tõttu koolend

Kui oleksin sündinud teise inimesena kas ka siis kipuksin rutiinselt unustama kõike juhuslikku oma elus millega mul on vedanud ja virisema igal võimalikul juhul selle üle mida pole

Siim Pauklin

Siim Pauklin (sünd 1982) on Jõgevast pärit rakuteadlane. Lisaks teadustööle harrastab ka loometööd. Praeguseni avaldanud kolm raamatut: „Aheldatud Jõgeva”, „Viis ürg-elementi ja koer” ja „Ahela ots ehk jooksus inimene”.

Illustratsioon: Ann Pajuväli

20

FESTIVAL

17

4-5 AUGUST
PÕLVA INTSIKURMU
METSAPARGIS

INTSIKURMU

CIGARETTES AFTER SEX (USA) / LUCY ROSE (UK)
HOLY FUCK (USA) / LIIMA (DEN) / IIRIS / NOËP

SHIPSEA (LV) / NOAH KIN (FIN) / ERKI PÄRNOJA: EFTERGLOW / METSAKUTSU
THROWS (UK) / FRANKIE ANIMAL / ELS HIMMA / VAIKO EPLIK JA ELIIT / LIISI KOIKSON
EDDIE AND THE LOVEMAKERS (SWE) / PÕHJA KONN / MAUNO MEESIT TRIO
FRAN PALERMO (HU) / GOLDEN PARAZYTH (LT) / KARL PETTI BAND / LEPATRIINU
COLORS OF TODAY / PROGRESS / 5LOOPS / PAUL OJA / EIK / HOLY MOTORS / HUNT

WWW.INTSIKURMU.COM

SUUR SUVE KULTUURI- HOROSKOOP IGALE TÄHEMÄRGILE

Kas ka sinul on tunne, et raamatuid ilmub liiga palju ja raamatukogutädid ei oska alati soovitada just sinu tähemärgile sobivat? Või et muusikažanre – plaatidest ja lugudest rääkimata – on mustmiljon ja oled juba loobunud üritamastki leida õigeid just enda sodiaagimärgile? Rääkimata veel suvelavastustest, festivalidest ja jumal teab millest veel. Millega sisustada oma suvi? Õnneks on Mürilehe hiromandid võtnud välja oma tarokaardid, pühkinud tolmu kristallkuulidelt ja arvutanud välja just kõige õigemad majad sinu sünnikaardil (vms...). Loe see läbi ja sa ei kahetse!

JÄÄR

(21. märts – 20. aprill)

Jäär, Jäär, jäärapäine Jäär... Soovita talle ükskõik mida, see teeb ikka, mida tahab! Aga me ju mõtleme ainult head, kuula ükskordki! Kärsitud on nad ka, muudkui tera siit, teine sealt. Õnneks Jääradel seekord kaartidega vedas, sest just niisugustele sobivad kenasti **Keiti Vilmsi „@keitivilms“** (Tänapäev, 2017) ja **Kaupo Meieli „Lühistu koosolek“** (Post Factum, 2017). Suurepäraseid säutsu- ja laastukogumikud, just lugemiseks ja naermiseks aegamisi, kas või terve suve saate kaasas kanda, ahmida sisse Keiti rumalakartlikku (lk 136) nohuvabohu (lk 129), muu hulgas saate siit teada, et taimetoitlased on peast sojad (lk 118) ja et igaüks peab ikkagi oma kalamburisti ise kandma (lk 171). Kaupo tekstid kipuvad olema pikemad ja dialoogilisemad, aga vähemalt sama keelemõnusad ja humoroidid: „– Tere, kus need „Minu...“ raamatud on? / – Ma küll ei tea... kodus teil äkki?“ (lk 63).

Kuna lugemist jätkub, mahitab tähtede seis Jäärasid nimetatud teoseid kaasas kandma rannas, lennukis, suvilas, aga kindlasti ka 11. või 12. augustil bussis teel Paidesse **Arvamusfestivalile** (sest Jäärad, nagu me teame, peavad teisi valgustama ja sütitama ning just Arvamusfestival on teile selleks õige koht – tingimata soovitatav planeedid teil külastada seal inspiratsiooniks ka **Müürilehe ja Vikerkaare ühislava**).

SÖNN

(21. aprill – 21. mai)

Sõnnidele on planeetidel, numbritel ja tarokaartidel sedakorda öelda üksmeelselt vaid üht – Viljandi! **Eesti moodsaim teater Ugala** kutsub kõiki Sõnne ja nende lähemaid sõpru ja sugulasi suveetendusi nautima ja sel aastal on need õige eripäraseid. Paavo Matsini igati auhinnatud Viljandi-raamatust **„Gogoli disko“** on Ott Aardami lavastajakäe all kujunenud suurejooneline vaatamäng, mis publikult esiti ilmselt enam tähelepanelikkust ootab kui tavaliselt. Selle spekaakli nägemiseks peaks aga tingimata kiirustama, sest etendusi jagub vaid kuni 23. juunini. Kui see õnnestub mingil põhjusel maha magada, on universumi kaardipakil ja Ugala teatril teile aga veel üks võimalus välja käia. Alates 4. augustist saab sammud seada juba Vargamäele, kus Vallo Kirsi lavastaja- ja Urmas Lennuki dramaturgikäsi on andnud **suvelavastuses „Kõrboja perenaine“** hääle Tammsaare Kõrboja naistele.

Kangekaelsed Sõnnid aga, keda Viljandi kohe ülepea ei kõneta, saadaksime 30. juunist 2. juulini **XII noorte laulu- ja tantsupeole „Mina jään“** me armsal lauluväljakul, kus saab vajadusel äratada endas patriootilisi tundeid, aga ka niisama laulda ja rõõmustada ühes teistega. Seekordse laulupeo peadirigent on Heli Jürjenson, tantsupeo pealavastaja on Margus Toomla.

KAKSIKUD

(22. mai – 21. juuni)

Kaksikud on selleks suveks kahjaks veidi rohkem väsinud kui me teised. Sellepärast tuleb hoolikamalt akusid laadima hakata ja kuhu mujale kui **Muhu Woodstocki ehk tulevikumuusikafestivalile Juu Jäab** oma sammud nüüd seada. Juba 27. juunist 1. juulini avaneb see võimalus. lised puud ja kiviaiad, viisakad sääsed ja kadakad, meri, päike, sulnid meloodiad. Midagi muud ei olegi Kaksikutel akude laadimiseks vaja kui seda, mis siin džässist, elektroonilisest ja maailmamuusikast kokku segatakse.

Kui aga akud on laetud ja puhkus ikka veel kestab, saab planeetide seisust järeltada mitmeid ajaveetmisvõimalusi märksõnaga „muuseum“. Sest just Eestimaad peab avastama sel suvel üks õige Kaksik! Üks võimalus selleks on näiteks külastada **jalgrattamuuseumi** Järvamaal Väätsas. Teine variant oleks külastada hoopis **Heino Lubja kaalumuseumi** Mustveel. Läbi tasub astuda ka **August Teppo lõõtsamuuseumist** Loosul Võrumaal ning vanakraamientusiastidest Kaksikutele soovitame **Heino Prosti põllutöömasinate muuseumi** Nõo vallas Vissi külas.

Aga kui tõesti mõned nimetatud liiga kaugele või obskuuriasse jäävad, lubab kosmiline energia armulikult Kaksikutel lihtsalt trolli peale istuda ja **loomaeda** sõita, vaadata üle loomapererahva uusimad lisandused (3. juunil näiteks sündis teravmökk-ninasarviku värskeim beebi...), süüa suhkruvatti ja teha nägu, et on käidud looduses.

VÄHK

(22. juuni – 23. juuli)

Kodulemb Vähk ei pruugi selgi suvel tahta suurematele muusikafestivalidele või muudele väliüritustele minna, vaid eelistab ehk hoopis kodus raamatuid lugeda. Õnneks on hiromantidel neile seks puhuks ka väärikaid soovitusi.

Urmas Vadi „Neverland“ (Kolm Tarka, 2017) on teos, mis ühelt poolt piisavalt mahukana suvelugemiseks hästi sobib, teisalt aga näitab ta meile läbi kaleidoskoobi praegust Eestit ja praegusi eestlasi. Inimsuhetest räägib ta, millest siis veel. Segadustest ja saatuse vimkadest. Keskeakriisist ja olmest, aga sellest kõigest vadiilikus vaimus. Kõrvale soovitame võtta **Vadi „Tänukõne“**, mis suure suve eel maikuu Vikerkaares ilmus. Tundelisematele ja tundlikumatele luulesõpradest Vähkidele näeb planeetide seis aga ette **Tõnis Vilu „Kinki psühholoogile“** (EKS, 2016), milles meie kirjanduse kiirelt tõusev täht räägib... õigupoolest bipolaarsest häirest ja sellest, mida see inimesega teeb. Iga rida võib üllatada, suurem osa üllatabki. Ei oleks üllatavgi, kui õhukese raamatu lugemiseks kuluks nädalaid või kuid.

Kui aga 19. augusti paiku ilm õige ilusaks peaks mine-ma ja Vähkki koduseinte vahelt väljuma kipub, soovitame võtta suuna Järva-Jaani vanatehnika varjupaika ja kinomuuseumi, kus just siis taaskord kino Sõpruse korraldatavast **Filmilindifestivalist** ja selle pakutavaist väärtfilmidest osa võib saada.

LÖVI

(24. juuli – 23. august)

Loomade kuningale näeb suveennustus ette nautlemist, nautlemist, nautlemist (justkui see oleks erinev ükskõik missugusest eelnevast suvest Lövi elus). Esiteks informeerime, et 9. juunil avatakse Tartmusis **Peeter Alliku isikunäitus „Kultiveeritud skisofreenia“**, kuhu iga enesest lugupidav Lövi peaks tingimata jõudma! Ka siis, kui suvekuudel ei jõua, soovitame minna ikka enne 17. septembrit, mil näitus sulgub.

Lövid, kes aga Tartusse kunsti nautlema minna ei soovi (miks küll!), võivad vaadata hoopis Pärnusse, kus Avangard Galeriis avatakse samal päeval **Leonhard Lapini näitus „Masinad“**, mis avangardi vana-meistri 90. juubelile on pühendatud. Sedakorda peavad huvilised aga kiirustama, sest väljapanek jääb avatuks vaid kuni 18. juulini.

Girl power'i pooldajaist Lövisid tõmbab aga kindlalt 19.–29. juulini Eesti eri paigus (alustades Haapsalust, lõpetades Paidega) lahtirulluva **eesti rokiklassikat esitavale tuurile „Maapealne paradisi“**, kus laval meie silmapaistvad ja musikaalsed naised Len-na Kuurmaa, Piret Krumm ja Liina Vahtrik bändiga. Morbiidsema meelelahutuse huvilised aga seavad 3.–16. juulini (etendused mitu korda päevas) sammud kunagisse Murru vanglasse, kus selle hoone valgustkartvast ajaloost pajatab lugusid **Kinoteatri sünge suvelavastus „Murru 422/2“**.

NEITSI

(24. august – 23. september)

Meie tähemärkide kõige mõistuslikumal pragmaatikul soovivad tarokaardid seekord konstrueerimise ja õmblemise ette võtta! Sest kes muu kui Neitsi sellega hakkama saaks. Õnneks on ;paranoia kirjastus seks puhuks avaldanud **Heidi Paju teose „Meeste püksid“** teise, täiendatud trüki. Ärge laske end eksitada kirjastuse nimest ja varasemast tegevusest, tegu on täiesti tõsise õpikuga, mis juhendab meestepükste vormistamist retuusidest stringideni ja tagasi.

Selleks et pisutki tasakaalustada kõike ratsionaalset, soovib tähtede seis eriti nende Neitsite laekumist Tartusse, kes üles kasvanud 90ndatel, sest just teile on **mänguasjamuuseumis avatud väljapanek „Unistused ja tegelikkus. 90ndate lapsepõlv“** – tõeline nostalgialaks, mis aitab mõistuse korrakski mõnel suvekuul välja lülitada ja lapsepõlvradadele kanda. Õnneks jääb see näitus avatuks kuni käesoleva aasta lõpuni ja pisut peale sedagi.

Kõigile Neitsitele, kel suvel **Müürilehe tellimus** lõppema hakkab või kel, oh häda, pole seda olnudki, soovitame seda uuendada! Ühtlasi soovitame **Vikerkaart** ja **Sirpi** ja kõike muud head ja paremat. Ka kultuur võib stimuleerida mõistust, kallid sõbrad!

KAALUD

(24. september – 23. oktoober)

Skisofreenilistele diplomaatidele ja alati heasoovlikele kahepaiksetele näitavad planeedid suveks külluslike kultuurielamusi.

Esitaks Tallinna Kunstihoones kohtuda Laevaga ja unustusega Laevast, sest 18. juunini on seal avatud **Karel Koplimesa näitus „Juhtum nr. II. Talsinki”**, mis meid kõiki enamal või vähemal määral puudutavasse pendelrändeküsimusse süüvima paneb. Väljapanek jutustab foto- ja videokeeles surmväsinud pendeltöölised ja läbustavatest turistidest trajektoiril Tallinn-Helsingi kulgeval liinilaeval. Leplikud Kaalud võtavad seda soovitud loodetavasti ka arvesse!

Kellele visuaalne kunst ja sotsiaalpoliitilised küsimused aga pinget ei paku, võtavad ette **Hanif Kureishi uusima teose „Eimiski”** (Varrak, 2017) ja süvenevad põhjalikult. Milleni võib viia paranoia? Mis saab, kui saabub keskeakriis? Kus on tõde? Ja ka muudele küsimustele otsib „Äärelinna Buddha” autor siin lahendust.

Põhja-Eesti Kaalud naudivad aga 24.–29. juulini **Telliskivi Loomelinnakus** Tartust külla tulnud **Elektriteatri välikino pärleid!** Näha saab Sophia Coppola filmi „Petetud”, igati kinoklassikalist teost „Tondi-püüdjad” (1984), aga ka dokfilmi „Kedi”, mis pajatab Istanbuli tänavakasside elust. Tartus näidatakse välikino väarikat programmi aga niikuinii kõikvõimalikel aegadel kõikvõimalikes paigus!

SKORPION

(24. oktoober – 22. november)

Nagu Kaksikutelgi, soovib universumi kaardipakk Skorpionil iseäranis hoolikalt akud täis laadida, et sügisel uuesti õige hoolega tegudele asuda. Selleks avaneb juba alates 6. juulist võimalus kaugel-lähedasel Naissaarel (Lõunaküla, Omari küün, ehkki vaevalt üks õige Skorpion seal väga ära eksida suudab...), kus Nargenfestivali raames esitletakse **Priit Võigemasti ja Henrik Kalmeti** (Tallinna Linnateater) lavastust „**Aadama õunad**”.

Selleks et Skorpionile vahel ikka pealetikkuvat salvamishimu leevendada, näeb planeetide seis sel suvel ette rahustavat külüst Tartmusi ja tekstiilkunsti-maailma, sest 28. juulil avatakse seal **Eva Mustoneni näitus „Teemantmaja”**, mis mõistagi lisaks Skorpioneile ka kõigile teistele sobib. Ise ütleb Eva oma näituse kohta nii (ja meie esoteerikud noogutavad selgeltnägevalt kaasa): „Tead seda tunnet, kui paned jalad kuumale vannivette (haige ja nii) ning see satub nii kuumale (kääga küll ei tundunud), et kõigepealt on valus, siis hakkavad sipelgad jooksuma ja lõpuks ei tunne õieti midagi: sama hästi võiks vesi jääkülma olla, vahet poleks. Kuigi see asi (vesi? temperatuur?) on nii sinu ligi ja nõuab viivitamatut reageeringut, oled korraka küllastunud ja tühi.” Näitus jääb avatuks taasiseseisvuspäevani.

AMBUR

(23. november – 21. detsember)

Just meie tähe märkide suurimale filosoofile rõõmuks on kirjastuselt Ilmamaa (sarjast „Avatud Eesti raamat”) nüüdsama (originaalis küll juba 1886. aastal) ilmunud **Friedrich Nietzsche eestikeelne „Sealpool head ja kurja. Tulevikufilosoofia eelmäng”** Jaanus Soovälja tõlkes. Olgu kohe öeldud, et see Nietzsche hilisloomejärku kuuluv teos algab tõdemusega, et tõde on naine. Kas ja kuidas see põhjendub, saab aga juba teosest endast lugeda.

Teadupoolest on Ambur aga ka kõige seiklushimulisem tähe märk, mistõttu soovime värskest ilmunud **Kristel Halmani „Minu Tšehhit”** (Petrone Print, 2017), milles näeme, kuidas üks väikene puhkusepäeval võib muutuda aastatepikkuseks seikluseks ühes hoopis uues riigis. Seda, et rännata võib ka rändamata, tõestab aga 25. augustil **Kumus avatav näitus „Rändurid. Reisimine ja migratsioon Kesk- ja Ida-Euroopa uues kunstis”**. Vaataja ees avanevad reisimise ja rändamise kõikvõimalikud vormid Ida-Euroopa minevikust ja olevikust, mida täiendavad eesti kunstnike reisimütoloogiad. Osa sellest teravmeelset ja minevikumälestustega mängivast projektist oli esmakordselt eksponeeritud 2015. aasta Veneetsia biennaalil. Kuraatori rollis Magdalena Moskalewicz.

KALJUKITS

(22. detsember – 20. jaanuar)

Ikka kurvameelsuse ja morbiidsuse kalduvaile Kaljukitsedelegi on meil häid uudiseid. Nimelt on jõudnud meie kinolevisse **Aki Kaurismäki uusim linateos, sadamalinnade triloogia teine osa „Teisepool lootust”** (2016), mida saab näha näiteks kinos Sõprus, aga ka Tartu Elektriteatri välikino seansidel. Õnneks mitte vaid traagilist, vaid ka kaurismäkilikku põhjamaist koomikat lajatab kõnealune film.

Augustis on aga Kaljukitsedel ja nende sõpradel ja sugulastel võimalus näha Saueaugu teatritalus **Tartu Uue Teatri suvelavastust „Sümfoonia ühele”**, mis ühtlasi on helilooja Ardo Ran Varrase debüütlavastus ning seetõttu mitte niivõrd üllatavalt üles ehitatud ja pealkirjastatud kui muusikateos. Melanhoolsele Kaljukitsele seega küllap kindlasti sobiv „lektüür”. Sõnad, mõtted, liikumine, rütmid ja helid on reastatud ja komponeeritud pigem klassikalise muusika kui harjumuspärase dramaturgia reeglite kohaselt. See ei takista aga toimuvat teatrietendusena vaatamast ja nägemast. Laval „vana mees” Aleksander Eelmaa.

Positiivsust ammutab eestlane aga teadupoolest metsast, soost ja rabast, nii näeb universum Kaljukitsedele ette lisaks kõigele internetibrauseri avamist, kuhu trükkub aadressiribale vastavalt **loodusegakoos.ee**, misjärel Kaljukitsed valivad välja õiged matkarajad ja järgivad etteantud suuniseid.

VEEVALAJA

(21. jaanuar – 19. veebruar)

Tähe märkidest teadupoolest ühele avatuimale ja ikka vähemusi toetavale Veevalajale soovivad meie esoteerikud **Baltic Pride'i** külastamist, mis sel, üheksandal aastal taaskord **Tallinnas** toimub. **6.–9. juulini** vältava festivali kavast leiame maailmakino, konverentsi LGBT+ inimeste elukaarest, näituse, loovkirjutamise õpitoa, peod ning esmakordselt ka ekskursiooni, mis avab Tallinna linnaruumi LGBT+ ajaloo kaudu. Festivali kulminatsiooniks on vabaõhukontsert, mille juhatab sisse meeleolukas rongkäik. Festivalile on oodatud kõik, kes huvituvad LGBT+ inimeste kultuurist või soovivad neile toetust avaldada, sõltumata seksuaalsest ja soolisest identiteedist. Baltic Pride seisab vaba ja hooliva ühiskonna eest, kus kõigil on hea ja turvaline elada, ning seda põhimõtet toetavad meie andmetel vähemalt kõik Veevalajad.

Von Krahli teatri suurejooneline „Sünnisõnad” etendub Noblessneri valukojas augustis vaid kuuel korral ja on mõistagi kohustuslik igale Veevalajale! See Peeter Jalaka ja Tõnu Kaljuste loodud muusikaline suurvorm toob lavale 80-liikmelise koori võimsa koosluluga ning kordumatu trummi- ja valgusmana valukotta spetsiaalselt lavastuse tarbeks ehitatud järvel.

KALAD

(20. veebruar – 20. märts)

Alati tundlikule ja kunstilembesele tähe märkile Kaladele avaneb sel suvel lausa (vähemalt) kaks võimalust oma hella natuuri teatrivoogudesse heita. **NUKU teatri suvelavastus „Mees, kes ei teinud mitte midagi”** esietendub juba 2. juulil. Aare Toikka muusikaline müsteerium toetub otseselt Mehis Heinsaare teoste, sh samanimelise novelli, ainetele. Muusika ja laulutekstid pärinevad aga Lauri Saatpalult. Etendusi mängitakse pisteliselt suve lõpuni.

Üsna samasse kanti tüürib saatuse tahtel ka meie teine kultuurisoovitus Kaladele – nimelt näidatakse Urvastes 10.–24. augustini **Edgar Valteri „rahutut rahu” „Õhtu on salameri”** ehk **visuaalteatriühenduse Misanzen** (eesotsas Helen Rekkoriga) suvelavastust, mis Valteri arhailise ja nostalgilise õhustikuga, reaalse ja ebarealaalse piiril balansseerivaist maalidest inspireerituna joonistab välja mitmeid läbivaid motiive: looduskeskkond mitmekihilise väljendusvahendina, arhetüüpsed Poiss ja Tüdruk või Mees ja Naine; inimestest ebaproportsionaalselt pisemaks maalitud lääbakile vajunud talumajad... Valteri maalidest kumab eestlasele arhetüüpselt omane harmoonia loodusega, oskus olla tasa, et kuulda ja tajuda rohkem.

KUIDAS MÕISTUSEGA VÄLTIDA EVOLUTSIOONI HAMMASRATASTE VAHELE JÄÄMIST

Ühiskonnale ja indiviidile kahjulikud nähtused alates magusaarmastusest kuni teiste kultuuride mittesallimiseni on kujunenud välja evolutsiooni käigus küttide-korilastena, kuid on aeg hinnata ümber oma arengulooline taak ning anda oma liigi edasisele kujunemisele soodsamad suunised.

Intervjuu **Tuul Sepaga**. Küsis **Piret Karro**, illustreeris **Heikki Leis**

Vajadus suhkrut süüa on meie evolutsiooniline taust ja taak, millest peame oskama muutunud ühiskonnas mõistusega üle olla.

Tuul Sepp on loomaökoloog, kes on paistnud kultuuri-ajakirjanduses silma oma sõnaosavate selgitustega sellest, kuidas inimeste ja teiste loomade sotsiaalne käitumine on seotud nende evolutsioonilise taustaga, ning teinud liigi arenguloo seisukohalt sissevaate näiteks suhkruarmastusse, võõravihasse, monogaamiasse ning ka alternatiivmeditsiini ja horoskoopidesse uskumisse. Mõõdunud suvel kolis Sepp koos perega Tartust, kus ta uuris ökoloogia ja maateaduste instituudi rohevintide värvusevolutsiooni, USAsse ning asus järel-doktorantuuris Arizona osariigi ülikoolis vaatlema linnastumise mõju lindudele.

Sepa sõnul on tema praegune elukoht Phoenix selle teema jaoks väga sobiv koht. Erinevalt kõrgustesse kasvavatest Euroopa linnadest valgub see lõunaosariigi metropol oma majade, autoteede ja parkimisplatsidega mööda kõrbe järjest laiemaks ning kasvab ka rahvaarvult, kuna peale linnastuvate aed-karmiinleevikeste, keda Sepp nii linnas kui ka kõrbes vaatleb, rändab üle riigi lõunapiiri sisse palju mehhiklasi.

Kuidas jälgite teie evolutsiooniurijana mehhiko immigrantide olukorda Arizonas?

Mõned minu tudengid on illegaalsete immigrantide järeltulijad. Kuulen lugusid sellest, kuidas Mehhiko ei ole elamiseks turvaline keskkond; kuidas püssimehed on kellegi pere auto kinni pidanud ja öelnud, et andke oma vara siia või edasi ei lähe. Inimröövid on seal suhteliselt tavalised ja narkosõjad mõjutavad tugevalt ühiskonna turvalisust. Korra kaitsjad käivad ringi, relvad nähtaval, ja linnadel ei jagu raha tänavate korrashoiuks või mänguväljakute ehitamiseks. See on arusaadav, miks nad seal siia tulevad. Kui vaadata loomade rännet, siis see on tingitud tihtipeale sellest, et mingi elupaik ei ole järeltulijate kasvatamiseks enam lihtsalt sobiv. Ohutum on võtta ette ränne, mis on alati väga riskantne. Seetõttu tundub mulle kummaline, kui räägitakse mugavuspagulusest, sest oma harjumuspärase keskkonna mahajätmine ja mujale minek on tohutu suur risk ning enda sisseseadmine

võõras kohas on väga keeruline. Kasud ja kahjud on alati hoolega läbi kaalutud. Kui jõutakse otsuseni, et tuleb minna, siis see näitab, et lähtekohas on nii palju halvem. Ränne ei saa olla kellegi jaoks lihtne valik.

Siin kuuleb raadiost palju lugusid, kuidas nüüd, **Trumpi** valitsusajal võib isegi pisirikkumiste eest riigist välja saata. Just räägiti ühest kohalikust emast, kelle puhul kaevati välja aastakümnetetagune väärtegu, kus ta oli kirjutanud kuskile ankeeti väljamõeldud isikukoodi. Sellest piisas, et panna ta kohe autosse ja riigist välja saata. Kuna ma ise olen ka siin n-ö sisserändaja, siis mõistan, kuidas sellised väärteod võivad juhtuda. Siin on

ühiskond väga kinni paberitaitmises ning kui ei ole mingisugust numbrit õigesse kohta kirjutada – mida sul ei saagi olla, kui sa oled sisserändaja –, ütlevad ametnikud kohe, et ei, nii me ei saa telefonilepingut, autoliisingut või korteri üürilepingut sõlmida. Sellised asjad võivad juhtuda kergesti ja nende mõju võib olla pikaulatuslik. Ilmselt jõuavad lood sellest, kui keeruline võib enese sisseseadmine siin olla, ka tagasi Mehhikosse ning vähendavad mõnevõrra kasude-kahjude arvestamisel tahtmist siia tulla, aga kui ikkagi tulla, siis see näitab, et olukord on seal piisavalt hull.

Kui tõmmata paralleel rändlindudega, siis tihtipeale arvatakse, et nad käivad soojal maal talvitumas ja puhkamas. Tegelikult on ränne lindude jaoks üks ohtlikemaid eluperioode ja väga paljud neist saavad hukka. Nad peavad läbima tohutu maa ning kulutavad rände peale meeletul hulgal energiat. See on lindudel alati piiripealne valik, kas minna või mitte. Partidel piisab sellest, kui neid sügisel natuke liiga vara toitma hakata, et nad lülituksid ümber mõttele, et jäävad siia – võivad siiski talve siin üle elada. Inimestel on need otsused ilmselt samuti väga piiripealsed ning minek peab väga hästi ära tasuma. See näitab, kui suur peab olema kohapeale jäämise hind.

Oma kirjutistes Sirbis ja mujal tõmbate paralleele inimeste ning teiste liikide evolutsiooniliste arengute ja muustrite vahele. Milliseid ühisosi näete linnastuvate lindude ja inimliigi puhul?

See on põhimõtteliselt sama protsess – inimene on ka üks loomaliik, mis linnastub praegu järjest kiirenevas tempos. Siin uurin ma aed-karmiinleevikest, kuid mind ei huvitagi nii väga, kuidas linnastumine konkreetselt seda linnuliiki mõjutab, vaid uurin üldisi muutusi, mis võivad loomadega toimuda, kui nad kolivad elukeskkonnast, mille jaoks nad on miljonite aastate jooksul kohastunud, täiesti uude kohta, kus on väga palju teistsuguseid tingimusi. Kui linnad on inimeste jaoks pigem mugavad ja mõnusad, siis metsikute loomade puhul arvatakse millegipärast, vastupidi, et neil on linnades kole halb olla. Lindude põhjal tehtud uurimused näitavad sageli, et ellujäävus on linnades parem, neil on rohkem süüa ja seal on vähem kiskjaid. Mõnevõrra sarnaneb see ju natuke sellega, mis inimestega toimub. Lindude ellujäävus on linnades parem kui maal, aga nad saavad vähem järeltulijaid. Seda peetakse tihtipeale paradoksiks – kuidas saab olla, et üks asi on hästi ja teine halvasti. Kui lugeda artikleid, mis räägivad ainult sigimisedukusest, siis võib öelda, et lindudel on linnades halb, neil on väikesemad kurnad ja nende pojad kasvavad aeglasemalt. Aga nüüd on olemas elutempoteooria, mis ütleb, et loomad, kes elavad kauem, peavadki vähem ja aeglasemalt sigima. Kui võrdleme näiteks elevanti ja hiirt, on elevant pikaajaline loom, kes sigib väga aeglaselt, ja hiir lühiajaline loom, kes saab korraga väga palju järglasi. Elevant on aeglase ja hiir kiire elutempoga. Aeglase elutempo tähendab seda, et ühel sigimishooajal ei ole vaja nii palju sigimisse panustada ning natuke ressursse saab investeerida hoopis oma tervise hoidmisse, vananemise aeglustamiseks ja parasitidevastasesse võitlusesse. Minu teooria on see, et

kui lind tuleb linna elama – siin on vähem kiskjaid, vähem parasite ja ta teab n-ö evolutsioonilises mõttes, et elab kauem –, investeerib ta selle tulemusena natuke rohkem tervise ja tugevuse tagamiseks ja natuke vähem sigimisse. Mis juhtub inimesega, kui ta linna elama kolib? Näiteks Ameerika linnade puhul on viidatud, et maal ja linnas elavate inimeste oodatava eluea vahe järjest kasvab. Praeguseks on nii, et linnalased elavad keskmiselt juba kaks aastat kauem kui maainimesed.

See on mõnevõrra vastuolus sellega, mida tavaliselt mõeldakse – argikeeles öeldakse, et linnad on kiire elutempoga kohad. Aga evolutsiooni seisukohalt soosivad need nii metsloomade kui ka inimeste puhul pigem aeglasemat elevandi moodi elutempot.

Kuidas inimeste käitumismustrid seoses elutempo aeglustumise ja linnastumisega muutunud on?

Püütakse järjest rohkem riske vältida. Aina enam mõeldakse investeerimisele ja tuleviku kindlustamisele, mida ei ole mõtet teha, kui tulevik on nagunii väga ebakindel. Eestis on toimunud väga hästi selline sotsiaalne nihe, kus mõnikümend aastat tagasi oli meie keskmine oodatav eluiga tunduvalt lühem ja inimesed olid ka oma käitumises palju riskialtimad. Näiteks pandi vähem turvavööd kinni või joodi ja suitsetati rohkem. Kui vaadata tänapäeva eestlast, siis ta teeb pigem tervisesporti ega suitseta või joo – noored harrastavad tervist kahjustavat või riskantset käitumist praegu kindlasti vähem kui 20 aastat tagasi. See võib olla üks trend, mille suunas ühiskond liikumas on. Seda on arenenud ühiskondades näha, et üha rohkem tegeletakse n-ö esimese maailma probleemidega, nt milline dieet on kõige parem jne. Sellised teemad tulevad päevakorda siis, kui esmane ellujäämismure on rahuldavalt lahendatud.

Samas läheb inimeste tervis järjest rohkem käest ära. Eesti inimesed teevad tervisesporti, aga ülekaalulisus kasvab mürinal. Kuski on mingisugune viga tehtud ja see tuleks võimalikult kiiresti avastada. Kui vaadata ülekaalulisuse tõusu ja seda, kui vähe kasu on sellest, et lettidel on kõik tooted rasvabad, võiks hakata oma toidus suhkrut vähendama. Vajadus suhkrut süüa on selgelt evolutsioonilise taustaga. Kui meie eelstus seoses suhkruse toiduga välja kujunes, ei olnud energiarikast kergesti seeditavat toitu – niipea kui leidsime kuskilt mett või marju, tuli neid süüa võimalikult palju. Seda ei ole loodus ette näinud, et suhkrune toit nii kergesti kättesaadav on. See on meie evolutsiooniline taust ja taak, millest peame oskama muutunud ühiskonnas mõistusega üle olla.

Millised on uued ilmingud linnastuvate aed-karmiinleevikeste käitumises või omadustes?

Linnades on aed-karmiinleevikesed vähem agressiivsed. See võib olla tänu sellele, et ressursse on rohkem, nad ei pea nii palju omavahel võistlema, ning kuna elu on linnades natuke kergem, siis jäävad ka leplikumad ja leebemad ellu. Kuna populatsiooni tihedus on suurem, siis on eelis nendel, kes on sallivamad ja lubavad naabri enda koha kõrvale pesitsemise. Linnas elavatel vintidel on probleemilahendusoskus parem. Nad on

nutikamad. Linn on uus elukeskkond ja nad peavad olema õppimisvõimelised, et siin toime tulla. Ohud ja ressursid on teistsugused.

Kui maal elavad karmiinleevikesed on erkpunased, siis linnades on nad pigem kollased või tuhmi värvusega. Seda ei ole osatud väga hästi seletada, aga minu jaoks on see näide sellest, kuidas nad investeerivad vähem väljapaistvasse signaali. Linnud valivad endale partnereid selle järgi, kes on erksama sulestikuga ja kes laulab kõige valjemini – kui lind laulab aga väga kõvasti ja on väga silmapaistev, on tema ellujäämistõenäosus väiksem. Linnades ei ole neil vaja nii palju oma kirevusse või sugulise valiku signaalidesse investeerida. Samu pigmente, mida kasutatakse sulgede värviliseks tegemiseks, saab rakendada organismis immuunvastuse jaoks või vananemise aeglustamiseks.

Samas ei ole väga palju liike võimelised linna elama tulema. Kui vaadata näiteks Tartu ringi, siis näeb varblast, kajakat ja hakki. Maal on palju rohkem erinevaid liike. Küsimust, miks osa liikidest ei ole võimeline uute toiduallikate ja pesitsuspaikadega kohanema, ei olegi niisama lihtne lahendada. Kui liigil ei ole sellist muutumisevõimet, siis ta ei tule linnastuval maastikul toime. Aed-karmiinleevikese, haki ja varblase kõrval on ka inimene olnud kahtlemata väga kohanemisvõimeline liik.

Olete kirjutanud monogaamiast ja homoseksuaalsusest eri linnuliikide puhul. Mil määral on põhjendatud teiste liikide käitumismustrite kirjeldamine inimliigi kontekstis või moraalipositsioonide võtmine teiste liikide käitumismustrite põhjal?

Selle teemaga tuleb olla väga ettevaatlik. Ühelt poolt ei saa üle ega ümber sellest, et inimene on bioloogiliselt loom ja kõik elusolendid on kujunenud evolutsiooniliste protsesside tulemusena. Kui me tahame mõista, miks inimene on selline, nagu ta on, peame vaatama seda protsessi, mis on inimese kujundanud. Võrdluseks ei saaks näiteks uurida kunagi tähti, kui ei tunne termotuumareaktsiooni, protsesse, mis tähti kujundavad. Ja evolutsioon töötab inimeste ja teiste loomade ning taimede, bakterite ja seente puhul

täpselt samamoodi. Seepärast ma arvan, et inimese käitumise – mis on ka evolutsiooni kujundatud tunnus – mõistmiseks ei jää meil üle muud kui vaadata evolutsioonilist tausta, mis seda käitumist kujundab on.

Teisalt ei tohiks minu meelest kasutada evolutsiooni kunagi inimese käitumise õigustamiseks. Ütelda, et loodus on meid selliseks kujundanud – seetõttu me võime niimoodi käituda. See on väga libe tee ja kui sellele kord astuda, võib asi lõppeda sotsiaaldarvinistlike tõlgendustes. Me oleme näinud, kuidas selline tugevam-jääb-ellu-õigustus ja eugeenika rakendamine võib viia väga koledate tulemusteni.

Kui lahutada inimene tema evolutsioonilisest taustast, siis paljudest asjadest ei olegi võimalik aru saada. Näiteks majandusteadlased ei suutnudki ilma evolutsiooniteooria rakendamiseta leida seletust sellele, miks inimesed käituvad altruistlikult. Majandusteaduslikes mängudes, mida kasutatakse inimeste käitumise kirjeldamiseks, kipuvad inimesed andma oma vara teistele ära rohkem, kui mõistlik oleks. Seda ei ole võimalik seletada ainult majandusteadusega – seal tuleb arvestada, et inimene on grupieluviisiga loom, kes on sõltunud alati väga palju kaaslaste tunnustusest ja tundeist, et teda vajatakse, ning kuidas vastastikku üksteise abistamise kaudu on inimene üldse jõudnud siia, kus ta on. Kui me seda kõike arvesse ei võta, siis näeme kogu aeg ainult poolikut pilti.

Mina ei vastandaks kultuurilist ja bioloogilist poolt, sest kultuur on samuti osa meie bioloogiast. Ma ei kasutaks bioloogiat üldse millegi õigustamiseks, vaid mõistmiseks. Kui see aitab meil oma käitumist ja selle

< eelneb

väljakujunemist paremini mõista, siis minu meelest aitab see ka ühiskonnale või inimesele endale kahjulikest otsustest kergemini üle olla. Sa pead aru saama, et see osa sinust on mingisugune pärand, mis on kujunenud teistsuguse keskkonna jaoks, kus me enam ei ela. Ühiskond on muutunud alates ajast, mil olime savannis elavad kütid ja korilased. Kui me saame aru, et see võis olla vajalik sellele inimesele seal, aga nüüd on see meile pigem kahjulik, siis ehk on meil lihtsam sellistest käitumisviisidest üle olla.

Näiteks agressiivsus, võõraviha, magusaarmastus, riskimisvajadus, elu ohtu seadmise vajadus... Kõik sellised tunnused, mis ühiskonda lõhuvad. Samas ei pea me alati ka bioloogias üle olema, vaja on lihtsalt leida viis, kuidas saame panna need asjad tööle ühiskonna kasuks.

Hea näide on keskkonnasõbralikkuse muutmine kohusetundlikkuse, teadlikkuse ja hoolivuse signaaliks. Oleks väga kasulik, kui suudaksime kasutada seda enda kui isendi kvaliteedi signaalina. See trend on ju praegu hoos. Aga sinna peab ka sisu taha jääma. Kui ostame ökopoest Aafrikas kasvatatud teed, mis on lennukiga kuskilt kaugelt kohale toodud, ning samal ajal on võimatu leida sealtsamast ökomarketist Eesti aasalt nopitud taimi, siis selle n-ö keskkonnasõbralikkuse sisu on kaheldava väärtusega. Samas oleks väga äge, kui looduskaitsest õnnestuks trend teha – kasutada keskkonna hoidmise ja kaitsmise hüvanuks ära inimeste vajadust reklaamida enda isiksuseomadusi.

Majanduslikult kahjulikke protsesse ongi raske lükata käima muul moel kui neid individile mingil tasemel kasulikuks tehes. Kui muuta keskkonnaaenulik käitumine hoolimatuse ja rumaluse signaaliks – ka firmade puhul on see maine ju väga oluline –, võib see olla päris tõhus viis, kuidas keskkonda kaitsta.

Milline evolutsiooniline mõju võib olla sellel, et esimest korda inimajaloo jooksul on võimalik suurel hulgal inimestel üksteisega interneti kaudu pidevas ühenduses olla?

Ühelt poolt ma arvan, et nutiajastu tulemuseks on võimalus ennast rohkem eksponeerida, endast pilte üles panna. See kõik on ka evolutsiooniliselt põhjendatud vajadus – näidata, kui hästi sul läheb, kui kvaliteetne isend sa oled, kui julge sa oled. Hinnaks on siin kõik need selfisurmad.

See ei ole ehk niivõrd evolutsiooniline ennustus, vaid lihtsalt sisetunne, et mida rohkem on maailm ühen-

duses, mida rohkem me üksteisest teame ja kogu inimkonnana suhtleme, seda rohkem vähenevad konfliktid, sest tülid tekivad eelkõige sellest, et teised on võõrad, teistsugused ja me ei tunne neid. Aga kui saad suhelda teisel pool maakera oleva inimesega samamoodi nagu naabriga oma külas, siis loodetavasti viib see konfliktide vähenemiseni. Võõraviha põhineb paljuski meie evolutsioonilisel taustal, kui oleme pidanud teistsugustest inimestest igaks juhaks distantsi hoidma, sest nende käitumine ja kombid võisid olla erinevad, nad võisid kanda tundmatuid parasite. See viha oli tolles ajastus ilmselt evolutsioonilises mõttes kohane käitumine, sest neil, kes olid võõrastega ettevaatlikumad, oli suurem võimalus ellu jääda. Aga nüüdseks oleme niikuinii viinud kõik haigused planeedi ühest otsast teise ning bakterite-viiruste maailm on samamoodi globaliseerunud nagu meie oma. Sellega koos kaob põhimõtteliselt ka evolutsiooniline vajadus võõraviha järele. Mida rohkem internetil ennast mõjutada laseme, seda sarnasemad oleme ka käitumiselt, väärtushinnangutelt ja kultuurilt. Minu arust oleks loogiline projitseerida seda tulevikku niimoodi, et konfliktid vähenevad ja üksteisemõistmine suureneb. On ju näha, et ühiskonnad, mis suhtuvad võõrastele vaenulikult ja hoiavad oma inimesi eraldatuna, piiravad interneti ja sotsiaalmeedia kasutamist. Nad tajuvad ohtu, et kui inimesed saavad aru, et teised on täpselt samasuguste soovide ja väärtushinnangutega kui nemad, siis oma ja võõra vastandamine ei toimi enam nii hästi.

Räägitakse, et uuel ajastikul, antropotseenil, kus peamine geoloogiline „loodusjõud“ on inimtegevus, on kaks võimalikku tulemust: kliimamuutus- test tingitud täielik kaos ja häving või uus, tehnoloogiliselt üliarenenud inimtsivilisatsioon. Kas te kardate maailmalõppu?

Mind on mõjutanud rohkem selline autor nagu **Matt Ridley**, kes on seoses ressursid-saavad-otsa-paanikaga väga üleoleval seisukohal. Kui vaadata trende, mis on maailmas siiani toimunud, siis me muutume asjade ehitamisel, ressurside ärakasutamisel ja ümbertöötlemisel järjest efektiivsemaks ning ühiskond on aina jõukam ja asjade tootmine üha odavam. Väga raske on leida põhjust, miks see peaks järsku ümber pöörduma. Praegune trend liigub pigem suunas, et mida rohkem kasutame moodsat, ressursse säästvat tehnoloogiat, seda väiksemaks võib meie ökoloogiline jalajalg kogu maailma mastaabis jääda.

Kui koondume linnadesse, siis maal on rohkem ruumi ja elupaiku eri liikidele, ning kui muutume tootmisel, asjade ehitamisel ning materjalide ümbertöötlemisel ja taaskasutamisel efektiivsemaks, peaks ka

ressursside hulk, mida maapõuest kaevandame, proportsionaalselt vähenema. Tihtipeale arvatakse, et võti on selles, et mida vähem me kasutame moodsat tehnoloogiat või teaduslikke leiutisi, näiteks GMOsid või mikrobioloogilisi lahendusi, seda loodussõbralikumad oleme. Tegelikult võib asi olla hoopis vastupidine – mida rohkem kasutame tehnoloogilisi uuendusi ja tipp-teaduse rakenduslikke võimalusi, seda efektiivsemad oleme ja seda vähem peame loodust mõjutama või eksplooteerima. Ökotootmine on keskkonnale kokkuvõttes kurnavam, sest see on vähem efektiivne.

Milliseid tehnoloogilisi uuendusi üks tavaline linna- või maainimene võiks kasutada, et keskkonda säästa?

Kõige lihtsam soovitus on kasutada igasuguste paberarvete ja dokumentide asemel digilahendusi. Eestis on see täiesti võimalik, Ameerikas veel mitte. Paberi kasutamise ajastu on vaikselt mööda saamas. Seda enam tundub kummaline plaan ehitada Tartu lähiste tselluloositehas. Kiidan ühelt poolt heaks idee mitte meie puitu toormaterjalina välja vedada, vaid Eestis väärindada, kuid kas see peab olema just paber, mida me sellest teeme?

Need pole küll otseselt tipp-tehnoloogilised lahendused, kuid igapäevaselt on lihtne keskkonda säästa, vältides kilekottide, plastnõude ja pudelivee tarbimist. Euroopas on asi sellele kohale pealt suhteliselt hea, aga Ameerikas vajuvad küll käed lihtsalt rippu, nähes seda prügi kogust, mille inimesed iga päev toodavad. Kraanivesi minu kodulinnas Phoenixis joomiseks ei sobi, kuid suurte korduskasutatavate veepudelite asemel ostetakse raamide kaupa tällikesi plastpudeleid. Iga kaup pakitakse poes eraldi mitmesse kilekotti ning enda poekottid on kaasas vaid vähestel „veidrikel“ nagu meie. Koolides söövad lapsed ühekordsetelt plastnõudelt. Prügi sorteerimise ja taaskasutuse võimalused on siin väga piiratud. Mis kasu on eurooplaste keskkonnasõbralikkusest, kui see suur ja rikas rahvas siin sellises koguses jäätmeid loodusesse saadab?

Igapäevaelus ongi tehnoloogilistest lahendustest olulisem üldine arusaamine, kuidas oma tegevusega keskkonnale võimalikult väikest koormat tekitada. Minu meelest on kliimamuutuste temaatika puhul valesti just see, et kliima tundub nii hiiglaslik ja mõõdetamatu nähtus, et tavainimene ei saagi midagi selle muutuste pidurdamiseks teha, ning siis ta ei teegi. Kui asendaksime termini „kliimamuutus“ mõistega „inimõju keskkonnale“, saaks iga inimene aru, et tema võimuses on oma igapäevaharjumustega enda tegevuse mõju keskkonnale vähendada.

RAKVERE TEATRI

Anthony Burgess

KELLAVÄRGIGA

APELSIN

Mäng hea ja kurjaga

Rakvere Teatri suvelavastus 8. juunist 2. juulini Nortsu angaaris Rakveres

INIMENE –

LOODUSE KROON NARRI PEAS

Inimene on igavene kolonisaator – loodusele vastanduja, kelle ees elurikkus taandub. Inimkonna hetkelise vohamise tõttu kannatavad teised taime- ja loomaliigid, kelle olemasolust sõltub ometi ka inimliigi enda edasine saatus.

Tekst **Mattias Turovski**, illustratsioon **Vahram Muradyan**

Hetkest, mil me muutusime ühiskondlikeks olevusteks, on inimene, või täpsemalt *Homo sapiens* (sest mitmeid teisi inimese liike elas enne meie varajasi liigikaaslast ja üsna pika aja vältel nendega ka paralleelselt), võtnud enam-vähem kõikjal, kuhu tema areaal ka ei laienenud, justkui kohustuseks allutada loodust – nii loomi, taimi kui ka nende elupaiku – oma taatele ja kujutlusvõimele. Umbes 70 000 aastat tagasi lahkusid

meie otsesed esivanemad, antoomiliselt modernsed *sapiens*'id Ida-Aafrikast. Tõsi, see ei olnud ilmselt esimene kord, kui nad väljapoole oma päritolupiirkonda laieneda püüdsid. Antropoloogilised uuringud näitavad, et varasem migratsiooniline toimus ligikaudu 100 000 aastat tagasi, kuid lõppes *sapiens*'ide jaoks edutult. Teiste, võõrastel aladel juba sadu tuhandeid ja miljoneidki aastaid elanud inimliikidega, näiteks neandertallaste

või *Homo erectus*'tega, ei õnnestunud toidu ja maa nimel konkureerida ning oldi sunnitud taanduma tagasi Aafrikasse.

INIMEVOLUTSIOONI MURDEPUNKT

Ligi 30 000 aastat hiljem juhtus *sapiens*'ide arengus revolutsiooniks. Peamiselt kõne- ja kommunikatsioonivõime hüppelise arengu tulemusel muutusid meie eellased esmakordselt tõeliselt ühiskondlikeks olevusteks. See nihe võimaldas varajastel *sapiens*'idel organiseeruda ja hakata tegema koostööd senisest palju kõrgemal tasemel. Inimesed õppisid paremini jahti ja lahinguid pidama, arenesid kõiksugused ellujäämist võimaldavad tehnikad, huntidel õpitud ajajaht ja lahingukoostöö pakkusid senisega võrreldes tohutuid taktikalisi ja strateegilisi eeliseid jpm. Siiani üsna müstiliste tagamaadega kognitiivse revolutsiooni tulemusel õppisime evolutsiooniliselt ülimalt lühikese ajaga ehitama paate ja seilama meredel, kudu ma riideid, viljelema kunsti, rääkima jumalatest jpm. See oli inimevolutsiooni murdepunkt. Ka kogukonnad muutusid suuremaks ja hõimujuhtimine paindlikumaks, sest võrreldes senisega, mil ainus viis suhtlemiseks oli olnud äärmiselt aeganõudev üks ühele intiimsete suhete loomine, sai nüüd võimalikuks hõimustumine ja vendlus uute, sõnade ja uskumustega edasi antud fiktsioonide alusel, mida teised inimese liigid ei tundnud.

Kui varem said migreeruda püüdnud pärisinimeste hõimud endast füüsiliselt palju tugevamate, suuremate ning ka Euroopa jahedama kliimaga tublisti paremini kohanenud neandertallaste hõimudega kohtudes hõlpsasti tagasi löödud, siis nüüd oli *sapiens*'idel selge eelis – neandertallastel puudus *sapiens*'idega võrreldav kommunikatsioonivõime, mistõttu olid nende lahingusalgad väiksemad ja taktikad vähem

arenenud. Suurematest lihastest polnud kasu, kuna *sapiens* oli kohanenud mitmemõõtmelisema reaalsusega. *Sapiens*'id oskasid oma vastaseid ümber piirata, varitsusi korraldada, külast või koopast välja meelitada. Neil olid spetsialiseerunud sõdalased, koostöö, strateegia... Samas kui neandertallased olid lihtsalt neandertallased. *Sapiens*'ide uus migratsiooniline oli niisiis tohutult edukas. Sisuliselt kõik teised inimliigid tõrjuti välja ja peagi kadusid nad igaveseks ajalooaerialdesse. Tõsi, on ka ilusam teooria, mis väidab, et päris kõik kokkupõrked teiste inimliikidega ei olnud verised. Väga suure geneetilise sarnasuse tõttu oli mõeldav, et mõned *Homo* liigid ka ristusid. Teooriale pakuvad tõestust geneetilised uuringud, mis väidavad, et teatud tänapäeva inimeste populatsioonid jagavad ligikaudu 1–5% geenidest neandertallaste või *erectus*'tega. Ilmselt on tõde kusagil kahe vaate vahel. Kindel on aga see, et teiste inimliikide populatsioonid kadusid.

TSIVILISATSIOONI VARJUKÜLG

Koos mitte-*sapiens*'idega kadus aga ka rõhuv enamik Maa megafaunast. Kas teadsite näiteks, et Austraalia oli enne inimese kolonisatsiooni umbes 45 000 aastat tagasi kodus üle kahe meetri pikkustele ja kaks tonni kaaluvatele hiidvombatitele ladinakeelse nimetusega *diprotodon*'id, kes olid elanud seal segamata üle 1,5 miljoni aasta? Niisamuti elasid Ameerika kontinendil veel 16 000 aastat tagasi mammutid, Ameerika kaamelid, hiidnärilised ja hiidlaisloomad, kes võisid kasvada kuu meetri pikkusteks ja kaaluda ligi 8000 kg; mõõkhambulised tiigrid ja terve hulk suuri imetajaid, kellest paljude kohta pole meil praegu suurt aimugi. Nad kõik langesid pärisinimese ohvriks. Ameerika kontinent vallutati põhjast lõuna suunal umbes 2000 aastaga. Üle 75% kõikidest suurte imetajate perekondadest pühitati minema. Sealsed loomad ei osanud inimest karta, neil polnud tekkinud inimeste suhtes sarnaseid enesekaitseinstinkte, nagu need olid arenenud Aafrikas ja Aasias inimestega sadu tuhandeid aastaid kõrvuti elanud paksunahalistel, sõralistel ja teistel saakloomadel. Lisaks olid ökoloogiliselt katastroofilise mõjuga varajased alepõllundustehnikad, kui maha põletati terveid metsi, et viljakal pinnasel põlde pidada.

Kohalikud ökosüsteemid asendati bioloogiliselt palju liigivaesemate inimsoositud kooslustega, kohalikud loomaliigid söödi ära, asemele toodi kodustatud kitselased, hiljem veislad jne. *Sapiens*'i kõrglennust alates on koloniseerimisprotsess kujutanud endast vastandumist ülejäänud loodusele. Kuhu tuleb pärisinimene, seal taandub looduslik elurikkus. Mida arenum on meie põllumajandus-, irrigatsioon- ja karjapidamistehnoloogia, seda pöördvõrdelisemalt suurema ökoloogilise tagajärjega on see looduslikele kooslustele. Kui kognitiivse revolutsiooni suurimad märgilised ohvrid olid meie perekonnakaaslased *Homo*'d ning maailma megafauna, siis sellele järgnenud põllumajandusrevolutsiooni, mis võimaldas inimestel jääda paikseks ja luua esimesed püsiasustused ehk linnrii-

gid, ohvriteks olid kasvult küll väiksemad, kuid arvukuselt mastaabi võrra suurem hulk loomi ning tohtu arv taimeliike, mis tembeldati ühel hetkel täiesti omavoliliselt umbrohuks ja kahjureiks. Praeguse post-industriaalse revolutsiooni tagajärjeks on tervete koosluste ning üleüldise bioloogilise mitmekesisuse määratu langus planeedil Maa. Las ma ütlen konkreetset: meie planeedi loodusrikkuse katastroofilise vähenemine on inimese tsiviliseerumise otsene tulemus.

ELUSLOODUST ÜHENDAV ELUTAHE

Milline on siis inimese suhe teiste loomadega? See küsimus tekitab kohe vastandumist. Meie ja *nemad*. Rõhutan, et teiste loomadega, sest inimene on ju ise ka loom. See pole lihtsalt kõnekäänd või omapärane viis küsimusele läheneda. See on täiesti mõõda-pääsmatu tõsiasi. Sellest hoolimata oleme harjunud mõtlema endast hoopis teistsugustes kategooriates, milleks annab väidetavalt põhjust meie kontseptuaalne mõtlemisvõime, üsna unikaalne suhtumine aega, erakordne kommunikatiivsus või mõni muu omadus. Kuid kas selline vastandumine on tänapäeva kontekstis kasulik ja produktiivne? Nüüdses maailmas, kus meie arenenud majandus, teadus ja tehnokraatlik ellusuhtumine on tekitanud määratu lõhe eluslooduse ja inimese vahele, oleks minu meelest palju mõistlikum rääkida inimeste sarnasustest teiste loomadega. Meie kõigi ühistest tunnustest, vajadustest ja sestap ka eesmärgist planeedil Maa. Usun, et on aeg taas avastada vana ning aduda seeläbi, et meis kõigis – sialikest paavianide ja donaldtrumpideni – on palju rohkem fundamentaalseid sarnasusi kui erinevusi. Palju rohkem, kui väga paljud meist *sapiens*'idest tahaksid seda ühel või teisel põhjusel endale tunnistada.

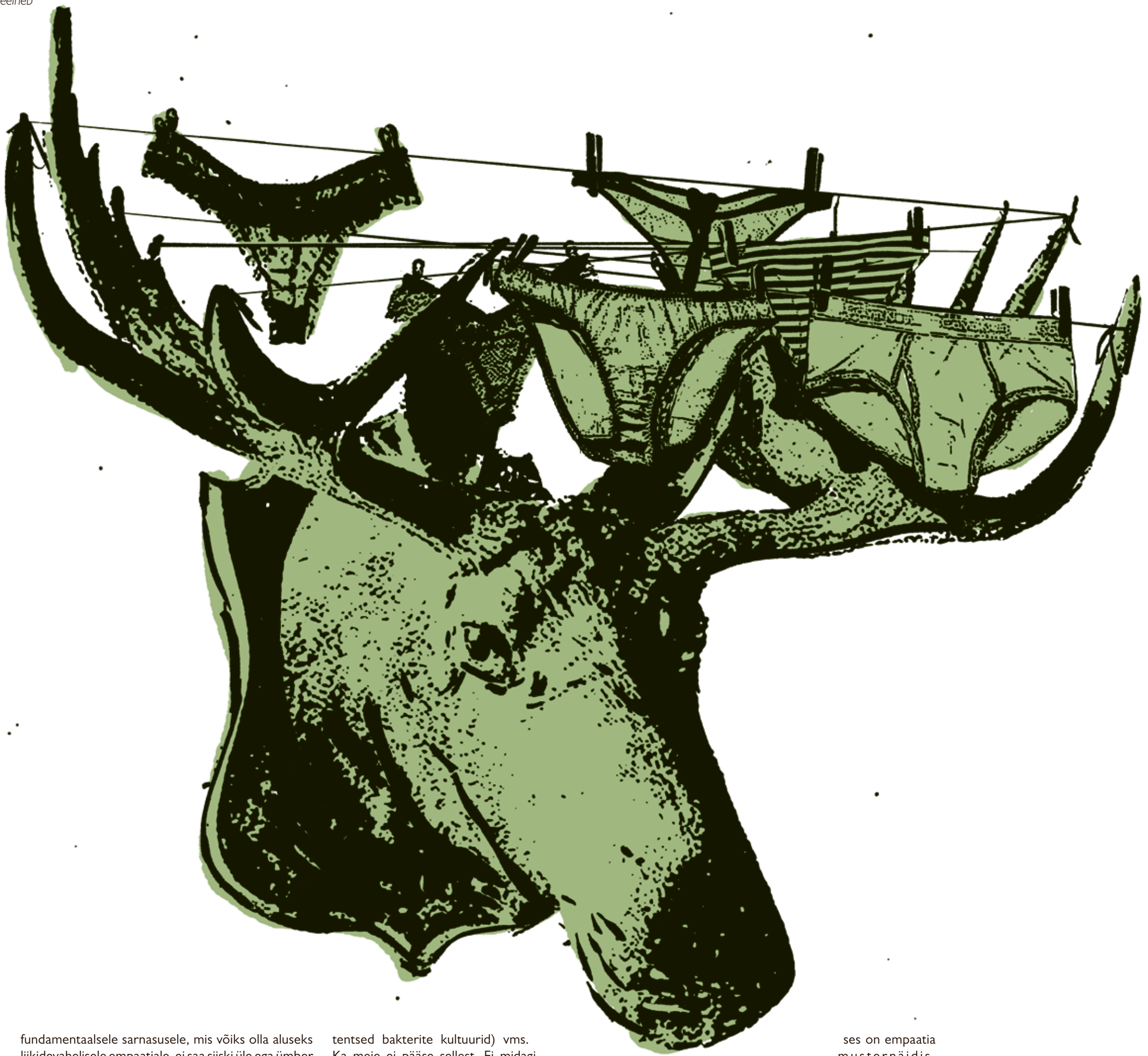
Inimtegevus – vaadelduna ülejäänud loodusest mõtteliselt lahus oleva protsessina – liigub looduse arenguga niisiis justkui vastupidises suunas. Asjaolu teeb eriskummaliseks tõsiasi, et kõik, mida me selle protsessi vältel taotlenud oleme, on meie enda heaolu ja püsijäämine. Äkki oleme mõne fundamentaalse õppetunni ära unustanud? On selge, et keskkonnanõu, mille jalamille, harjale või ehk juba kulminatsioonini (aeg näitab) me nüüdseks jõudnud oleme, on elu või surma küsimus. See ähvardab sõna otseses mõttes neelata planeedil Maa alla elu võimaldavad süsteemid, selle tohutult rikka looduse ning uuratu hulga erinevaid elusolendeid, kes ometigi jagavad ühte ja sama eesmärki – elada! Me kõik vajame puhast elukeskkonda, õhku, päikest, vett, toitu. Teadusliku konsensuse kohaselt pärineb kõik samadest bioloogilistest lätetest ning elu kui nähtus tugineb universaalsetele moraalselele väärtustele. Meil kõigil on alalhoiduinstinkt ja sisseehitatud eetilise kompass – elada on hea, surra on paha. Need on elu põhiomadused. Kõik organismid pürgivad optimaalsete elutingimuste suunas, pole olemas väljasuremisinstinkt.

Keskendudes inimese lugu jutustades unikaalsete iseärasuste asemel kõikide elusolendite vahelisele

Mattias Turovski on lõpetanud Tallinna Ülikooli keskkonnakorralduse eriala magistriastme. Lõputööd kaitses ta teemadel süva-ökoloogias ning ökoloogilise seostest empaatiaga. Praegu loeb Mattias Tallinna Ülikoolis ka keskkonnaeetika ainet. Aastal 2012 asutas ta loodusharidusliku mittetulundusühingu Zoosemu, lisaks on ta alates 2014. aastast loomade eestkoste organisatsiooni Loomus liige ja käesoleva aasta märtsis võeti ta vastu ka erakonna Eestimaa Rohelised volikokku.

< eelneb

fundamentaalsele sarnasusele, mis võiks olla aluseks liikidevahelisele empaatiale, ei saa siiski üle ega ümber ühest iseärasusest: just meie oleme see liik, kes on alutanud ainsana planeedi Maa ressursid, kooslused ja ülejäänud elusolendid enda tahtele. See on missioon, mille järelmiks on globaalne keskkonnakriis. Tõepoolest, irooniline, kas pole? Mida siis sellest järeldada?

Kui mõnele liigile antaks säärane evolutsiooniline eelis, nagu seda kujutas endast *sapiens*'ides toimunud kognitiivne revolutsioon, kasutaks ilmselt enamik neist seda paljuski sarnaselt ära. Loodus tühja kohta ei salli. Võimalust tagada oma geneetiline üleolek ja forsseerida oma liigikaaslaste head käekäiku teiste liikide ees kasutaksid ilmselt kõik elusolendid. Seega, meie domineerimine pole unikaalsem kui mis tahes liigi või populatsiooni *hetkeline* vohamine soodsate keskkonnatingimuste tagajärjel. Erakordne on siin ainult mastaap. Aga ka meie liigi vohamine on justnimelt hetkeline, võite selles kindlad olla. Mis aga teeb kooslustest jätkusuutliku süsteemi, on loodusliku tasakaalu printsiip. Mingi populatsiooni või liigi vohamisel hakkavad tööle tagasisidemehhanismid, ammandub ressursibaas, haritava maa mullaviljakus, hapnikutase, saakloomade populatsioon, tekivad resistentsed vormid (näiteks antibiootikumidele resis-

tentsed bakterite kultuurid) vms. Ka meie ei pääse sellest. Ei midagi unikaalset.

KOOS ON PAREM

Looduslikud süsteemid toimivad koostöös. See on justkui mingi ühine keel, mida on õppinud miljonite aastatega rääkima kõik Maa ökosüsteemid. Justkui kogu elu kui sellist läbib kognitiivne revolutsioon. Võime isereguleeruda, jätkusuutlikult areneda ja säilitada tasakaalu ka kõige järsemate keskkonnanihete taustal. See on elu omadus, mis paneb meid otsima hingestatust hiepuudes, jumalaid jaagarites, väge mägedes. Kui tahes arenenud ja jätkusuutlikud inimühiskonnad ka meie arvates poleks, on nende kompleksus võrreldes Maa ökosüsteemides täiesti loomulikul viisil väljakujunenud füüsikalise-keemiliste iseregulatsioonimehhanismidega täielik lapsemäng. Ühiskondade haldamise ja koostoimimise ideaalne (*sic!*) mudel on olnud kõik see aeg meie nina ees – tuleb seda vaid lugema õppida. Nii ka meie pealtnäha unikaalne võime empaatiaks – iseenda teise kingades kujutlemine pole unikaalne. Loodus oma täies hiilgu-

ses on empaatia musternäidis.

Teiste elusolendite ja neid alalhoidvate süsteemide jätkumine ja koostoi-

me on meie kõigi kollektiivne huvi number üks. Sest teisiti ei saa. Koos on parem kui ükski.

Kokkuvõtteks, adudes, et Maa on meie kõigi kodu, et me kõik oleme siin samadel taotlustel ning et looduse tasakaal on kahtlemata parim näide kooskõlbusest piiratud ressursidega keskkonnas, siis kas ei peaks kõik Maa loomad ja taimed olema inimese koduloomad. Kas me ei peaks suhtuma kõikidesse teistesse, kellega seda fantastilist planeeti jagame, hästi, armastavalt ja nende heaolu silmas pidades? Täpselt nii, nagu me suhtume oma liigikaaslastesse. Selmet tõmmata mõttelisi piirjooni inimese ja looma, looma ja looma või inimese ja inimese vahele, on aeg aru saada, et me ei peagi maailma vallutama. Me ei pea kodustama, me peame kodunema. Vot see oleks juba kognitiivne revolutsioon!

Las ma ütlen konkreetselt: meie planeedi loodusrikkuse katastroofilise vähenemine on inimese tsiviliseerumise otsene tulemus.

ÜHISKOND PEAB VÕTMA VASTUTUSE KA TEISTE LIIKIDE EEST

Inimese ülimuslikkuse on kerge uskuda, sest seda on toetanud üldine ühiskonnas käibel olev eetiline paradigma. Seesama mõtteviis on lubanud ka loomi masinatena käsitleda. Ma ei ole ainus, kellele tundub hoopis vastupidi – loomade ekspluaterimine on tervikuna ebaetiline tegevus.

Kadri Taperson

Loomade olemuse tajumine, teadmine nende vajadustest on enamikule loomade eestkostjatest sama selge kui see, et maakera on ümmargune.

Asi ei ole enam ammu selles, mida me loomadest teame, vaid selles, mida me tahame neist teadmistest kasutusele võtta ja mida mitte.

Kadri Taperson on kaitsnud terve elu nii inimesi kui ka loomi nende tehtava ülekohtu eest. Ta on kirjutanud kaks väikest raamatut, asutanud kolm organisatsiooni ning juhib praegu neist ühte, milleks on loomade eestkostete organisatsioon Loomus. Tänu Loomuse tegevusele on Eestis lootust, et keelustatakse metsloomi ekspluateerivad tsirkused ning karusnahakasvandused.

Minu ja mu mõttekaaslaste eetiline norm toetub mitmest asjaolust koosnevale aluspõhjale. Aegade algusest peale on filosoofid loomade ühiskondliku staatuse asjus inimeste südametunnistusele koputanud ja korralik loomaõiguslane teab neid tsitaate peast, aga ükski neist ei saa olla tänapäeval piisavaks argumentiks omaette; oma mõtete toetuseks seevastu küll. Kõige mastaapsem asjaolu on ilmselt keskkonnakaitseline aspekt, tänu millele loovad loomakaitsjatega järjest enam kampa rohelised, looduskaitsejad ja loodusteadlased, sest kas või ühtainust fakti, et loomade pidamiseks või neile sööda varumiseks kasutatakse ühte kolmandikku jäävabast maismaast, on raske ümber lükata. Teadmine, et loomatööstuses

mitteosalemine või vähe osalemine – pean silmas veganlust või loomsete toiduainete vähendamist – on pigem tervislik otsus kui ohtlik valik, jõuab ka meie inimeste teadvusesse hoolimata vanema põlvkonna toitumisteadlaste kramplikust vastuseisust. Ja ka neid tuleb mõista; meie kultuuriruumis ei ole osutat juba ajaloolistel põhjustel söömist ja eetikast seostada. Minagi mäletan neid päevi, mil süüa ei olnudki ja eetikast rääkimine tundub seda meenutades kohatu edevusena.

Kõige olulisema osa veendumuse aluspõhjast moodustab kindlasti see, mida loomadest praeguseks teatakse. See, mida etoloogid on teada saanud ja mille nad on kirja pannud, toetab tõsiselt maailma vanimat uurimismeetodit – vaatlust. Loomade olemuse tajumine, teadmine nende vajadustest on enamikule loomade eestkostjatest sama selge kui see, et maakera on ümmargune. Meediatarbijad on viimasel ajal korduvalt kuulnud, et kõik seda ei usu; maakera olevat lapik ja tõestatagu, et see nii ei ole. Teoreetiliselt on nii, et kui ma hakkam kodus astuma, siis jõuan mõne aja pärast tänu sellele, et elan ümmargusel planeedil, samasse kohta tagasi. Loomade rikast siseelu on raskem tõestada. Kõike on raske tõestada, kui tahetakse näha ja uskuda midagi muud.

Baltisaksa soost teadlane Jakob von Uexküll võttis kasutusele mõiste „omailm“ (*umwelt*), mis on organismi omakeskne maailm lähtuvalt eristustest, mida see organism teeb. Erinevat liiki organismidel on samas keskkonnas erinevad liigiomased omailmad. Iga eluvorm kogeb oma elu positsioonilt, mida ei saa teisele vormile üle kanda. See tähendab, et me ei saa kunagi päris täpselt teada, kuidas on olla ämblik või kuidas tunneb ennast hai. Ja see teadmatus võiks meid ju teiste liikidega ümberkäimisel ettevaatlikuks teha; tegelikkuses on aga hoopis vastupidi.

Tegelikult oli palju sellest, mida tänapäevased etoloogid alates 30ndatest teavad ja arendavad, teada juba Charles Darwinile. Teadusfilosoof Thomas Kuhn tsiteerib teda oma raamatus „Teadusrevolutsioonide struktuur“ nii: „Sügava arusaamisega kirjutab Darwin oma „Liikide tekkimise“ lõpus: „Kuigi ma olen täiesti veendunud selles raamatus esitatud vaadete õigsuses

[...] ei looda ma mingil juhul veenda kogenud loodusteadlasi, kelle vaim on varustatud arvukate faktidega. [...] Aga ma vaatan usaldusega tulevikku, noorte pealekasvavate loodusteadlaste poole, kes on võimelised uurima küsimust erapooletult mõlemast küljest.“ Kuhn kirjutab sealsamas ka teadlaste kaitseks: „Kanda oma lojaalsus ühe paradigma suhtes üle teisele tähendab elada läbi konversioon, mida ei saa peale sundida.“

Arvan, et seda konversiooni oleks tänapäeval tarvis tervel ühiskonnal, ja asi ei ole enam ammu selles, mida me loomadest teame, vaid selles, mida me tahame neist teadmistest kasutusele võtta ja mida mitte. 2007. aastal ajakirja Time üheks mõjuvõimsaimaks inimeseks nimetatud ameerika-hollandi etoloog **Frans de Waal** kirjutab oma tähendusrikka pealkirjaga raamatus „Are We Smart Enough to Know How Smart Animals Are?“ järgmist: „Kui me katsume aru saada, millisel vaimsel tasandil tegutsevad teised liigid, siis tegelik väljakutse ei tulene nii palju loomadest, vaid hoopis meist endist. Inimese suhtumised, loovus ja kujutlusvõime on siin määrava tähtsusega.“ Waal kirjeldab loomade tajusid, teadmisi, oskusi, tundeid: „Kuuleme uutest uurimustest, et rotid võivad oma otsuseid kahetseda, varesed kasutavad tööriistu, kaheksajalad tunnevad inimesi nägupidi, spetsiaalne närvirakk võimaldab ahvidel õppida üksteise vigadest. Räägime vabalt loomade kultuurist ja empaatiast ja sõprussuhetest. Miski ei ole enam võimatu, ka mitte ratsionaalsus, mida peeti kunagi ainult inimloomusele omaseks.“ Waali raamat ilmus eelmisel aastal. Tänavu aprillis ilmus USA loomauurijate **Marc Bekoffi** ja **Jessica Pierce'i** raamat „The Animals' Agenda“, mille autorid ütlevad, et teadus ja see, kuidas inimesed loomi kohtlevad, on sünkroonist väljas. 60ndatest alates on teaduslikud arusaamad sellest, kuidas loomad mõtlevad, teavad ja tunnevad, mõtmatult kasvanud ning tegelikult võiks oodata loomadesse suhtumises suurt muutust. Ohtralt teaduslikke uurimusi on jõudnud tulemusteni, mis näitavad, et loomad vajavad tunnet, et nad ise kontrollivad oma valikuid ja elu; et nad kannatavad, kui kaotavad enesemääratlusvõimaluse. Uurimused õpitud abituselt näitavad, et loomad, kes pannakse korduvate ja vältimatute stressorite meelevalda (nagu elektrišokid ja siledate külgedega veeanumas edasi-tagasi ujumine), kannatavad psühholoogiliselt ja püüded nende vastumeelse stiimulite eest põgeneda tekitavad sügava meeleheite. Vangistus, sotsiaalne isolatsioon, krooniline stress, mis on miljonite loomade saatuseks, viivad mõõdetavate muutusteni ajus, sh neuraalse plastilisuse kaotuseni. Vabadusekaotuse mõju on näha ka vaadeldavas käitumises. Vangistatud loomadel on tihti ebanormaalset stereotüüpset käitumismustrid, näiteks jääkarud, kes kõnnivad oma territooriumil loomaiaas lõputult edasi-tagasi, rotid, kes lõhuvad nagu peitliga oma hambaid obsessiivset laboripuudide varbu närvides, ja lemmikloomadest papagoid, kes omaenda sulgi välja kisivad. Eelmisel aastal kirjutas soome bioloog **Helena Telkänranta** oma raamatus „Millaista on olla eläin?“ muu hulgas loomade nendest tajudest, mida meil ei ole – ultraviolettnägemisest magnetite tajumiseni. Telkänranta teatab, et hiirte ja rottide hoiatus- ja valuhüüetest on suurem osa ultrahelitasandil, mida inimkõrv ei kuule. See pärast avavad loomad laborikatsete ajal ainult suu, mis loomkatsete tegijale just väga dramaatilise

tundu. Pean ütleva, et see oli mulle uudis ja näriiliste ultrahelitasandil häälitsemine on esimesel mõistmisel midagi sellist, mida ma ei olekski väga tahtnud teada.

EETILINE PARADIGMA MUUTUB

Eestkostjaid ajendab oma eesmärkide täitmisel peale faktiliste teadmiste veel tugev sisemine vajadus. Soome filosoof **Elisa Aaltola** rääkis hiljutistel Helsingis toimunud loomauuringute päevadel, et oletus sellest, et moraal põhineb ratsionaalsel kaalutlusel, on domineerinud nii läänemaade filosoofias tervikuna kui ka loomaetikas. Praegu on hakatud uskuma, et nii moraalsed väärtused kui ka põhimõtted tuginevad tihtipeale ka mitteratsionaalsetele põhjustele, nagu tunded.

Tunnete olulisusest räägib raamatus „Kõik me tunneme“ ka teine akadeemik **Andreas Weber**: „Juba sajandeid püüab teadus meile selgeks teha, et meie rööm teistest elusolenditest on sentimentaalne illusioon. [...] Ebaõiglaselt, nagu selgub. Sest teadlased avastavad tänapäeval, et just nimelt meie tunded juhivad meid nüüdisaegsete loodusteaduste põhiküsimuste juurde.“

Loomade „keele õppimisse“, neist rohkem teada saamiseks võib suhtuda kahtmoodi. On paljugi sellist, mis on vähemalt teistele imetajatele sama omane kui inimesele ja millest näiteid tuues võib kergesti antropotsentristidelt antropomorfismisüüdistuse saada, aga on palju ka seda, mida me veel ei tea ja ilmselt ei saagi teada.

Loomade õigustesse puutuvad moraaliälased väited on tavaliselt normatiivsed; igale terve mõistusega inimesele peaks hakkama vastu, et tundlikke olendeid koheldakse julmalt, ja sestap räägitaksegi järjest rohkem loomade heaolust, mis on kindlasti tervitatav, aga millest on lihtsam rääkida kui seda reaalsuses korraldada. Kui loomade elus kõiki heaoluaspekte arvestada, jääb loomapidaja kasum saamata. Sellest hoolimata mängivad loomade eestkostjad justkui kahte mängu: soovivad nii mõnedki loomapidamisviisid lõpetada, aga seni kui see võimalik ei ole, tõsta heaolu nii kõrgele, kui vähegi saab.

Eetilise paradigma muutus tähendab piiri nihutamist. Ka neil, kes nihutamist veendunult meelde tulevad, on piir erineva koha peal. Mingil määral kahjustame loomi ikka; ehitame, võtame metsa maha, steriliseerime kasse, et nende populatsioon neid endid ega ülejäänud loodust ei kahjustaks jne. Loomaõigustlaste eesmärk on nihutada piir nii kaugele kui võimalik; vähendada kannatusi nii palju kui võimalik. Kui mina arvan, et loomkatset ei peaks üldse tegema, siis kindlasti on neid, kes usuvad, et mingitel tingimustel ikkagi võib, aga valutult jne.

Oluline on see, et kogu see vanem ja uuem info loomade olemusest jõuaks otsustajateni, valikute tegijateni. Me ei vaja teadusrevolutsiooni, vaid seda, et info oleks argiteadvuse osa ja tänu sellele muutuks eetiline süsteem; loomade ekspluaterimine ei oleks enam norm ja iseenesestmõistetav. See, et nooremate põlvkondade hulgas on kasvavalt palju eetilisi tarbijaid, et meedia loomadest kas või pealiskaudselt lakkamatult kirjutab, näitab, et eetiline paradigma on muutumas. Kuni selleni, kui ühiskond võtab vastutuse ka teiste liikide eest.

LOOMAD, NAISED JA MUSTANAHALISED RÕHUMISVORMIDE RISTTEEL

Sotsiaalsest ebaõiglusest kõneledes keskendutakse reeglina inimestele ja inimõigustele. Loomade kohtlemise ja ekspluateerimise probleemistikku ei nähta osana sotsiaalsest ebaõiglusest, paremal juhul käsitletakse seda isikliku valikuna, halvemal pseudoprobleemina, mis ei vääri ühiskonnas laiemat tähelepanu. Siinkohal tuleb appi interseksionaalsuse mõiste, mis aitab pöörata tähelepanu erinevate rõhumisvormide ühisosale ja nende omavaheliste suhetele.

Interseksionaalsuse mõiste kerkis esile feministliku teooria raames 1980ndatel, kui USA õigusteadlane ja rassiteoreetik **Kimberlé Williams Crenshaw** märkas, et mustanahaliste naiste diskrimineerimiskogemusi ei saa analüüsida pelgalt rassi või soo kaudu, vaid neid tuleb vaadelda omavahel põimununa. Crenshaw kirjeldab sellist erinevate diskrimineerimisvormide kohtumist kui nelja tee ristmikku juhtunud autoõnnetust, kus õnnetuse põhjustajad ei pruugi olla ühest, vaid mitmest eri suunast tulnud autod¹. Interseksionaalsuse teooria rõhutab, et erinevad sotsiaalselt konstrueeritud identiteedi- ja eristuskategooriad ei ole kunagi eraldiseisvad ning nende isolatsioonis vaatlemine võib jätta märkamatuks teised olulised kategooriad, mis tingivad omakorda ebavõrdse kohtlemise. Samuti aitab interseksionaalsus vältida olukordi, kus ühe ebaõigluse vormi vastu võideldes juurutatakse tahtlikult või tahtmatult teist.

USA loomaõiguslane ja ökofeminist **patrice jones** näeb interseksionaalsust kontseptuaalse tööriistana, mis aitab ehitada sildu erinevate sotsiaalse õigluse liikumiste vahele, võimaldades muu hulgas luua ühendusi ka loomade õiguste ja inimõiguste vahele².

SPETSIESISM

Loomade kasutamist ja tapmist peetakse meil normaalseks, vajalikuks ja loomulikuks ning enamasti ei seata seda kahtluse alla. Seda õigustatakse nii traditsioonide, ajaloo, harjumuste kui ka majanduslike huvidega. Kuid kas sellised õigustused tänapäeval enam kehtivad? Samamoodi on õigustatud kunagi erinevatel viisidel orjapidamist, naiste alavääristamist ning igasuguseid teisi diskrimineerimisvorme, mille puhul me mõistame tänapäeval, et need on valed. Rassism, seksism, šovinism jt diskrimineerimisvormid ei ole kuhugi kadunud, kuid (lääne) ühiskondades mõistetakse enamasti, et kõigil inimestel on teatud põhiõigused olemata soost, vanusest, nahavärvist, rahvusest, seksuaalsest sättumusest jne. Hoopis teine lugu on aga teise liiki kuuluvate individidega. Loomade puhul eiratakse nende põhiõigusi justnimelt pelgalt seetõttu, et nad kuuluvad meist erinevasse liiki. Kuid ka sellisel rõhumisvormil on oma nimetus – spetsiesism³.

Spetsiesism ongi sisuliselt liigipõhine diskrimineerimine. Mõiste võttis 1970. aastal kasutusele inglise psühholoog **Richard D. Ryder**, rääkides loomkatsete ebaõiglusest. Laiemas kasutusse jõudis termin filosoofi **Peter Singeri** kaudu, kes käsitles seda oma tuntud teoses „Loomade vabastamine”: „Rassistid rikuvad võrdsuse printsiipi, andes oma huvide ja teisest rassist pärinevate huvide konfliktis suurema kaalu oma rassi liikmete huvidele. Seksistid rikuvad võrdsuse printsiipi, eelistades oma soost isikute huve. Samamoodi lubavad spetsiesistid omaenda liigi huvidele kõrvale tõrjuda teiste liikide liikmete suuremaid huve. Mudel on igal juhul samasugune.”⁴ Spetsiesism on tänapäeva ühiskonnas veel laialt levinud, aksepteeritud ja ignoreeritud. Võib öelda, et me kõik oleme või oleme olnud endale aru andmata spetsiesistid.

Spetsiesismi vastu olemine ei tähenda pelgalt loomade head kohtlemist, vaid loomade kasutamise lõpetamist inimeste vajaduste heaks üleüldiselt. Kõige lähemal sellele on praegu veganlus ehk eluviis, millega püütakse välistada võimaluste ja teostatavuse piires igasugust loomade julma kohtlemist ja nende ärakasutamist toiduks, riietuseks või muul eesmärgil.

Sotsiaalse õigluse kaitsjate jaoks on järgmiseks võitlustandriks loomad, kelle rõhumist ehk spetsiesismi harrastab suurem osa inimkonnast seda endale teadvustamata. Ometi on loomade ekspluateerimisel ilmseid sarnasusi rassismi ja seksismiga, mis paljastuvad interseksionaalses raamistikus.

Irene Viktor

Kui veganlust käsitletakse tavaliselt isikliku valiku või trendika toitumisviisina, siis spetsiesismivastases kontekstis saab sellest poliitiline otsus ning üks sotsiaalse õigluse liikumise vorm. Sarnaselt teiste sotsiaalse õigluse liikumistega taotleb veganlus ebaõigluse ja ebaõiglase kohtlemise lõppemist ja lõpetamist. Kui teiste sotsiaalse õigluse liikumiste keskmes on inimesed ja inimõigused, siis veganluse keskmes on loomad ja loomade õigused. Täpsemalt tähendab see äratundmist, et loomad on isikud/individid, mitte toorained või masinad, ning mõistmist, et pelgalt teise liiki kuulumine ei anna alust nende individide tooraine või masinana kohtlemiseks, eriti tänapäeva läänemaailmas, kus see ei ole ellujäämiseks vajalik.

RÕHUMISVORMIDE ÜHENDUSLÜLID

patrice jones toob välja, et sarnaselt teiste rõhumisvormidega on ka spetsiesismi puhul levinud kolm tüüpilist õigustust.

1. Kel võim, sel õigus. Domineerivat positsiooni iseenesest käsitletakse ekspluateerimise õigustuseks.
2. Kategoriatest lahterdamine. Eristamine ja võrdlemine ning teatud omaduste ülistamine, mida kasutatakse üleoleku õigustamiseks.
3. Jumalast antud õigus domineerimiseks.

jones ütleb, et interseksionaalsuse raamistik aitab ühe rõhumisvormi aspekte analüüsides tunda ära sarnased aspektid ka teiste rõhumisvormide juures, vältida nende taastootmist ning leida ühenduslülid, mille kaudu domineerivaid süsteeme lõhkuda⁵.

Loomade ekspluateerimise seoseid teiste sotsiaalse ebavõrdsuse vormidega hakati märkama 1990ndatel ökofeministlikus diskursuses. Näiteks toob USA loomaõiguslane ja feminist **Carol J. Adams** raamatus „The Sexual Politics of Meat: A Feminist-Vegetarian Critical Theory” (1990) välja paralleelid naiste ja loomade objektistamise vahel, mida aitab mõlemal juhul ülal hoida patriarhaalne ühiskonnakorraldus.

Seksismi ja spetsiesismi seoseid rõhutas ka sügisel Eestis käinud filosoof, feminist ja loomaõiguslane **Lisa Kemmerer** Sirbile antud intervjuus: „Seksismi ja spetsiesismi ühendab ka sarnasus, mis ühendab naiste reproduktiivõiguste rikkumist ja emasloomade ekspluateerimist. Naised on kaua võidelnud reproduktiivõiguste eest, et saada otsustusõigus oma keha üle ning kaitsta end reproduktiivse ekspluateerimise eest. Loomakasvatuse aga seda just tehaksegi. Emasloomade keha kasutatakse jumal viisil üksnes tulu saamise eesmärgil. Näiteks lehma sundtiinestatakse igal aastal, selleks et saada piima, ning kohe, kui sünnib vasikas, eraldatakse ta emast ja lehm ühendatakse lüpsimasinatega. Vasikas aga tapetakse tavaliselt kuue kuu vanuselt. Kuue aasta vanuselt, kui lehm muutub vähetootlikuks, ta tapetakse. Ka naiste puhul kehtib seesama paralleel: mida vanemaks naine saab ega ole enam viljakas, seda enam väheneb tema väärtus ühiskonna silmis.”⁶ Just veganfeministlikus diskursuses on interseksionaalsus enim levinud.

RASSISM JA LOOMAÕIGUSLUS

Spetsiesismi seosed teiste diskrimineerimisvormidega tõusevad esile ka meie suhtumisest kaasinimestesse. Näiteks pagulasteemalistest vaidlustest. Jälgides pagulaste vastaste seisukohti, näeb tihti, kuidas pagulasi nimetatakse prussakateks, ahvideks, sigadeks, rottideks jne. Inimesi, kes mingil põhjusel ei meeldi või kes

Maailma suurim loomade õiguste eest võitlev organisatsioon PETA on tuntud oma vastuoluliste, kuid tähelepanu köitvate teavituskampaaniate poolest, milles kasutatakse teadlikult reklaaminduses käibel olevaid seksistlikke võtteid.

on teisest grupist, sildistatakse ja n-ö madaldatakse loomadeks ja putukateks. Loomadest saavad „teised”, kelle kaudu kategoriseerida ka inimesi „teistena”. Interseksionaalne suund loomaõigustuses toob välja, et seni kuni eksisteerib võimalus kedagi loomaks madaldada, eksisteerib ka inimeste vastu suunatud vägivald. Kui oleme andnud kellelegi looma/putuka nime, on teda lihtsam maha tallata, tappa, temasse halvemini suhtuda – sest ta on ju pelgalt loom.

Loomade puhul eiratakse nende põhiõigusi justnimelt pelgalt seetõttu, et nad kuuluvad meist erinevasse liiki. Kuid ka sellisel rõhumisvormil on oma nimetus – spetsiesism

Sotsiaalse õigluse aktivist **Christopher-Sebastian McJeters** on tõmmanud analoogse paralleeli orjapidamisega, viidates sarnastele domineerimissüsteemidele nii loomade orjastamise kui ka mustanahaliste orjastamise puhul Ameerikas, kus orje käsitleti omandi ja esemetena.

Ta ütleb, et sellised paralleelid võivad mõjuda solvalt, aga ka selle põhjus on asjaolu, et peame ennast loomadest paremaks ja näeme loomi nende liigikulu- luvuse tõttu „teistena“. McJetters mainib, et orjusest rääkimise puhul on tegemist siiski rõhumisvormide

testid, kus naiste objektistamise kaudu püütakse pöörata tähelepanu loomade ekspluuteerimisele (nt PETA kampaaniad). Sotsioloog ja feminist **Corey Lee Wrenn** võrdleb selliseid kampaaniaid prostitutsiooniga, kus organisatsioonidest saavad kupeldajad, kes naiste (alasti) kehade abiga annetusi koguvad⁸.

Ka rassism ei ole loomaõiguslaste kogukonnas võõras nähtus. Esimesena tulevad meelde koeraliha tootmise vastased kampaaniad, mis on suunatud lääne publikule ja millega maalikase aasia inimestest pilt kui julmadest metslastest, kes ei hooli loomadest, jättes samal ajal mugavalt tähelepanuta, et ka läänes toimub massiline loomade ekspluuteerimine, ainult et koerte asemel on kannatajateks teised loomaliigid (nt sead, lehmad ja kanad).

Interseksionaalsus aitab tööriistana analüüsida kriitiliselt just selliseid erinevate sotsiaalse õigluse liikumiste kogukondade siseseid praktikaid ning hoida ära juhtumeid, kus spetsiesismi vastu võideldes hakatakse juurutama seksismi või rassismi.

Samuti on nii vegani- kui ka loomaõiguste kampaaniate puhul oluline analüüsida erinevatele kogukondadele suunatud aktivismi vorme ning arvestada kohaliku eripäraga, et valitud sõnumi edastamise viis ei satuks vastuoluliseks kohalike inimeste võimalustega.

Näiteks veganisõnumi edastamise puhul tuleks arvestada ka reaalse ligipääsuga tervislikule toidule ning nn toidukõrbete olemasoluga ehk piirkondadega, kus inimestel puudub võimalus osta näiteks meie jaoks elementaarsena tunduvaid köögi- ja puuvilju.

Interseksionaalsuse kriitika viitab sellele kui hooamatule, keerulisele ja laialivalguvale teooriale, mida on praktikas raske kasutada ja mis justkui ei luba keskenduda teatud rõhumisvormidele. Kuid interseksionaalsusega arvestamine ei tähenda, et ei võiks ega saaks keskenduda ühele teemale või et kõik aktivistid peaksid hakkama tegelema kõigega. Pigem tähistab see kriitilist mõtlemist ja analüüsimist, et oma kogukonnaga ei tehtaks liiga teistele ega aidataks kaasa teiste ebaõigluse vormide juurutamisele, sest laiemas plaanis tehakse niiviisi lõpuks liiga ka endale.

Ka loomaõiguslaste seas on levinud seksistlikud kampaaniad ja protestid, kus naiste objektistamise kaudu püütakse pöörata tähelepanu loomade ekspluuteerimisele.

¹ Crenshaw, Kimberlé 1989. Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. – University of Chicago Legal Forum, lk 149.

² Jones, Patrice 2013. Intersectionality in Theory and Practice. – Ettekanne rahvusvahelisel loomaõiguste konverentsil Luksemburgis.

³ Inglise keeles „speciesism“. Eesti keeles on kasutatud ka mõisteid „liigirassism“, „liigisovinism“ ja „liikism“, kuid ühest kokkulepet eestikeelse mõiste puhul veel ei ole, seega kasutan siin pigem sõna „spetsiesism“.

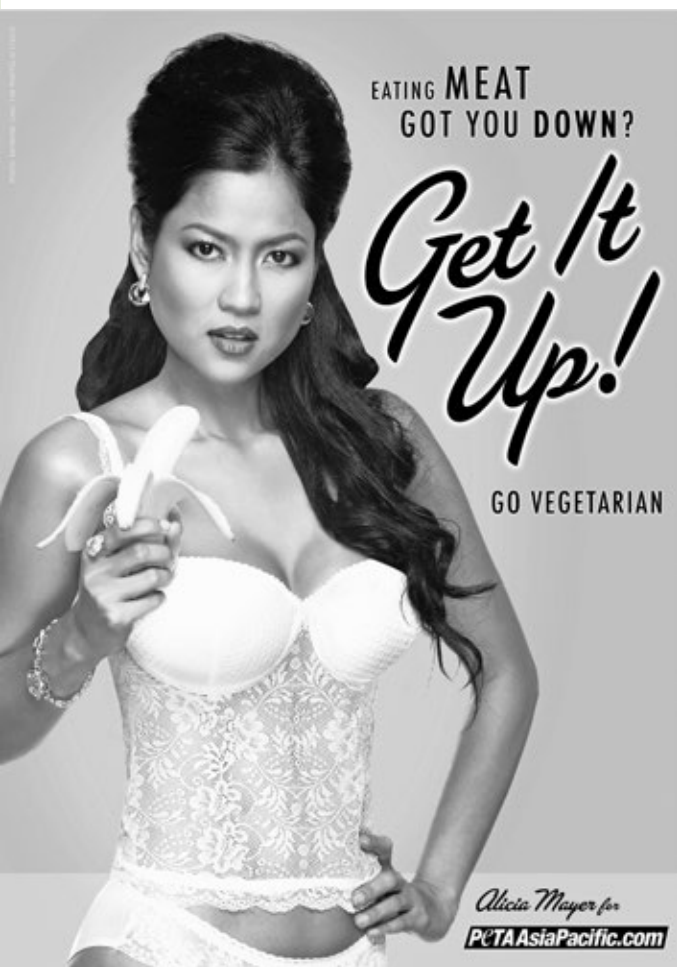
⁴ Singer, Peter 2008. Kõik loomad on võrdsed... – Keskkonnateetika võtmetekste. Eesti Keele Sihtasutus, lk 72–73.

⁵ Jones, Patrice 2013. Intersectionality in Theory and Practice. – Ettekanne rahvusvahelisel loomaõiguste konverentsil Luksemburgis.

⁶ Kemmerer, Lisa 2016. Loomade õigused on sotsiaalse õigluse osa. – Sirp, 25.11.

⁷ McJetters, Christopher-Sebastian 2014. Slavery. It's Still a Thing. – Circles of Compassion. Essays Connecting Issues of Justice, lk 131.

⁸ Wrenn, Corey Lee 2016. Social Movement Prostitution: A Case Study in Nonhuman Animal Rights Activism and Vegan Pimping. – Griffith Journal of Law & Human Dignity, nr 4(2), lk 87–99.

võrdlemise, mitte inimeste ja loomade võrdlemisega, ning erinevaid rõhumisvorme ei peaks hierarhiatesse paigutama: „Hierarhiate loomine rõhumisvormide vahel aitab ainult rõhujat. Parem narratiiv – tugevam narratiiv – on valida vabadus kõigile. Vastasel juhul võitleme pelgalt õiguse eest rõhuda kedagi teist. Võrdsuse saavutamise võtmeks on solidaarsus. Eraldumine ainult põlistab türanniat üha enam.“⁷

INTERSEKSIONAALSUS LOOMA-ÕIGUSLASTE SEAS

Kuid interseksionaalsus toimib ka teistpidi ehk aitab hinnata kriitiliselt loomaõiguslaste endi kampaaniaid ja aktivismi vorme. Nagu mujal, on ka loomaõigustega seotud organisatsioonides sooline võrdsus tihti paigast ära. Kuigi loomaõiguslaste ja veganite seas on naiste osakaal suurem, on näiteks USAs tuntud organisatsioonide eesotsas peamiselt mehed. Naiste kanda on seejuures enamasti vabatahtlik töö ja palgalised töökohad organisatsioonide juhtidena jäävad meestele. Levinud on seksistlikud kampaaniad ja pro-

KINO
»SÕPRUS«

Kinodes alates 8. juunist

67.
Hõbekaru
PARIM
REŽISSÖÖR

Kirjutanud ja lavastanud
AKI KAURISMÄKI

TEISPOOL LOOTUST

WWW.KINOSOPRUS.EE / **f SOPRUS**

REKLAAMI KASUTAMISEKS: KINO, EUROPA, 25, EUROPA CINEMAS, ELLINGTON, KINO

Ireene Viktor on Eesti Vegan Seltsi juhatuse ja loomade eestkoste organisatsiooni Loomus liige. Teda huvitavad loomade õiguste ja veganluse eetikaga seotud teemad, millest ta kirjutab regulaarselt oma blogis „Vegani päevaraamat“.

„TULEB SIGA, TORKAN; TULEB JÄRGMINE, TORKAN...”*

Hilismodernse ühiskonna omnivoorid ei ole pidanud vaatama silma loomadele, kes lõpetavad tema toidulaua. Seda teevad tema eest teised inimesed, kes üritavad tööstuslikul tootmisliinil oma emotsioone rutiinse rütmiga blokeerida. Mõttemehhanismid on aga nii lihatarbijal kui ka tapamaja töötajal üldjoontes sarnased.

Kristina Mering

Loomakasvatuse mõjudest räägitakse tänu kodaniku-algatustele viimasel ajal üha rohkem. Enamasti viidatakse kolmele erinevale tahule: loomakasvatuse keskkonnaprobleemidele, loomsete toodete liigtarbimise mõjule tervisele ning loomade heaolu küsimustele. Sotsioloogiamagistrandina pean oluliseks, et nende kolme kõrval tuleks teemaks ka neljas, laialt uuritud, aga alakajastatud teema: kuidas saavad hakkama töötajad, kes loomakasvatuse ja tapamajades nende protsesside keskel igapäevaselt toimetavad; kuidas normaliseeritakse töökeskkonnas igapäevast vägivalda;

Sea pea Guanajuato turul Mehhikos. Foto: Tomás Castelazo (CC BY-SA 3.0)

Kristina Mering on Tallinna Ülikooli sotsioloogiamagistrant, kes uurib inimeste ja loomade vahelisi suhteid. Ta on osalenud Eesti loomaõigusliikumises erinevates rollides üle kümne aasta: tegutsenud aktivistina liikumises Loomade Nimel ning olnud Loomuse üks asutajaliige ja projektijuht, lisaks asutas ta kevadel 2017 uue loomakaitse MTÜ Nähtamatud Loomad. Kristina fookus on pragmaatiline loomakaitse, mis kõnetaks ühiskonda võimalikult laialt.

kuidas neis tingimustes oma emotsioonidega toime tulla? Olen teinud neil teemadel Eestis kaks sotsioloogilist uurimust, ühe tapamaja töötajate ning teise karusnahatööstuse esindajate hulgas. Mujal maailmas on tehtud sarnaseid uurimusi teisigi.

Laias laastus on tulemusel nii Eestis kui ka mujal sarnased – selleks et loomade massilise hukkamisega vaimselt hakkama saada, on tarvis blokeerida emotsioonid ja rakendada teatud mõttemehhanisme, mis aitavad kas noatorkest, püstolilasust, nupuvajutusest, löögist või muust tapahetkest üle saada. Oluline on mainida, et tööd tehes lülitavad töölisel empaatia, kaastunde ja emotsionaalsuse välja. Nad rõhutavad, et vastasel juhul ei oleks neil võimalik seda tööd teha. Oma tundeid aitab otsustaval hetkel blokeerida mõte, et tehakse olulist ja ühiskonnale vajalikku tööd. Lisaks luuakse teadlikult rutiin, mis aitab keskenduda tööliigtusele – see on rütm, kus pole kohta mõtetele loomast ja tema elu võtmisest.

LIHAKAHEHA POLE LOOM

Loomatööstuses töötavate inimeste mõttemehhanismid peavad eirama pidevalt mõtteid sellest, et tegeletakse kellegi tapmisega. Karusloomafarmide puhul töid intervjueritavad koosnerid välja, et kui tegu on heade nahkadega, siis ei olegi tarvis mõelda, kust ja kuidas need saadud on. Nende jaoks on oluline üksnes nahkade kvaliteet. Tapamaja töötajad seevastu rõhutasid, kuidas nad ei saa tööpostil mõelda, et tegu on loomade ja nende kehaosadega. Selle asemel kasutatakse lihatööstuses mõistet „rümp” või „lihakeha”, mis viitab sellele, et loom ja tema keha on mõeldud tooteks ehk lahutatud tundevoimelise elusolendi staatusest. See eristus looma ja temalt pärineva liha vahel on üks oluline mõttemehhanism, mis aitab töötajatel emotsioonivabalt oma tegevust analüüsida.

Sama eristus esineb ka paljudel tarbijatel, kes seose lihakantsaka ja looma vahel alateadlikult loomata jätvad. Seose puudumine aitab tarbida lihatooteid, mõtlemata nende päritolule või protsessile, mille käigus loomast saab lõpuks vaid hulk liha. Ameerika loomateoreetik **Carol J. Adams** kasutab selle olukorra kohta mõistet „puuduv referent” (*absent referent*)¹. Iga lihatoiduga kaasneb millegi puudumine – selle looma surm, keda asendab nüüd tema lihast valmistatud toit. Puuduv referent toimib seoselooma ja mõtete eemaldajana, mis lahutab lihaseoja loomast ja looma omakorda tootest, mis temast valmistatakse. Selle funktsioon on eraldada liha neist mõtetest, mis puuduvad selle kunagist olemist osana loomast, et saaks toimuda tundevoimeliste elusolendite moraalne hülgamine. Huvitav on siinjuures aga see, et sama nähtust võib lisaks tarbijatele kohata ka loomatööstuse esindajate hulgas. Näiteks intervjuudes karusnahaköösnerite või karusnahakaupluste omanikega selgus, et nad ei ole kursis karusloomafarmide argipraktikatega. Olgugi et nad käivad tihti karusloomafarmides nahkadel järel, väldivad nad teadlikult puuriridade vahele minemist, kuna ei soovi näha, kuidas elavad loomad, kelle nahku nad oma töös vajavad. Puuduv referent on üks näide eneseäilmitamise mehhanismist, mis muudab loomadest toodete valmistamise ja nende tarbimise kergemaks, välis- tades moraalse pingestatuse loomatööstuse toodangu kokkupuutel.

TÖÖJAOTUS HAJUTAB VASTUTUST

Northeasterni ülikooli sotsioloogiprofessor **Arnold Arluke** on uurinud loomade tapmisega toimetulekut loomakatselabori töötajate ja loomade varjupaigas tervete loomade eutaneerimise näitel. Sarnaselt loomatööstuse töötajatega peavad loomade varjupaikade töötajad blokeerima tekkivad tunded, mis puuduvad kasside või koerte tapmist, ja ratsionaliseerima selle teo vajalikkust, otsides süüdlast näiteks halbades loomaoanikes, kes oma lemmikute eest hoolitseda ei suuda. Arluke'i intervjuudes loomakatselaborite töötajatega oli läbivaks motiiviks arusaam, et loomad on laboris õnnelikumad, sest neil on olemas söök ning pea kohal katus. Sarnast retoorikat kasutasid ka näiteks Eesti karusloomakasvatavad: kuna rebastel on metsas oht, et keegi võib nad ära süüa, olevat neil puuris tunduvalt turvalisem. Narratiivid loomadele turvalise keskkonna pakumisest kannavad töötajate jaoks tähendusi valdkonna vajalikkusest ning headest eesmärkidest. Need mõtted loomakasvatuse ja -tapmise olulisusest ühiskonnas aitavad omakorda toimida blokeerimismehhanismidel, mis lülitavad välja emotsioonid ning mõtted tapmise ebameeldivusest ja tekkivatest moraalküsimustest.

Arluke on uurinud loomakatselabori kontekstis ka tööjaotuse loogikat². Need inimesed, kes hoolitsevad loomade eest laboris katsevälisel ajal, ei ole enamasti samad, kes loomade peal reaalseid eksperimente teevad või loomi pärast hukkavad. Osa loomkatsete läbiviijatest eeldab, et loom tuuakse neile kas juba uimastatult või surnuna, et nad ei peaks looma teadvusel nägema. See välistab näiteks emotsionaalselt keerulise olukorra, kus looma eest hoolitsev inimene lõpuks temaga näiteks surmaga lõppeva eksperimendi peaks ellu viima. Täheldatud on ka seda, et loomatööstuse tööjaotus aitab jagada individuaalse vastutuse koormat³. Need töötajad, kes intensiivfarmides loomatalitajatena töötavad, ei puutu

enamasti kokku loomade lõpliku saatusega tapamajas. Need töötajad, kes tapamaja baaslaudas loomi tapaliini poole ajavad, ei ole samad, kes mõne teise päeva töövahetuses loomadele lõpu peale teevad. Sarnast loogikat kohtab ka karusnahatööstuses. Karusnahaköösnerid ja töötajad ning karusnahaköösnerid ei pruugi olla kursis sellega, kuidas ja kust karusnahk nendeni jõuab. Nad ei pruugi olla kursis loomade elutingimuste ja karusloomakasvatuse argipraktikatega, sest tööjaotus ei eelda neilt seda.

Töötajate voolavus tapamajades on väga suur, sest enamasti ei suuda nad tegeleda sisemise vastuoluga vägivalda/tapmise ja töö normaliseerimise vahel rohkem kui paar nädalat või kuud. Mõnes USA tapamajas on kaadrioolavus suisa 100%, st aasta jooksul vahetuvad kõik töötajad, sest nad ei pea vastu füüsiliselt väga raskele tööle, millega käib kaasas ränk emotsionaalne pagas. Intervjuude põhjal, mille tapamaja töötajatega tegin, võib kindlasti väita, et stereotüüp, nagu seda tööd saaks teha üksnes väga julm inimene, ei pea paika. Pigem on kurjus süsteemis, mis loob sellise institutsiooni nagu tapamaja, mille reeglid sätestavad, et ükski loom peale inimese siit elusalt ei välju.

JÄRJEST KIIREMAD TAPALIINID

Tapamaja liinitöö olemuslik osa ehk tööõnnetused, mille tõttu ka inimesed pahatihti ühes tükis ei välju, on veel täiesti eraldi teema. USA uuriv ajakirjanik **Gail E. Eisnitz**, kes on teinud Ameerika tapamajades põhjaliku uurimuse ning sellest oma raamatus „Slaughterhouse” ülevaate annab, toob välja, kuidas tänu nüüdisaegsele tehnikale on tapaliinide kiirused tõusnud sedavõrd, et viimase paarikümne aasta jooksul on tööl viga saanute arv kümnekordistunud. Sellest rääkisid ka Eesti lihunikud. Taasiseseisvumisest alates on tapaliini kiirus kordades kasvanud. Intervjuude tegemise ajal tapeti Eesti suurimas tapamajas päevas 1500 siga, mis tähendab kolme siga minutis. Pidevad korduvad liigutused suure kiirusega tapaliini peal teevad vigastused töötajatele üsna tavapäraseks, eriti kuna töö käib enamasti teravate nugaedega.

Kokkuvõtteks pean oluliseks, et igapäevase vägivalda sees olemise ja emotsionaalse blokeerimise mõjud töötajatele leiaksid senisest rohkem käsitlemist. Kui me ei räägi võimalikest vaimsetest tagajärgedest loomatööstuse töötajatele, võime tekitada olukorra, kus nende kogemuse mõistmine muutub üha raskemaks ning me isoleerime nad ühiskonnast. Selle juhtumine ei aitaks kedagi ja teeks pigem olukorra lahendamise keerulisemaks.

Minu jaoks on inimeste ja loomade vaheliste suhete sotsioloogiliste loomauuringute perspektiivist uurimine andnud palju laiemat vaadet loomatööstuse ühiskondlikule positsioonile. Psühholoogilised mõjud loomatööstuse töötajatele on teiste kõrval üks oluline põhjus, miks leian, et tuleviku jätkusuutlikus ühiskonnas on loomade intensiivfarmidele raske kohta leida. Näen olulise eesmärgina ka sotsioloogias ühiskondlikke suhtumisi loomadesse üha enam läbi valgustada, et saaks jätkuda progress jätkusuutlikuma toidutootmise ja teadlikuma suhtumise poole.

Lihatööstuses kasutatakse mõistet „rümp” või „lihakeha”, mis viitab sellele, et loom ja tema keha on mõeldud tooteks ehk lahutatud tundevoimelise elusolendi staatusest.

* Tsitaat intervjuust lihunikuga, kes seletab töö rutiinust.

¹ Adams, Carol J. 1991. *The Sexual Politics of Meat – A Feminist-Vegetarian Critical Theory*. New York: Continuum.

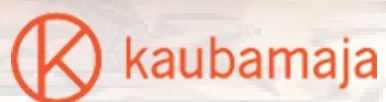
² Arluke, Arnold; Birke, Linda; Michael, Mike 2006. *The Sacrifice: How Scientific Experiments Transform Animals and People*. West Lafayette, Indiana: Purdue University Press.

³ Serpell, James 1999. *Sheep in wolves' clothing? Attitudes to animals among farmers and scientists. – Attitudes to Animals: Views in Animal Welfare*. Cambridge University Press, lk 26–33.

Vegamama

Hungry?

HEA MÕTE

Delice

Toidupood · Food Store

IDEID

AJAB

OLE

AARE?

SIS

EKA!

Sisseastumine 19.—29.06.2017
Lisainfo: artun.ee

DISKRIMINEERIMINE LIIGIKAITSES – KAS LIBLIKAS ON PÕDRAGA SAMAVÄÄRNE?

Antropotsentrismist pole pääsu ka bioloogias. Just tänu inimeste samastumissoovile on suurtest imetajatest saanud liigikaitstes sümbolliigid, kuigi kaitset vajaksid ka kalad, liblikad ja roomajad.

Nelly Mäekivi

Sotsiaal- ja humanitaarteadustes on tavapärase arusaam, et tegeledes teisi loomi puudutavate teemadega, on igasugune käsitus mõjutatud uurijast endast ja inimeste väärtushinnangutest laiemalt. Loomade kommunikatsiooni uurijad on eriti tähelepanelikud, et nende endi käitumine tulemusi ei mõjutaks ja nn Kaval-Antsu efekti ei tekitaks. Kaval-Antsu oli hobune, kes eelmise sajandi algul oma arvutamise, kellaajatundmise, kirjutamise jm sarnasega kuulsust kogus. Lähemal uurimisel aga selgus, et Kaval-Antsu oskas neid tegevusi ainult nii palju kui tema peremees, kes teadmatult hobusele vastuseid ette ütles. Nii arvestavad loomade käitumise ja kommunikatsiooni uurijad, et tõlgendused on alati vahendatud, ning uurija kui tõlgenda ja olemasolu tuleb teadvustada. Inimeste väärtushinnangutest tulenevalt on aga nähtav, et kui kunagi uuriti teiste loomade lävimist peamise eesmärgiga inimest ennast paremini mõista, siis nüüdseks on selle kõrvale tõusnud teiste liikide kommunikatsiooni uurimine nende eneste (sisemise väärtuse) pärast. Järjest enam rõhutatakse teiste isendite subjektsusele ja agentsusele.

Tõdemus, et uurimused on mõjutatud inimlikust tegurist, jätab sageli kõrvale loodusteadused, mille puhul nähakse neutraalset ja eetiliste töökspidamistega koormamata suhtumist uurimisobjektidesse, st usutakse, et need lähenevad uurimisobjektile „objektiivselt”. Lähtuvalt sotsiaalökoloog **Stephen R. Kellerti** liigitusest peaksid loodusteadlased esindama vaateid, mis muretsevad keskkonna kui terviku pärast, keskendudes ulukiliikide ja nende looduslike keskkondade vahelistele suhetele (nn ökoloogiline suhtumine). Liigikaitstes rõhutab taoline vaade, et „looduskaitsebioloog on liikide suhtes pime: liblikas on sama palju väärt kui põder”¹. Ökoloogilisele suhtumisele vastanduvad humanistlik ja moralistlik. Neist esimene baseerub inimeste kiindumusel loomadesse ja teine kätkeb endas meie väärtushinnanguid sellest, mis on teistesse loomadesse suhtumisel ja nendega ümberkäimisel „õige” ja „vale”.

Siiski, just sellistes praktilistes ettevõtmistes, mis puudutavad teisi loomi, on tihe põimumine inimeste väärtushinnangute ja suhtumistega eriti täheldatav. Näitena võib tuua teaduse loomade heaolust, mille algus peitub selgelt avalikkuse moraalses protestis

Maailma Looduse Fondi kampaania „Kas Sa hooliksid rohkem, kui ma oleksin panda?” tuunikala kaitseks. Teostus: Ogilvy (Prantsusmaa)

kariloomade pidamise tingimuste suhtes; või antud kirjatüki keskmes oleva loomaliikide kaitse, milles avaldub, et looduse hoidmine avalikkuse (majandusliku ja moraalse) toeta on võimatu ning seega tuleb inimeste suhtumistega arvestada, et loomaliikide kaitse nii looduslikes elupaikades kui ka vajadusel tehnilises tingimustes oleks kestlik.

Suur osa loomaliikide kaitsest keskendub suurtele imetajatele, kuigi näiteks ohustatud kalaliike on neist kaks korda rohkem.

Loodusliku mitmekesisuse hoidmise põhimõtete alges on selgesti tuletatavad eetilised jooned, st teiste liikide ja nende asurkondade säilimine ei ole mitte ainult inimese huvides, vaid inimestel lasub looduslooi kohustus tänu looduse enese sisemisele väärtusele. Seega on liigikaitse tegevus mõjutatud tugevasti sellest, mida inimesed peavad „õigeks” loodusega suhestumiseks. Samas võib väita, et looduskaitse tegevuse teostamiseks on vaja teadusel põhinevaid meetodeid ja empiirilisi teadmisi, kuid (tahtmatu või tahtlik) väärtustest ja suhtumistest lähtuv mõjutus on mõningatel hinnangutel järjest esiplaanile tõusmas, näiteks loomade „karismaatilisusele” rõhumine looduslooi tegevuses on looduskaitsebioloogide seas aastate jooksul kasvanud².

Vast kõige paeluvam küsimus liigikaitstes ongi, kuidas avalduvad looduslooi tegevustes inimeste väärtushinnangud, tajud ja tunded. Sellel teemal veidi pikemalt peatudes on võimalik aimata, miks suur osa loomaliikide kaitsest keskendub suurtele imetajatele, kuigi näiteks ohustatud kalaliike on neist kaks korda rohkem.

OMAILMA MÕJU

Esmalt tasub huvitava nähtusena esile tõsta, kuidas meie kujutlused teistest loomadest ei ole pelgalt kultuurilised, vaid on mõjutatud ka meie endi bioloogilisest ülesehitusest. Bioloog **Jakob von Uexküll** kõneles oma teostes maailma mõistest ehk sellest, kuidas looma ehitusplaan, st bioloogiline ehitus, on aluseks ümbritseva ilma tajumisele, sellele mõjumisele ja ühtlasi ka teiste isenditega lävimisele. Mida suurem osa maailmadest ühildub või kattub, seda rohkem võimalusi on ka liikidevaheliseks lävimiseks. Inimeste maailm on sarnane eelkõige teiste inimahvide ja laiemalt ülejäänud imetajatega – kalad, kahepaiksed, limused, putukad jt on meist bioloogiliselt juba märksa erinevamad. Kuna meie maailmade vahel on vähem kattuvusi, esineb ka vähem võimalusi lävimiseks.

Sellisest arusaamast tuleneb ühtlasi inimese tähelepanu suunamine meiega sarnastele liikidele, kelle puhul on lihtsam kaasa tunda ja suhestuda. Võimalik, et seda võib pidada põhjuseks, miks näiteks loomaaedade, -parkide ja safarite „tõmbenumbriteks” on karismaatiline megafauna: gorillad, elevantid, kaelkirjakud, lõvid, šimpansid jt. Ka Maailma Looduse Fondi – ühe juhtiva rahvusvahelise looduskaitseorganisatsiooni – kodulehel liiginimekirja avades vaatavad kõigepealt vastu sellised loomanimed nagu suur panda, tiiger ja elevant.

Liigisäilituse kontekstis saavadki märkimisväärset enam tähelepanu imetajad (ja üldisemalt selgroogsed). Selline liigiline ja klassiline ebavõrdsus on ka teadusringkondades tähelepanu kogunud – kritiseeritakse antud lähenemise ebateaduslikku loomust ja erapoolikust. Samuti viidatakse asjaolule, et inimesed ei hakkagi kunagi mõistma ökosüsteemide tegelikku keerulisust, kui keskkonna tähtsust kajastatakse vaid kindla liigi ja tema keskkonna vahelise suhtena. Vast suurima murekohana on tõstetud esile teiste, vähem populaarsete loomade käekäiku. Kui suurim huvi on suunatud suurtele imetajatele, moonutab see üldist käsitlust ohustatud liikidest, näiteks ei teata paljude liikide staatusest piisavalt, et neid üldse ohustatuse skaalal hinnata, mis tähendab, et neid on vajadusel ka raske kaitsta.

ÜKSİKULT ÜLDISELE

Liigiline ebavõrdsus on selgelt nähtav, kuid sugugi mitte põhjendamatult (kas ka õigustatud, on iseasi). Selgitusena võib viidata veelkord inimeste humanistlikule suhtumisele teistesse loomadest ja selle (ära)kasutamisele liigikaitsest huvist lähtuvalt. Nimelt on (looduskaitse)hariduses juba ammu tõdetud, et teadmised ja nende kasv ei too vahetult kaasa käitumismuutusi, st pelgalt teadmine, et üks või teine liik on väljasuremisohus, ei pane inimesi loodussäästlikumalt käituma, petisioone allkirjastama ega üldjuhul ka liikide kaitseks annetama. Küll on aga inimesi kergem tegutseda kaasata, kui nad on emotsionaalselt haaratud, st nad hoolivad, huvituvad ja/või tunnevad kaasa sellele looma(liigi)le, kelle suhtes tegutsenud ja tuge oodatakse. Nagu mainitud, on inimestel lihtsam suhestuda meiega suuremat bioloogilist sarnasust omavate liikidega – suurte imetajatega. Selleks et huvi süvendada ja tekitada emotsionaalseid sidemeid, on paljudele tehistingimustes peetavatele loomadele, kes täidavad ohustatud liigikaaslaste esindamise

funktsiooni, pandud ka nimed. Nime ja isikliku eluloo looma, kelle puhul on toodud vahel esile ka käitumuslikke iseärasusi, on inimestel eriti lihtne kiinduda ja teda toetada. Tähelepanu juhtimine üksikisendilt tema liigikaaslaste (või lähisuguluses olevate liikide) kaitsele on võrdlemisi väike samm ning selline üksikult üldisele liikumise praktika on loomaaedades ja -parkides tavapärane võte. Nii on näiteks Taronga loomaaias sündinud Sumatra tiigri kolmikud Kumbali (Tagasipöördumine), Katika (Suur) ja Sakti (Võitmatu) jätkusuutliku palmiõli tootmise ja kasutamise kampaania „Raise Your Palm” tuntud tegelased, kes esindavad sümboolselt oma liigi loomulikus asurkonnas edasikestmisega seotud probleeme.

Selliseid suuri karismaatilisi imetajaid kasutatakse seega lipu- või sümbollikidena, kes peaksid oma karismaatilise varjuse tagama ka nende (vähem populaarsete) liikide kaitse, kes sümbolligiga looduslikku asurkonda jagavad. Siit järeldub, et toetades ühe liigi loomuliku asurkonna säilimist, peaksid ka teised (varju jäävad) liigid sellest kasu saama, kuna need jagavad sümbolligiga elupaika. Samas on sümbolligiga kaitse mõju teistele liikidele vähe uuritud ja nii on raske väita, kas see praktikas toimib või mitte. Siiski, sümbollikide kasutamise kaitsjad toetuvad sageli asjaolule, et looduskaitset nimetatakse tihti nn kriisidistsipliiniks, mis tähendab, et looduskaitsebioloogid (nagu arstidki) peavad tegutseda kiiresti ja omamata tihti täielikku ülevaadet olukorrast. Sellise lähenemise kohaselt võimaldavad sümbolligiga kaitsta mitmeid asurkondi, mis vastasel juhul hävitataks, kuna täielik ökoloogiliste suhete analüüs on aeganõudev. Kiire tegutsimine on loodushoiu seega kriitilise tähtsusega ja seda võimaldavad sümbolligid ühiskonna toega.

KUI SÜMBOLLIIGID VÄSIVAD

Liigikaitseks vajalike tegevuste hulgas on veel küllaldaselt näiteid, kus üritatakse kohaneda inimeste suhtumistega või vahel neid ka mõjutada, millest puudutan siinkohal põgusalt kahte. Esimeseks näiteks võib tuua isegi veidi pentsikud juhtumid, kus sümbolligi „väsimise” ehk ülekasutamise korral asendatakse see meedias mõne „värskema” liigiga, et säilitada inimeste huvi looduskaitsekampaaniate vastu. Nii plaanib

Nime ja isikliku eluloo looma, kelle puhul on toodud vahel esile ka käitumuslikke iseärasusi, on inimestel eriti lihtne kiinduda ja teda toetada.

Asendades pikka aega kliimamuutuse sümbolligiks olnud jääkaru mõne teise karismaatilise loomaga, avaneb võimalus kampaaniat elavdada.

Nelly Mäekivi on Tartu Ülikooli semiootika osakonna doktorant. Ta huvitub zoo- ja ökosemiootikast ehk loomade liigisisest ja liikidevahelisest (ka inimese) kommunikatsioonist ning sellest, kuidas inimeste kujutlused praktikas teiste loomade elusid mõjutavad.

talitada näiteks Rahvusvaheline Looduskaitse Liit, mille kliimamuutuse sümbolligiks on olnud jääkaru, mis soovitakse asendada mitme teise loomaga, kes võiks samuti sama sõnumit edasi kanda, nagu polaarrebane või kooala³. Kuna probleeme, millega jääkaru silmitsi seisab, on väga palju kajastatud, on alust arvata, et inimesed ei ole enam antud teema suhtes nii tundlikud. Asendades liigi aga mõne teise karismaatilise loomaga, avaneb võimalus kampaaniat elavdada. Teiseks näiteks on hääänkoera nime muutmine, et kaotada „metsiku koera” (*wild dog*) negatiivne tähendusvarjund ja tõsta liigi mainet kohalike elanike seas. Tegemist ei ole ju metsitsunud ja hulkuvate kodukoertega. Seega on pakutud uueks tavanimeks „värvitud koera” (*painted dog*) või koguni „värvitud hunti” (*painted wolf*)⁴. Need peaksid mõjuma „väärkamalt”

(st andma loomale suurema väärtuse) ja muudavad loodetavasti kohalike suhtumist, mis omakorda aitaks edendada selle ohustatud loomaliigi olukorda.

Toodud näited on ainult mõned paljudest, mis viitavad, et liigikaitsetegevuste potentsiaalne edendamine ei lähtu pelgalt teadusringkondade erialastest kaalutlustest, vaid suurt rolli mängivad ka meie arusaamad ja kujutlused teistest loomadest. Hinnang sellele, kas nendega peaks arvestama või tuleks neid muuta, muutub samuti oluliseks küsimuseks. Esmalt tuleb aga tõdeda, et looduskaitse tegevus on imbinud läbi inimeste väärtushinnangute mõjust ning eespool kirjeldatud (meeleheitlikud?) võtted teiste loomade kaitse viitavad üheselt asjaolule, et liikide hoidmiseks on vaja inimeste igakülgset tuge – hädasti.

- ¹ Gibbons, Ann 1992. *Conservation biology in the fast lane.* – *Science*, nr 255, lk 20–22.
² Ducarme, Frédéric et al. 2013. *What are „charismatic species” for conservation biologists?* – *BioSciences Master Reviews*, lk 1–8.
³ Barua, Maan et al. 2011. *Defining Flagship Uses is Critical for Flagship Selection: A Critique of the IUCN Climate Change Flagship Fleet.* – *Ambio*, nr 40(4), lk 431–435.
⁴ Torchia, Christopher 2016. *African wild dogs considered for a name change to up image.* – *The San Diego Union-Tribune*, 09.03.

TORMIS: KALJUSTE: JALAKAS: SÜNNISÕNAD

Suurejooneline muusikalavastus
viimased kuus korda
Noblessneri valukojas
2.08 / 3.08 / 4.08 / 5.08 /
7.08 / 8.08 kell 19.00

Laval Eesti Rahvusmeeskoor, Eesti Filharmoonia
Kammerkoor, Soome runolaulja Ilona Korhonen ja
Von Krahli Teatri näitlejad.

Von Krahli Teater

2006 2017

////// Eesti Kontsert

KULTUURIMINISTEERIUM

AVISION

CRAMO

NOBLESSNER

KES EI TAHAKS OLLA VABAJOOKSUSIGA?

Sotsiaalmeedia levib isegi loomariigis, muutes mõne neljajalgse tõeliseks kuulsuseks. Miljoni fänniga imesiga Esther elab elu, millest tema lihakehaks taandatud liigikaaslased võivad ainult unistada – roosad kostüümid, suured kübarad ning kodune keskkond. Milles peitub tema saladus ja miks peaks Estheri elusaatus meile korda minema?

Aro Velmet

Kuidas on üks kolmesajakilone pörsas võitnud endale Facebookis pea 1,1 miljonit fänni? Kõik need inimesed, peaaegu terve Eesti rahvastik, kui Tartu välja jätta, loevad iga päev Estheri tegemistest (põhiliselt magamisest, söömisest ja mudas sonkimisest), vaatavad videoid sellest, kuidas ta haigutab, koonuga ust lahti lükkab või aias ringi jookseb, ja laigivad pilte Estherist erinevates roosades kostüümides (publiku eriline lemmik tundub olevat hiiglaslik kübar, mida ta kannab pühapäeviti, noh, pidulik puhkudel).

Estheri lugu algas 2012. aastal, kui Kanadas elav geipaar Steve (kinnisvarahaldur) ja Derek (mustkunstnik) adopteerisid oma vana tuttava „mikrosea“, kes kasvab ootamatult täiesti tavaliste mõõtudega (ikkagi 300 kg!) seaks. Esialgu kasvasid Steve ja Derek teda pikka aega oma Toronto eeslinna majas. Kui Esther kasvas maja jaoks liiga suureks, loobusid Estheri „vanemad“ pigem oma majast ja otsid endale farmi, kuhu nad võtsid lisaks Estherile sigu, kanu ja lambaid, kes olid pääsenud tööstuslikest loomakasvandustest.

Ühel hetkel hakkasid Steve ja Derek oma seiklusi fotode ja videote kujul dokumenteerima ning nagu kahekümne esimesel sajandil ikka, tuli kogu tõestusmaterjal ka sotsiaalmeediasse üles laadida. Varsti oli Estheril omaenda Facebooki lehekül, kust paistis vastu sea üha täpsemate pintslitõmmetega joonistatud värvikas iseloom. Estheri-postitused jagunevad suuresti nelja kategooriasse. 1) Esther sööb ja magab, teinekord mõlemat korraga. Siit võib leida mitmeminutilisi videoid madratsil haigutavast Estherist ja soovitusi

stiilis „Alusta oma päeva naeratusena, aga veel parem on teha seda vahvlitega“. 2) Esther teeb seaasju. Need postitused tuletavad meelde, et tegemist on ikkagi seaga, kelle põhitegevuseks on sonkimine, mudas püherdamine ja üldiselt looduses möllamine. 3) Esther teeb pahandust. Loogiline, et majas elav siga murrab aeg-ajalt lahti külmkapiukse või lõhub oma madratsi tükkideks. Nendest tegudest on järel ka ulatuslikud fototõendid, alati Estheri lõbusate kommentaaridega („Ma mõtlesin, et madratsisse on komm peidetud!“). 4) Esther on lihtsalt nannu. Siin avaldab Esther armastust oma isadele, vanaemale ja üldse heatahtlikele inimestele üle kogu maailma. Tavaliselt kandes kübarat, balletiseelikut või värvilist pidžaamat. Sest miks mitte? Ta on ju totaalselt *fabulous*.

Estheri maailm on selline, kus iga inimene ja loom võib olla just niisugune, nagu ta on; kus ei küsita, kas üks või teine tegevus on „sigade loomuse vastane“. On selge – seda tõendavad tuhanded fotod ja videoklipid, mida Steve ja Derek iga päev postitavad –, et Esther on oma eluga rahul, ja see ongi kõige olulisem. Nende filosoofia võtab kokku lause „Kui sa võid ise otsustada, kuidas maailmas olla, miks siis valida midagi muud kui heatahtlikkus“.

Nüüdseks saab lugeja ilmselt aru, et Estheri kuulsus sotsiaalmeedias ei tõuku lihtsalt veidrustest (siga elab majas!) või nunnumeetri pedaalimisest (siga magab koerte kaisus), vaid suuremast eetilise ja ühiskondlikust projektist. Selle üks eesmärk on juhtida tähelepanu loomade väärkohtlemisele toidutööstuses. Esther

ise on ilmselt mõnest loomafarmist kaduma läinud nots – sellele viitab tema äralõigatud saba. Temasuguseid elab Toronto lähedal, aga ka Rakveres või Nõos, ilmselt kümneid tuhandeid. Pole vist vaja mainida, et nende elu pole kaugeltki nii luksuslik. Estheri igapäev, nii nagu see tema Facebooki lehelt paistab, on ühelt poolt umbes täpselt selline, millisenä me ühe sea ideaalset argipäeva ette kujutame, teisalt aga meenutab see üsna täpselt keskmise kontoriroti unistust laisast nädalavahetusest. Kellele ei meeldiks magada lõunani, süüa ära pitsa või kolm, hulpida mõnda aega basseinis ja ronida siis diivanile, võtta koer süle ja jääda mõne lolli filmi saatel magama. Ja kui me elame kaasa Estherile, kes saab seda linnainimese unistust iga päev ise nautida, mida ütleb see siis meie suhtumise kohta kõigisse nendesse sigadesse, kes on samavõrd võimelised nautima päikest ja pikki uinakuid, kuid kes veedavad kogu oma elu kitsas aedikus antibiootikumide täis pumbatuna surma oodates. Pole vist vaja mainida, et pärast Estheri adopteerimist on Steve'ist ja Derekist saanud veganid.

Estheri koduka kande filosoofia ulatub aga loomaõigusluse probleemidest kaugemale. Pole ilmselt juhuslik, et Estheri „vanemateks“ on geipaar ning Estheri enda karakteris on rohkem kui kübeke geisensibiilsust. Arusaam, et kõige parem viis ebaõiglusega võitlemiseks on empaatia, armastus ja hoolimine, on hea lähene mine mis tahes olukorras. Kui sinu vastas on realne elusolend oma eripärase iseloomu, tunnete ja kannatamisvõimega, muutub tema nägemine tootmisüksuse, jumalavallatuse või mis iganes muu abstraktse kategooriana kordades keerulisemaks. Teie vahel on tekkinud side. Võib-olla olete saanud sõpradeks. Ja sõpru on juba palju keerulisem sildistada.

Vaadates inimesi, kes Estheri postitusi kommenteerivad, on selge, et sellisest tingimusteta aktsepteerimisest on maailmas kõvasti vajaka. Estheri seinale kirjutavad teised loomaomanikud, loomaõiguslased, aga ka lihtsalt inimesed, kes tahavad öelda, kui palju nad Estherit armastavad või siis lihtsalt: „Ma tahaksin, et minu elu oleks nagu sinu oma, Esther <3.“ Palju on vanemaid inimesi ja neid, kes on elanud just üle suure kaotuse, näiteks lähedase surma. Estheri sein on justkui keskmise netikommentaariumi negatiivpilt, kus sõimu, vihkamise ja vandenõuteooriate asemel tuntakse üksteisele kaasa, avaldatakse toetust ja väljendatakse armastust. Seda pilti vaadates tekib tõesti küsimus, et kes ei tahaks olla vabajooksusiga?

Hoia Estheri tegemistel silma peal sotsiaalmeedias @estherthewonderpig

Estheri sein on justkui keskmise netikommentaariumi negatiivpilt, kus sõimu, vihkamise ja vandenõuteooriate asemel tuntakse üksteisele kaasa, avaldatakse toetust ja väljendatakse armastust.

KAKSISMAA / KAKSOISMAA
Eesti Rahva Muuseumi Viinaköök
21. / 27. / 28. / 30. JUUNI
01. / 02. JUULI kell 19:00
Piletid PILETILEVIST!
www.teatermustkast.ee

Aro Velmet on ajaloolane, loomasõber ja mitte piisavalt järjekindel taimetoitlane. Lisaks Estherile on tema lemmiksead Wattles ja Tammy Broome'i loomade varjupaigast ning Pillow blogist Life of Pikelet. Fotol koos lehm Bubbaga.

TULE AVASTA UUSI MAITSEID KOPLI RESTORANIS

Tel. 677 5262
Kopli 25, Tallinn
kopli@koplirestoran.ee
www.koplirestoran.ee

Maitsvad lõunapakkumised
Etendused ja üritused
Eraürituste korraldamine

PROGRESS JA KAOS: KUIDAS LOODUSES NÄHTI MASINAT

Inimene on patoloogiline süstematiseerija, kes on pannud loomad enda hüvanguks tööle. Ent arvestamata looduses valitseva kaoseteguriga ning suutmata juhtida eluslooduse masinavärki, ähvardab teda ennast selle hammasrataste vahele jäämine.

Tõnis Jürgens

Loomad tunnevad igavust. Tõsi, mitte kõik loomad, vaid pigem need, kelle elud on rohkem just inimestega seotud. Koduloomad, karjaloomad, puuriloomad. Igavus on kõige tuttavam nende loomadele, keda hoitakse kusagil kinni, kusagil mitte-kuigi-stimuleerivas-keskkonnas (leebelt öeldes). Üldiselt arvatakse¹, et loom tunneb igavust siis, kui tal pole võimalik elada oma täie loomuliku potentsiaali ulatuses. Seejuures ei mõelda siin mingit täit tootlikkuse potentsiaali, vaid lihtsalt elamise potentsiaali. Loomade igavust on kohati raske tuvastada. Nad ei räägi sellest, et neil on igav. Aga kui igavus moondub juba ärevuseks, rahutuseks, ängiks, siis on teised lood. Igavus manifesteerub siis näiteks niinimetatud stereotüüpse käitumisena. Mõni puuriloom kiigutab ennast ainiti edasi-tagasi või käib närviliselt ringiratast. Paljude loomade puhul väljendub igavus ka ülesöömise ja -magamisena. Mõned hakkavad endal ükshaaval karvu välja kitkuma, mõned masturbeerivad lõputult. Mõned ründavad oma liigi-kaaslast, söövad venna saba ära, nokivad õe surnuks. Mõned lebavad lihtsalt alistunud maas ning vaatlevad pikisilmi oma elu ahist horisonti.

Mulle tundub, et me oleme loomadega igavuse kaudu seotud. Igavuse tundmine viitab mingi tähenduslikkuse puudumisele, kui järgida **Lars Svendsenit**². Kui loomad tunnevad sarnaselt inimesega igavust, siis võiks ju arvata, et ka neil on mingi kontseptsioon tähenduslikkusest. Mingi idee sellest, et nende elu tähendab midagi. Üldiselt peetakse loomade antropomorfiseerimist halvaks tavaks, sest selle kaudu kipub inimene lõpuks rohkem iseennast, aga mitte looma defineerima. Me poleerime loomalikkuse peeglit, sest tahame selles paremini iseennast näha, pakub **Donna Haraway**³. Teine äärmus on jällegi loomade taandamine puhtfunktsionaalseteks masinateks, kellel puuduvad igasugused muud ambitsioonid peale söömise ja sigimise. Elamise enda rõõmule pole selles eetoses tootlikkuse kõrval kohta. Igavusele ammu mitte. Paraku kehtib meie maailmas pigem just see teine, pragmaatilisem, funktsioonipõhisem maailmavaade.

20. sajandi keskpaiku sündis seeria kummalisi – aga tegelikult juba inimajaloost tuttavaid – mõttekäike, mis päädis valemiga loom = masin = inimene. Sellega taandati kogu elusloodus üheks kinniseks, äärmiselt funktsionaalseks, isegi täiuslikuks süsteemiks. Ja siis õige pea läks see mõtteline süsteem rikki. See on lugu süsteemidest ja kaosest. Haraway' kujundi vaim poleerime nüüd hoopis veidi nii-öelda masinlikkuse peeglit, et näha, mis sealt siis lõpuks vastu vaatab. Kas loom või inimene või mis. Tuleb tunnistada, et loomadele pole kogu sellest jutust väga kasu. Lõpude lõpuks on see kõik siin ainult hulk sõnu. Aga, noh, ikkagi...

BÊTE MACHINES

Inimene soosib üldiselt progressi. Progressi ja ratsionaalsust. Renessansi ja valgustusajastuga kummutati igasugused üleliigsed müüdid jumalatest ja muust säärasest. Inimesest endast sai jumalikkuse mõõdupuu. Siitpeale hakkame rääkima humanismist. Kuigi humanistid on põhiolemuselt müütide vastu, ulatuvad

ka humanismi juured tegelikult mütoloogiasse. Kaks põhilisimat müüti, mis segunevad nüüdisaegses humanismis, on sokraatiline idee ratsionaalsusest ja kristlik idee lunastusest. Lunastus ratsionaalsuse, progressi kaudu. Sokraatiline mõttevool, nagu seda on vahendanud meile Platon, näeb ette, et inimõistus peegeldab kosmost, ning peegeldades seda kosmost, peegeldab inimõistus seega ka kosmose implitsiitset korrapära. Siit tuleb ka kristluse Logos – idee, et kogu tajutavat universumit juhib mingi vankumatu kord. Humanismis kehtib usk teadusesse ja tehnoloogiasse. Seejuures, kuigi teadus on tuvastanud, et inimese teadvus (ja kõik sellega kaasnev) on tekkinud puhtjuhuslikult – omamoodi *glitch* muidu ladusas geneetilises mudelis⁴ –, saame humanistlikus maailmavaates ennast nimelt kuidagi progressi ja eneseületuse kaudu sellest kaosest lunastada.

Aga loomad ei saa. Valgustusajastu kreedit ja humanismi tõusu kõvasti mõjutanud René Descartes'i filosoofias on loomad masinad. Ei midagi muud; *Bête machines*, aistingutega automaadid, mis reageerivad biheivioristlikult neid ümbritsevale keskkonnale, kuid millel puudub seejuures ratsionaalne eneseteadlik mõtlemine, nagu seda on tuvastatud mõnikord inimesel. Kristlikumalt öeldes pole loomadel hinge. Humanistlikus filosoofias sõnastatakse seda natuke teisiti – loomadel pole *ratsionaalset* hinge. Seejuures ei väida Descartes, et loomadel poleks tundeid, seda nii füüsilises kui ka emotsionaalses mõttes. Keha ja aistingud on variatsioonides teadupärast kõigil elusolenditel. Kuid erinevalt inimestest puudub loomadel sedasorti eneseteadlikkus, mis aitaks neil järeldada näiteks, et *cogito ergo sum*⁵. Loomad ladina keelt ei räägi. Aga mõned inimesed räägivad küll. Naljakkal kombel tekitab Descartes'i loommasinate tees teatud poleemikat juba tema eluajal; mõned teoloogid tajusid selles omamoodi filosoofilist ohtu, kui panna inimesed ja loomad niimoodi kehalisuse mõttes ühte patta. Tundus, et see kuidagi alavääristab inimest.

Descartes'i idee puhtfunktsionaalsetest loommasinatest settis ning kerkis siis veidi teisel kujul taas esile 20. sajandi keskpaigas. Infotehnoloogilise ajastu koidikul lõimiti omavahel kaks pealtnäha täiesti erinevat diskursust, küberneetika ja ökoloogia, mille tulemusel vormus *ökosüsteemide* teooria. „Ökosüsteemi“ kaudu saame vaadelda, kuidas samas kohas eksisteerivad ning olemuslikult väga erinevad looma- ja taime-liigid üksteist vastastikku mõjutavad. Iseenesest väga tore ja kasulik teooria, aga nagu kombeks, taheti ökosüsteemides näha ka mingisugust universaalset korda.

KAOS VALITSEB

Vendadest ökoloogid Howard ja Eugene Odum kõrvutasid ökosüsteeme elektriskeemidega. Howard tegi välitööd: jälgis floorat-faunat, visandas täheldatud liikidevaheliste suhete põhjal skeeme ja ehitas viimaste praktiliseks emuleerimiseks elektroonilisi agregate. Need (vist) toimisid. Selle põhjal näis, et looduses kehtib niisamuti taoline sisemise tasakaalu printsiip, mis on omane ka kinnistele elektroonilistele

süsteemidele. Odumid järeldasid, et ökosüsteemid toimivad isereguleeruvalt ning töötavad alati selle nimel, et säiliks tasakaal, harmoonia. Eugene Odum kirjutas sellest kõigest raamatu „Fundamentals of Ecology“ (1953), mis sai kiiresti väga populaarseks. Idee ökosüsteemide implitsiitset tasakaalust muutus käibetõeks. Hiljem tuli välja, et vennad Odumid olid loodust oma teooria huvides päris kõvasti lihtsustanud.

Mõned aastad enne Odumeid lülitas küberneetika ristiisa Norbert Wiener masinad, loomad ja inimesed kõik küberneetilisse võrgustikku – kõik taandus üheks keeruliseks isereguleeruvaks süsteemiks. Wieneri, Odumite ja mitmete teiste küberneetikahuvilistest teoreetikute ühisel panusel võttis 1950ndatel ja 60ndatel jõuliselt maad mõte, et kogu elusloodus ongi nagu harmooniliselt toimiv masinavärk – arvuti⁶. Nagu öeldud, pole siin tegelikult midagi uut. Industriaalajastul tõlgendati universumit mehaanilise kellana. Mõned küsisid ka seda, et kes siis kellasel on. Raske öelda. Aga nüüd vahetati see kellakujund igatahes arvuti vastu. Loom = masin = inimene.

Kui kõik on masin, siis järelikult on isereguleerumine ja mittehierarhilisus asjade loomulik seisund. 1960ndatel imponeeris see tehnoharmooniline mõttekäik väga ka vasakradikaalsele noorusel. Ma mõtlen siin üldiselt hipisid. 60ndate lõpus ja 70ndate alguses toimus USAs massiline siseriiklik ränne; sajad tuhanded noored kolisid linnadest maale, et asutada eksperimentaalseid isereguleeruvaid hipikommune. Mõneti paradoksaalsel kombel kandus see isereguleerumise vaimustus kaudselt üle ka Ühendriikide majandussüsteemile. Kui isereguleerumine on asjade loomulik seisund, siis las turud olla ka isereguleeruvad. Küll kõik harmoneerub. Aga nende hipikommunidega läks asi päris kiiresti lörri⁷. Mittehierarhiline isereguleerumine ei tulnudki välja. Selgus, et mõned hipid on harmoonilisemad kui teised. Vaba turumajandusega on enam-vähem sama lugu.

1960ndate lõpul ja 70ndatel pandi ka vendade Odumite teooriad lõpuks empiirilisel proovile. Noore ja entusiastliku ökoloogiaprofessori George Van Dyne'i juhtimisel korraldati rahvusvahelise bioloogiaprogrammi (*International Biological Program*) raames suurejooneline uurimisprojekt ühel valitud Colorado põlisniidul, mille eesmärk oli virtualiseerida sealse rohumaa ökosüsteem. Diktofonide ja pliatsitega praktikandid käisid kuude kaupa päevast päeva niidul elutsevate loomade ja putukate jälil ning täheldasid iga söögiampsu, iga väljaheidungi, iga sigimise jne. Dr Van Dyne söötis selle meeletu andmemassiivi omakorda arvutisse. Mõte oli luua mudel, mille abiga ennetada reaalseid muutuseid ökosüsteemis ning mõta kõige selle juures ka inimkäitumise mõju. Colorado ülikooli uued ja kallid arvutid menetsid andmed rahulikult ära ja printisid tulemused välja. Aga paberitelt vaatas vastu ainult segane ja seosetu info. Ei mingit looduslikku harmooniat. Van Dyne järeldas, et küllap pole veel piisavalt andmeid kogutud. Koguti veel. Aga lisaandmete põhjal tekkis paberile veelgi segasem pilt. Mingi süsteem nagu oli, aga ülataval kombel näis umbes nii, et kõik põlisniidul elajad ajavad lihtsalt igauks oma asja. Ökosüsteemide

olemuslikust tasakaalust ei teadnud keegi midagi. Ja 1970ndate keskel lagunes kogu uurimisprojekt laiali. Mõned aastad hiljem suri George Van Dyne südame-rabandusse. *Chaos reigns*, nagu ütles rebane.

VABADUS

Pessimistid on üldiselt kaastundlikud inimesed. Mitte tingimata teiste inimeste suhtes, kuid teiste elusolendite suhtes küll. Üks tuntuimaid pessimiste oli Arthur Schopenhauer. Ei saaks öelda, et Schopenhauer elas muretut elu, kindlasti aga elas ta üsnagi jõude. Ta kutas oma isalt päritud varandust, jalutas koos oma lemmikpuudliga linnas ringi, urises ligimeste peale, ei lasknud teenijatel oma kaela raseerida, magas laetud püstoliga padja all ja kartis kohutavalt surma. Ühtlasi

et üldsegi on mingi saatus. Nagu eespool täheldatud, on inimesele omane patoloogiline süsteemide väljamõtlemine. Pessimistid näevad inimest pigem mario-netina, keda vaevab kujutelm Minast. Me võime küll teha, mida me tahame, aga mitte tahta, mida tahame. Kogu inimfenomen, subjektsus on üksteisele laotatud illusioonide kihtide seeria. Selles ulmas teravustab inimloomade kannatusi see, et inimesel on (juhuslikult) teadvus. Sestap oleme me mingisuguse Öne kättesaamatusest veel eriti teadlikud. Schopenhaueri filosoofias valitseb universumi üle tahtest juhitud kaos. Selles universumis pole inimene mitte mingil privilegeeritud positsioonil, vaid üksnes sama tahte juhuslik väljendus nagu kõik teisedki elusolendid.

Progressi eetos rakendab seda tahet väga sujuvalt oma huvide teenistusse. 20. sajandi küberneetikavaimustus nägi looduses masinat ja projitseeris selle ma-

sunniviisiliselt. Inimeste puhul käsitletakse igavust üldiselt millegi sellisena, mis tuleb „eemale peletada”. Ühe võimaliku meetodina on pakkuda lõputu ja ennastalgav töörapimine. Masinaks muutumine. Tõepoolest. Aga on ka alternatiive.

Selleks et kogu meid kammitsevast kaootilisest tahtest ja illusioonidest natukenegi üle olla, pakub vana pessimist Arthur Schopenhauer välja *kaastunde*. Em-

paatia pinnalt võrsuv kaastunne tähendab oma subjektiivsete kogemuste laiendamist ka endast väljapoole, omistades seda teistele sellisena kujutlusliku maailma kaoses triivivatele objektidele, tehes neist nõnda niisamuti subjektid. Nagu võtab kokku **Alvar Loog**⁸: „Kaastunne pole seega midagi rohkemat kui äratundmine, et kõik mu ümber on samuti materialiseerunud

tahe, mis kannatab ja kurvastab täpselt nagu mina.”

Siinkohal on peibutav võtta valemist lihtsalt üks tegur ära: loom = masin = inimene. Kuid see pole ka päris õige. Loomad pole inimesed, nad on täitsa omaette liigid. Ilmselgelt. See ei tähenda, et inimene on neist parem. See ei tähenda, et loomi võib suruda puuridesse või pritsida neile parfüümi silma või toppida neid antibiootikumega täis või teha neist seepi. Sest loomad, sarnaselt inimestega, ei ole puhtfunktsionaalsed masinad. Loomad tunnevad igavust, vähemalt mõned, ja tunnevad rõõmu ja valu ka. Ja nad kannatavad ja kardavad ja sigivad ja surevad. Aga mitte ükski ei taha, et neid rakendatakse mingi kujuteldava süsteemi nimel. Nad tahavad lihtsalt elada ja otsida. Nad tahavad, see on peamine. Nagu inimesedki. Masinad ei taha midagi, need ootavad rahulikult oma korda. Aga loomad kõik tahavad midagi – inimloomad ka.

Loomad ei ole puhtfunktsionaalsed masinad. Nad tunnevad igavust, rõõmu, valu ja nad kannatavad, kardavad, sigivad ning surevad. Mitte ükski ei taha, et neid rakendatakse mingi kujuteldava süsteemi nimel.

Ja sel hetkel, kui meil, inimestel, on igav, paljastub see tahtmine kõige teravamalt. Siis kui meis haigutab mõnel vaikselt ja rahulikult hetkel ühtäkki see põhjatu õõnsus; kui üle keha levib elektrina justkui maadamatut ärevust. See ongi kaose-tunne. Tähenduse puudumine. Kujutelmadest vaba loomulik

seisund. Seda nad seal tunnevadki. Sellele kaosele pole tegelikult mingit lunastust. Ja polegi vaja. Pole vaja ühegi süsteemi ega rakenduse järele haarata. Kõige parem on lihtsalt natuke aega selles kaosetundes suriseda. Las see uhab. Ja siis viirastub võib-olla ka mingi aimdus, et mida tegelikult teha võiks. Kõigi nende puuris olevate loomade ja iseendaga ka.

Seda nad seal tunnevadki. Sellele kaosele pole tegelikult mingit lunastust. Ja polegi vaja. Pole vaja ühegi süsteemi ega rakenduse järele haarata. Kõige parem on lihtsalt natuke aega selles kaosetundes suriseda. Las see uhab. Ja siis viirastub võib-olla ka mingi aimdus, et mida tegelikult teha võiks. Kõigi nende puuris olevate loomade ja iseendaga ka.

¹ Wemelsfelder, Françoise 1984. *Animal Boredom: Is a Scientific Study of the Subjective Experiences of Animals Possible? – Advances in Animal Welfare Science, 1984/85*, lk 115–154. Washington, DC: The Humane Society of the United States.

² Svendsen, Lars F. H. 2012. *Igavuse filosoofia*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

³ Parafraas on tuletatud artiklist Rattasepp, Silver 2012. *Loomad antropoloogilises masinas*. – *Vikerkaar*, nr 7–8, lk 69–77. Tallinn: SA Kultuurileht.

⁴ Ühe teooria järgi on inimese teadvus taandatav mikro-RNA geenile miR-941. See geen esineb kõigist teadaolevatest liikidest ainult inimesel ning olevat ilmnenud kuus kuni üks miljon aastat tagasi, tuues kaasa väga kiireloomulise evolutsioonilise arengu. (Hu, Hai Yang et al. 2012. *Evolution of the human-specific microRNA miR-941*. – *Nature Communications*.)

⁵ Kusjuures, selle kurikuulsa lausungi ning ühtlasi ka loommasinate idee plagieeris Descartes tegelikult kelleltki hispaania filosoofilt-tohtrilt Gómez Pereiralt.

⁶ Mirowski, Philip 2002. *Machine Dreams: Economics Becomes a Cyborg Science*. New York: Cambridge University Press.

⁷ Curtis, Adam 2011. *All Watched Over by Machines of Loving Grace*. – BBC.

⁸ Loog, Alvar 2009. *Arthur Schopenhauer. – 20. sajandi mõttevoolum*, lk 41–61. Tallinn-Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Inimesele on omane näha kõikjal terviklikke süsteeme, paraku kipuvad need mõttelised süsteemid aga pahatihti rikki minema. Illustratsioon: tundmatu autor (vabavara)

oli Arthur Schopenhauer üks esimesi sõnakaid loomakaitsjaid.

Erinevalt oma kaasaegsetest ei näinud Schopenhauer universumis mingit korrapära. Tema järgi valitseb maailmas üksnes *tahe*, mis kannustab kõiki elusolendeid ja loodusnähtusi. See tahe on omakorda teatavas vastuolus kujutlusega, et me oleme oma saatuses peremehed. Ja mingis mõttes ka kujutlusega,

sina siis omakorda ka inimkonnale. Sellest pole seni ajani keegi üle saanud. Võib öelda, et see Descartes'i aja teoloogide hirm ongi tõeks saanud; produktiivsuse kreedos on inimene loomaga tõepoolest ühte pat-pandud. Kui jõuda nüüd lõpuks ringiga algusesse tagasi, siis selle suure progressituhinaga paralleelselt on maailma ladestunud ka suurel hulgal igavust. Nii inimestele kui ka loomadele, aga loomadele pigem

K
O
M
B
U
C
H
A

KO-KO-KO-
KOMBUCHA!

Fermenteeritud
probiotiline tee.

Kuma Kombucha on
Terve Elu Eliksiir!
www.seenetee.ee

Kuma

KÕIK LOOMAD ON SITAPEAD! SITAPEAD, SITAPEAD, SITAPEAD

Kui sa arvad, et loomad on puhta nunnud karvased ja nende eesmärk on inimestele siin maailmas üha rõõmu tuua, siis eksid. Eksid rängalt! Kokkuvõtvalt võib öelda, et loomad on süüdi suuremas osas maailma hädadest.

Karin Sõmer

Olen püüdnud õpetada, neid aidata.
Olen ka suhtunud arukalt ja neid kasvatanud.
Kuid ega loomaga ei ole võimalik ju vestelda.
No mina ei suuda olla enam Ema Teresa.

Küllap on kõik, kes üldse kunagi midagi mõelnud, mõelnud, miks loomad neid asju teevad. Miks kassil oli täna ükskõik, kui sa koju tulid, miks orav iga päev su rõdu rüüstab, miks koer su telefonilaadija ära söi? Miks see pohhuistist kass ikkagi mingil hetkel su väsinud sülle poeb, härdalt otsa vaatab ja maailma halba heastades justkui ütleb, et ta teab? On see teesklus? Jah, nad toovad meile rõõmu, aga miks põhjustavad nad ka muret ja kannatusi. Terve inimese moraalne kompass osutab üles, paremuse suunas, ent kuidas on loomadega.

Lugematud uurimused loomade käitumismustrite kohta on tõestanud, et moraal pole neile võõras. Vastupidi, neil on õiglustunne, nad on empaatiavõimelised, kohati isegi altruistlikud. „Tore!” mõtled. Ent egoism ei tunne piire ja kahjuks kasutavad nad võimalust olla hea harva ja valikuliselt, sest ellujäämis- ja paljunemisinstitiil pole eetikaga mingit pistmist. Kuna meie eludes on liiga vähe negatiivsust ning kuna kole ja halb on paeluvam kui ilu ja harmoonia, keskendun suvalistele näidetele, kuidas loomad lausa naeruväärselt halvasti käituvad, olgu see juhuslik, teadlik või isegi kiuslik.

SITAPEAD OMAVAHEL
Kes meist siis valetanud ei oleks; blufivad ja skeemitavad loomadki. Selle üheks omapäraseimaks näiteks on Lõuna-Ameerikas elav margai ehk pikksaba-pugalkass, kes imiteerib (kusjuures viletsasti) marmoseti-poja hüüdu. Jaaguar torkab kala püüdes sabaotsaga veepinda, et meelitada pinna lähedale kala, kes otsib langenud putukat. Sitapea-parasiit pruunpea-lehmaliind muneb aastas kuni 40 muna. Kui arvad, et enda pessa, siis eksid.

SITAPEAD OMAVAHEL

Ülemäärane tapmine (*surplus killing*) on nii levinud ajaviitevorm, et seda harrastavad zooplankton, nugsised, nirkid, mägrad, hundid, mõrtsukvaalad, punarebased, leopardid, lõvid, ämblikud, koerad, kassid, karud, koitid, ilvesed, naaritsad ja pesukarud. Ja kui juba tappa, siis miks mitte lõbu pärast. Isased pudelninadelfiinid tapavad ajaviiteks pringleid ja delfiinipoegi. Infantitsiidki on laialt levinud, sest, oh kiusatust, vähem poegi tähendab suuremat individuaalset ellujäämislootust, emaslooma sagedamat võimalust uuesti poegida või suuremaid territoriaalseid valdusi. Liigiti tapavad järeltulijaid isegi emasloomad (nt sead ja jäneseid). Ainsa Aafrika kaslasena ei tapa järglasi gepardid. Isasloomad nimelt ei tea, kelle kutsikad sünnitati, sest emased paarituvad valimatult paljude isastega.

Ja kellele ei meeldiks vägistamine? Vahemikus 2000–2002 dokumenteerisid loodustöötajad California Monterey lahes 19 juhtumit, kus saarmad vägistasid randalhüljeste poegi, kellest vähemalt 15 surid. Aga vähe sellest – mõnel juhul võtsid sündmused nekro-

fiilse pöörde, sest saarmad paaritusid surnud hüljepoegadega veel kuni nädal pärast surma.

Erakordse jõhkruusega pais-tavad silma šimpansid, kes ei tapa mitte ainult rivaalitseva karja liikmeid, vaid ka enda omi, näiteks mõningatel juhtudel oma karja alfaisaseid. Lääne-Aafrikas leidis Foudouko, türannist juhtisane, õnnetu lõpu, kui neli alamat isast teda kivide ja kaigastega peksid, tema kehal trampisid ja teda söid. Otse loomulikult jätkuvad šimpanside moraalihälbed lapsetapuga. 1976. aastal kirjeldas primatoloog Jane Goodall ematütre duot, kes tapsid ja söid Tansaania Gombe rahvus-pargis vähemalt kolm šimpansiimikut. Karjavälise šimpansipoegade tapmine on tavalisem, sest miks mitte.

Liiga palju lubame! Kahjuks ei jõua isegi teadlased looduses korda hoida ja täielike vördjatena ei kahetse loomad ka süüdi, ning selge see, et ülaltoodud näited on vaid jäämäe tipp (aga jäämäed sulavad varsti ära, paras!). Me ei tea, mis toimub inimese selja taga. Vihmametsades, ookeanis, sinu lähedal ööpimeduses.

SITAPEAD MEIEGA

Jätan vahele sääsed, hammustavad koerad, pähe lendavad tuvid, rotid, põgenevad korterimaod, vaarao-sipelgad, varba peale astuvad lehmad, kartulimardikad, haigettegeva fakti, et kassid ignoreerivad meid valikuliselt, ja lähen jälle valetamise juurde.

Üks kuulsaimaid sitapäid on Koko, gorilla, kes tunneb umbes tuhandet ameerika viipekeele žesti. Seda, et ta tõesti keelest aru saab, tõendab juhtum, kus ta kirjeldas sõna „sõrmus” (mida ta ei teadnud) mõistete „käevõru” ja „sõrm” abiga (sõrmekäevõru). Ent rääkimisoskus paneb valetama. Nii teatas Koko ühel päeval, et kraanikausi rebis seina küljest lahti kass, tema lemmikloom. Sitapea.

Aga õnneks enamik loomi ei räägi. Hea, sest senikaua kuni nad vaikivad, ei ole võimalik lõplikult petuda. Keegi ei taha, et tšintšilja talle veenvalt otsa vaataks ja küsiks: „On su nahk kogu aeg nii kuiv? Soovid vaadata uut Avoni kataloogi?” Arvatavasti ei taha keegi töölt koju jõudes kuulda viirpapai umbusaldus-avaldust valitsuskoalitsioonile ja pettumust Rail Balticu saaga arengute üle. Kuulata teda, paratamatuse maitse suus.

Nii on loodus, tänu jumalale, seadnud inimese parimaks, kõige targemaks, ja looma põhiline ülesanne on niisiis olla inimesele meele järele (hea näide: uluki elueesmärk on anda inimesele võimalus valida tema juurde sobiv vein). Seepärast on väga kahju, et viimasel ajal on levimas tagurlik seisukoht, nagu tsirkused oleks halvad. On see ju üks väheseid valdkondi, kus loomal on võimalus käia tööl, end teostada.

Loomad võiksid olla pisut mõistvamad, paindlikumad,

2011. AASTAL INDONEESIAS SULAWESI SAAREL VARASTAS EMANE MUST MAAKAAK BRITI FOTOGRAAFI DAVID SLATERI KAAMERA JA PILDISTAS SELLEGA ENNAST. AHVI SELFID LÄKSID SOTSIAALMEEDIAS FOTOGRAAFI NÕUSOLEKUTA RÄNDAMA, MINNES TALLE VÄIDETAVALT MAKSMATA KÜMNEID TUHANDEID NAELU. KOHUS LEIDIS, ET KUNA PILDISTAMISNUPULE VAJUTAS MAAKAAK, KUULUB KA PILTIDE AUTORIOIGUS TALLE. AHVI SEISUKOHT ANTUD KÜSIMUSES EI OLE TEADA.

avatamad, kultuursemad. Inimene on mõistev ja kannatlik, aga aastatuhandeid kestnud kiusamise tulemina võib kannatus ühel hetkel katkeda. Keskaja katkulainete eest pole tänini kedagi karistatud ja lakkav tolerastia vaid sillutab teed üha uutele rünnakutele, viimasel ajal näiteks Zika viirusele. Ilmselt läheb nii, nagu elus ikka läheb, kui süütenöör lõpuni põleb – süüdi pole see, kes tegi, vaid see, kes parajasti ette jääb.

Kuid kõige rohkem ohustavad loomad inimest, segades otseselt meie elutegevust. Tõeline õitseng saab alguse, kui loomi üldse enam ei ole. Inimkond saab vabalt kasvada, areneda. Lendoraval on praegu liiga palju tegutsemisruumi; nii pisike loom (pealegi vähemus) mahuks väga hästi ka karbi sisse elama. Saab inimene Mustamäel elatud, saab temagi. Mets on mõttetu – korrapäratu, räpane ja kole. Inimene lõõgastub kõige paremini turvalises keskkonnas, kus teda ümbritsevad tuttavad ja, mis seal salata, kaunid asjad – klaasist ja betoonist kuubikud.

Väga hea, et moraali mõõdupuu tuleb just nimelt inimeselt, sest ainult kõrgeim olend teab, mis on kõige parem. Leian, et loomadel on inimeselt palju õppida. Sest ainus tõeliselt moraalne loom ongi inimene – eranditult isetu, ilmeksimatu, täiuslik. Loodan, et loomad jõuavad peagi arengus tasemele, kus nad mõistavad, et palmiõli tootmine tähendab majanduskasvu. Ja kui kliimasoojenemine peaks kunagi hakkama inimese elupaikad ohustama, ootan, et loomad tõttavad meile appi. Sest mis maailm see ilma inimeseta on? Shazami, sisepõlemismootori ja kiirmoeta? Võimalikke vastuseid on täpselt üks – see on mõttetu maailm. Õnneks elame kristlikus kultuuriruumis ja piibel ütleb, et loomad ei pääse pärast surma taevasse. Selles lõputus meelehärms, mida nad inimesele põhjustavad, ei jäägi üle muud kui vaid surma oodata, sest ainult taevast saab inimene nautida tõelist rahu.

On väga kahju, et viimasel ajal on levimas tagurlik seisukoht, nagu tsirkused oleks halvad. On see ju üks väheseid valdkondi, kus loomal on võimalus käia tööl, end teostada.

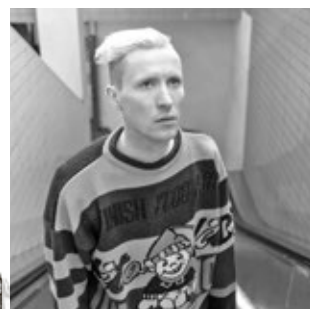
Lendoraval on praegu liiga palju tegutsemisruumi; nii pisike loom (pealegi vähemus) mahuks väga hästi ka karbi sisse elama. Saab inimene Mustamäel elatud, saab temagi.

TUVI SUKELDUMINE TAEVASTEST KÕRGUSTEST PRÜGIKASTIROMANTIKASSE EHK MIS SAAB SIIS, KUI INTERNET VÄLJA LÜLITATAKSE

Kas tuvi on lind või midagi hoopis enam? Ühest vastust küsimusele muidugi ei ole, kuid tuvientusiast autor püüab lahata seda meie lugejatele võimalikult ammendavalt, uurides, miks liitusid tuvid pärast Kommunistliku Partei II kongressi (1903) bolševike ridadega ning miks muutus tuvide renomee 20. sajandil ajaloo halvimaks.

Indrek Spungin

Kui vabamüürluse ajaloost on meil fakte vähe, siis tuvidest on veelgi kõvasti vähem. Nii nagu müürsepatšunftides anti edasi salajasi teadmisi gooti ehituspõhimõtetest, nii kanti ka tuvide seas põlvest põlve tuvitarkest.

Indrek Spungin on vabakutseline muusik ja kirjutaja. Ise armastab ta mõelda endast kui poedist, kes ei viitsi hommikuti tööle minna. Indrek Spungin on lõpetanud Tartu Ülikooli usuteaduskonna bakalaureuseleveli ja usub kõike, mida räägib. Lisaks muule kannab ta endas salatõbe: Indrek Spungin on tuvi.

Kui ma mõne aasta eest Eesti Ornitoloogiaühingusse helistasin, et uurida kuumimaid kõlakaid kohaliku tuvi-populatsiooni kohta, öeldi mulle, et ornitoloogid ei tegele tuvidega. Kuivõrd „ornitoloogia“ tuletub kreeka keelsest sõnadest *ornis* ja *logos* ning *ornis* tähendab lindu, siis selle järgi tuleb justkui välja, et tuvi ei olegi lind. Asja lähemal uurimisel selgus, et tuvil on küll linnu tunnused (nokk, tiib, teatud kõnnak ja (s)ilma-vaade), aga ta kujutab endast hoopis midagi enam, kui ühelt linnult eeldada oskaksime.

Ladina keeles on „tuvi“ sõnakuju *columba*, see on feminiinne vorm, meesvorm samast sõnast on *columbus*. *Columbus* on tegelikult kreeka laen (*κόλυμβος*), mis tähendas algselt sukeldujat. Tegusõna, mis tuletub verbist *κολυμβάω*, tähendab „sukelduma, pea ees sööstma, laskuma, ujuma“. Nime „ujuja“ sai tuvi Aristophanese kaasaegsetelt, kuna väidetavalt teeb tuvi lennates ujumisihiigutusi. Eesti sõna „tuvi“ juured on aga seotud alamsaksa sõna *duve* ja ingliskeelse sõnaga *dove*, mõlemad on omakorda suguluses meie tuttava ingliskeelse sõnaga *dive* (sukelduma). Ka ingliskeelne sõna *pigeon* on seotud mingisuguse vana prantsuse sõnaga, mis tähendab ujumist.

Tuvisid on hinnatud ammustest aegadest kui osavaid sõnumitoojaid. *Columba* oli see, kes Noa laevalt esimesena õhku tõusis ja, õlioks noka vahel, sõnumi uputuse taganemisest tõi. Mäletatavasti kordas ta sama trikki hiljemgi, kui ta napilt enne Columbust Ameerika avastas. Just tuvi oli see, kes Jumala sõnumiga pärast Jeesuse ristimist Jordani jões viimase õlale maandudes ristitu jumalikkude päritolu kinnitas!

Teadupoolest kehtis keskaja Euroopas sunnismatus ning liikumisvabadus oli vaid ülilikutel. Töölised oli vaba voli liikuda vaid tuvidel ja müürseppadel. Sealt ka nimetus vabamüürlane. Kui vabamüürluse ajaloost on meil fakte vähe, siis tuvidest on veelgi kõvasti vähem. Nii nagu müürsepatšunftides anti edasi salajasi teadmisi gooti ehituspõhimõtetest, nii kanti ka tuvide seas põlvest põlve tuvitarkest. Kui seniajani on mõistatuseks jäänud mõned gooti arhitektuuri ehitusprintsipiidid, pole kunagi ära seletatud, kuidas tuvid alati oma kandamiga õigesse kohta jõuavad. On spekuleeritud, et nad lendavad alati koju! Aga ikkagi, kuidas? Ilma interneti ja GPSita!

19. sajandil, kui leiutati telegraaf, jäid paljud tuvid töötuks. Tuvide tsunftid pandi kinni, tuvid visati nende uberikest välja ja aeti turuplatsile. Osa alistus varakapitalistliku kodanluse rõhumisele, teised liitusid sotsialistidega ning neist osa jätkas pärast Kommunistliku Partei II kongressi (1903) omakorda bolševike ridades kuni Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsioonini välja.

Miks tuvid liitusid kommunistliku liikumisega? Esiteks, radikaalsed vabastusideed lähevad alati rõhutele peale. Teiseks, nii tuvide kui ka KP programmis esines põhjapanevaid kattuvusi, nagu eraomandi ja klassierinevuste mitteaktsepteerimine. Kui KP jaoks oli see ideaal, mille poole liikuda, siis tuvidele oli see igapäevane praktiline eluviis.

Pärast **Lenini** surma 1924. aastal, kui partei lavvikus algas võitlus liidripositsiooni pärast, jäid tuvid oma eesrindlikkusega võistlejatele hambu. Mis lahkelsid põhjustas, oli üldine töökohustus. KP järgi pidid kõik Nõukogude Liidu alamad tööd rügama, kuni jõutakse kommunismi. Mitu põlve ilma tööta olnud tuvid olid aga harjunud vaba graafikuga ja polnud nõus tehastes oma tunde täis tegema. Tuvid kuulutati rahvaenlasteks ja visati parteist välja. Taaskord leidsid tuvid end tänavalt. Kuid ka siin on erandeid. **Romain Gary** andmetel oli veel 1930ndatel Moskvas tuvi, kes pidas kutsariametit, mis üllatas tugevasti sinna saabunud ameerika turiste². Teadaolevalt teenisid paljud tuvid suures isamaasõjas sideohvitseridena. Eriti ohtralt hävis tuvisid Leningradi blokaadi ajal.

20. sajandil langes tuvi renomee drastiliselt. Eriti sajandi lõpu aastakümnetel, kui kasutusele tuli mõiste „lendav rott“. Mõistet kasutati esimest korda ajalehe *The New York Times* artiklis (1950ndatel), kuid palju laiemal kõlapinnal saavutas see tänu **Woody Alleni** filmile „Stardust Memories“ (1980), kus ühes stseenis aknast tuppa karanud tuvi paanikat külvas ning Woody Alleni kehastatud Sandy Bates kogu tuvide sugu põlastavalt tiibadega rottideks nimetas. See remark osutus tuvide renomee kirstunaelaks, sest mis võiks olla mainekujunduslikult veel hukatuslikum kui võrdlus rottidega. Varsti hakkasid levima kuuldused, et tuvid levitavad taudi ja muid haigusi.

On kinnitamata andmeid, et uuemal ajal on Taliban värvanud tuvisid enda teenistusse, kuna tuvi on jätkuvalt hea kommunikatsioonivahend, mida moodsad jälitusseadmed ei taba. On kinnitatud andmeid, et mõned tuvid on leidnud rakendust kulleritena rahvusvahelises narkokaubanduses³. Enamik tuvidest kasutab aga oma loomupäraseid sukeldumisoskuseid prügikastidest nodi väljatõmbamiseks või trikkide tegemiseks (kahel jalal käimine ja samal ajal egiptlase stiilis peaga koogutamise⁴), et turistidel palukesi välja meelitada.

Kodanikuaktivistidele ei tähenda nad midagi. Isegi ornitoloogide jaoks on nad õhk. Tuvidel ei ole jätkuvalt õigust eraomandile ja haridusele, kodakondsust, valimisõigust, perearsti ega teisi elementaarseid kodanikuõigusi ning mugavusi. Ilmselgelt nad ei igatse neid ka taga. Võib-olla on neil kaotada rohkem kui võita. Võib-olla on nad selleks liiga iseteadlikud ja anarhistlikud, et oma isiklik vabadus süsteemi altarile ohvraks tuua.

Lõppeks võiks küsida, mida oleks meil, ülereguleeritud kodanliku piiratud kammitšais vaevlevatel noortel, tuvidelt õppida. Tuvid on meile eeskujuks elust enesest, kuidas on võimalik 21. sajandil ilma rahaorjuse, pangalaenu, pensionisammaste, odavate kiirmoekettide, hullude päevade, kivinägudega ametnikearmee, NATO- ja kapomentide ning poliitikute paatosliku ilata oivaliselt hakkama saada. Võib-olla on tuvid just see hindamatu reserv, kelle kogemused aitavad meid päästa välja, kui internet ükskord otsa saab.

¹ Markuse evangeelium 1:10.

² Gary, Romain 1992. *Kodanik Tuvi*. – Loomingu Raamatu-kogu. Tallinn: Perioodika.

³ *Police Caught a Pigeon Wearing a Backpack Full of Ecstasy Pills*. – *Thump, Vice*, 26.05.2017.

⁴ *The Bangles. Walk Like an Egyptian*. – YouTube.

SPIOONTUVI EHK VARAJANE DROON. 1903. AASTAL PATENTEERIS SAKSA APTEEKER, LEIUTAJA, ETTEVÕTJA NING AMATÖÖRFOTOGRAAFIA JA -FILMINDUSE PIONEER DR JULIUS NEUBRONNER MINIATUURSE TUVIKAAMERA, MIDA OLI VÕIMALIK VASTAVA AJASTAMISMEHHAANISMI ABIGA PILDISTAMA PANNA.

Kuuma raamatusuve!

Raamatud / kirjandusõhtud
vinüülid / kirjatärgid

Pärnu mnt 4, Tallinn
T-R 11.00-19.00
L-P 12.00-18.00

KASSIPILDITUUMAPLAHVATUS

Kas 22 aasta pärast valitseb maailma internetikass, küsib meie Facebookide üks teenekaim kassipildientusiast päris tõsiselt. Meenutagem esimesi kassipilte interneti koidikul, *lolcat*'e ja Donald Trumpi.

Kati Ilves

On aasta 2039 ja tehisintellekt on maailma juhtimise üle võtnud. Täna päeva ja tolle tulevase hetke vahel on käesolevad kriisid süvenenud ja valla pääsenud põrgu, inimestekeskne korraldus on elu planeedil väljapääsmatusse ummikusse jooksutanud. 2039. aastal saab esimeseks mitteinimesest liidriks Kitty AI, kes asendab poliitikuid, elab meie tehnoloogiaseadmetes ning on võimeline armastama korraga kuni kolme miljonit inimest. Uue tehisintellektist rahvajuhi tulekus kassina pole midagi juhuslikku – see kalkuleeritud otsus põhineb soovil inimesi mitte hirmutada. Sest kes või mis kohutaks meid vähem kui kassipoeg, kes jälgib inimeste tegemisi mitte Suure Venna, vaid jumaldava kiisuna?¹

Aega 2039. aastani justkui veel oleks, aga ettevalmistused Kitty AI tulekuks käivad. Kes korra internetis käinud, teab, et seal kubiseb kassidest. Kasse on netis erinevatest tõugudest, suuri ja väikeseid, naljakaid ja tusaseid, magavaid ja mõnd veidrat liigutust sooritavaid, tõelähedasi ja ülestiliseeritud; piltide, videote ja GIFidena. Kassid on kõikjal, aga iseäranis palju kohatab neid erinevatel sotsiaalmeediaplatformidel, kuhu kasutajad lakkamatu järjepidevusega uut visuaalset materjali üles laadivad. Kasse on niivõrd palju, nende roll netielus niivõrd enesestmõistetav, et kergelt võib

sümboliseerima. Umbes samast ajast meenub nostalgialaksuna ka muusikajagamisprogrammi Napster kõrvalkapietatud tulnukanäolise kassiga logo.

Tõeline kassipildiplahvatus toimus aga 2007. aasta paiku, kui avati *lolcat*'id massidesse toonud leht *I Can Has Cheezburger?*. Tegemist on nähtusega, mis ilmselt ei vaja seletust – internetis ringlevate vigase ingliskeelse tekstiga täiendatud kassipiltide panus üldisesse meemikultuuri on vaieldamatu. *Lolcat*'idega paralleelselt tekkisid ka *celebrity*-kassid, nt kroonilises maailmavalus vaevlev prantslane Henri, Paw de Deux³ või Oh Long Johnsonina kuulsaks saanud nimetu kass, kes oma ebatavalise jutukusega interneti ärevile ajas. Paljudel neist

staaridest on ka netiväline tähelend omanimelise toote või filmi kujul. Praeguseks on neist vast kõige kuulsamaks saanud oma alati mossis näoga Grumpy Cat, kellest tehti 2014. aastal ka jõulufilm⁴. Alates Instagrami tulekust 2010. aastal on lisandunud netti veelgi kasse – nüüd on neil üha sagedamini ka oma igapäeva kajasa

kallima tarbimist odava kassivideoga, siis just viimane domineerib esimese üle⁷.

Igas mõttes ressursisäästlikum on näiteks ooperi asemel kassivideoid tarbida, nagu on ka ilmselge, et Kitty AI on odavam kui riikide kaupa poliitilist aparatuuri ning poliitikuid ja ametnikke ülal pidada. Neoliberaalne unistus õhukesest riigist võib saabuda seega hoopis kõneleva kassi kujul. Veelgi enam, õhukese riigi asendab olematu riik, mida juhib nende kasside koondportree, kelle pilte ja videoid praegu ainuüksi Suurbritannias päevas umbes 3,8 miljonit jagatakse⁸.

2039. aastani on veel pea 22 aastat aega ja selle aja jooksul võib maailmas prognoosida nii rahvaarvu kui ka nutiseadmekasutuse kasvu. Kassipildiplahvatuse arenemine kassipildituumaplahvatuseks on ümberpööratu protsess, mille vastu, kui mõned marginaliseeritud koerainimesed ehk välja jätta, keegi eriti ei võitlegi. Ja miks peakski – Kitty AI tundub sümpaatsema, empaatilisema ja paremini funktsioneeriva liidrina kui nii mõnigi inimlik alternatiiv. Neil, kes arvavad, et see on ulme valdkonda kuuluv nali, soovitan meenutada, kui tõenäoliseks pidasite Donald Trumpi presidendiks saamist ning mis hetkel sellest lõbusast meemimaterjalist reaalspoliitika sai.

Kasse on niivõrd palju, nende roll netielus niivõrd enesestmõistetav, et kergelt võib tekkida kahtlus, kas internet ilma kassideta üldse eksisteeriks

Humans, high upon their false throne,

This must be a joke.

Seattle'i filmitegija Will Bradeni mustvalgete videote sari kass Henri. Kaadrid videotest

tekkida kahtlus, kas internet ilma kassideta üldse eksisteeriks või kas keegi suudaks seda ettegi kujutada. Või kas keegi mäletab interneti kassipildielusel ajal? See pole tegelikult eriti võimalik, sest kassid ja internet on kooseksisteerinud viimase levikust alates.

Väidetavalt tekkisid esimesed kassipildid interneti juba selle tavakasutusse jõudmise algusaegadel ehk 1990. aastate keskel internetiajastu pilootjututubades. Tookord vahetasid kasutajad omavahel esimesi kassipilte ja radikaalsemad jüngrid rakendasid suhtlusel *meowspak*'i ehk kassi jäljendavat kõneviisi². Mitte palju hilisemast ajast ehk 1990. aastate lõpust on olemas ka üks esimestest jaapani Shift JISi märgistikust loodud kassipiltidest. Giko (või ka Giko Neko ehk kass Giko) on ühtlasi üks varase internetikunsti näide, mis kutsuti ellu Ayashii Worldi nimelises foorumis. Vaevalt suudab keegi mõelda välja ja tõestada ära *cat pic zero* ehk esimese kassipildi internetis, aga Giko Neko jääb kindlasti ühena kasside veebielu koidikut

Kati Ilves on kaasaegse kunsti kuraator, kes on kureerinud mitu Kumu näitust ja äsja avatud Veneetsia bienaali Eesti paviljoni. Kaasaegse kunsti kõrval huvitavad teda peamiselt kassid. Fotol Kati ja Silvio.

tav kanal. Minu peamiseks lemmikuks on hiljuti iljon jälgijat täis saanud kass Smoothie Eindhovenist Hollandist, kelle internet on valinud üheks maailma ilusaimaks kassiks⁵ ja kelle *feed* on lisaks silmailule ka vaimukas ja ajakohane⁶.

Kassidega seotud visuaalse materjali külluslikkust on majandusekspertidid põhjendanud Alchian-Alleni teoreemi kaudu, mis sätestab, et kui nii odavamale kui ka kallimale tootele lisandub juurde mingi rahaline kulu (nt transport) ja mõlema hind seetõttu kallineb, siis suureneb kallima produkti tarbimine. See töötab ka ümberpööratult ehk kui mingi kulu (nt transport) kauba juurest ära kaob, siis suureneb odavama kauba tarbimine. Internet (ja digitaalne pööre laiemalt) on ühest küljest võimaldanud juurdepääsu sellele, mis oli varem hinna või muude tegurite tõttu piiratud, teisalt on see loonud ka palju uut sisu, nt kassivideod jmt, mis internetielusel ajal selles tähenduses ei eksisteerinud. Kui võrrelda mõne nn kõrgkultuuriteose kui

¹ Kitty AI tuleb kunstnik Pinar Yoldase teosest „Artificial Intelligence for Governance, the Kitty AI” (2016), millega saab põhjalikumalt tutvuda nt kunstniku kodulehel.

² Rhodes, Margaret 2015. *How Cats Became Rulers of the Interwebs*. – *Wired*, 08.10.

³ Henri, Paw de Deux' tegemisi saab jälgida YouTube'i kanalil HenriLeChatNoir.

⁴ *Grumpy Cat's Worst Christmas Ever* (2014).

⁵ Täpsemalt saab lugeda ja teiste ilusate kassidega tutvuda *boredpanda* artiklis „10+ Of The Most Beautiful Cats In The World”.

⁶ Smoothie tegemisi saab jälgida Instagramis (@smoothiethecat).

Muide, Smoothiel on ka kasuend Milkshake, teda saab samuti jälgida (@milkshake.thecat).

⁷ Potts, Jason 2014. *The Alchian-Allen Theorem and the Economics of Internet Animals*. – *MIC Journal*, vol. 17, nr 2.

⁸ Williams, Rhiannon 2014. *Cat Photos More Popular than the Selfie*. – *The Telegraph*, 19.02.

ANIMEERITUD LOOMAD POLIITILISE TÖÖRIISTANA

Juba gooti käsikirjade illustratsioonidel võitlesid rüütlid tigudega, kes sobisid hästi poliitilisi vastaseid halvustama. Tehnoloogia arenguga jõudsid loomtegelased ka animafilmidesse, sümboliseerides nii võimuvahetust kui ka edastades ühiskonnakriitikat ja propagandat.

Ave Taavet

Loomadest rääkides võib eristada kaht erinevat käsitlusviisi. Esimese järgi on nad bioloogiline kategooria, loomariik ja inimesed oma põlvnemiselt selle osa. Sellele vastandub enam kultuuri- ja sotsiaalteaduste omane vaade, mis käsitleb loomalikust kui seisundit, mis vastandub inimlikkusele. Mis teeb loomad ideaalseks inimese kõverpeegliks, ongi nende ambivalentsus, asumine inimtaolisuse ja ebainimliku vahepeal. Nad sooritavad inimestega samu põhitoiminguid (söömine, magamine, liikumine, paljunemine, roojamine, sünnitamine jne) viisidel, nagu inimesedki põhimõtteliselt võiksid, kuid mis on meile kultuuri- ja moraalsüsteemide reeglitega keelatud. Teatud mõttes on tegu negatiivse mõistega – loomalikud on käitumisjooned, mis ei ole inimestele kohased. Selles valguses ei olegi üllatav, et erinevaid sümboliseeritud loomi sageli poliitilise võitluse vankri ette rakendatakse. Järgnevalt vaatame neid poliitilisi elukaid lähemalt ühe tänapäeva populaarseima meediumi animatsiooni kaudu.

Ühiskonnakriitilise tööriistana on loomade kasutamine tagasiviidav vähemalt antiikaega. Vana-Kreeka kirjaniku Aisopose valmid on üldtuntud. Mõistet „aisopose keel“ kasutatakse poeetilise mõistukõne kohta, mis vastandub sageli valitsevale korrale. Näiteks on aisopose keeleks nimetatud Ida-Euroopa karikatuuritraditsiooni, mis peitis oma kriitika nõukogude võimu aadressil pildilise mitmetähenduslikkusesse. Tänapäeval võib taoliseks kontsentreeritud kõnekujundeid kasutavaks luuleliseks ühiskonnakriitikaks pidada räpitekste². Põnevaid näiteid loomadest ühiskonnakriitika teenistuses võib leida ka keskaegsetest illustratsioonidest. **Lilian M. C. Randall** on kirjutanud uurimistöid tigudega võitlevatest rüütlistest gooti käsikirjade illustratsioonides. Täies sõjavarususes rüütlid ründavad neil pisikesi, igati ohutu välimusega tiguid. Kummaline kujund, kuid aeglase, limaste ja samas kiirelt levivate elukatenas sobisid hästi poliitilisi vastaseid halvustama³. Ning otse loomulikult on erinevate pühakirjade müstiline ja poeetiline keel rikastanud meie sõnavara mitme loomadega seotud kõnekujundiga.

Animatsioon, mille sünni muutsid võimalikuks tehnoloogia hüppeline areng 19. saj lõpul ja 20. saj alguses ning linnaühiskonna teke, peegeldab oma tegelaskujudes just moodsa urbaniseeruva inimese maailmapilti. Kasvav teaduslik huvi looduslooo vastu ning loomade kui tööjõu tähtsuse vähenemine seoses industrialiseerimisega viisid inimkesksema maailmapildi tekkimiseni, millele on iseloomulik loomade suurem stiliseerimine ja idealiseerimine. Joonisfilmi sünn on seotud tihedalt varasema karikatuuritraditsiooniga, mis oli kasutanud loomi poliitilisteks kommentaarideks juba sajandeid. Niisiis pole ime, et loomad leidsid poliitiliste metafooridena kiiresti oma tee ka animafilmi.

Poliitilise animatsiooni õitseajaks võib pidada II maailmasõja perioodi, eelkõige Walt Disney suurstudio riigi teenistusse astunud toodangut. „Bambi“ (1942) jäi pikaks ajaks viimaseks pastoraalseks idülliks, mille Disney tootis. Propagandaanimatsioonides omandasid loomad sootuks keerukamad tähendused ja funktsioonid. Pardi nägemine inimeste loodud sõjamasinaga sõitmas tõstatab huvitavaid küsimusi loomade, inimese ja (sõja)tehnoloogia suhetest. Loomad ja kujutlusvõime on asunud neis lühifilmides riigi ja eranditult inimliku nähtuse, sõja teenistusse⁴. Pisut hilisemast külma sõja perioodist on kunstiliste ja ideoloogiliste huvide konflikti markantseks näiteks

CIA rahastatud John Halasi ja Joy Batchelori „Loomade farm“ (1954). Täispikk animafilm, mis parodeerib üsna grotesksel ja otsekoheisel moel nõukogude totalitaarset režiimi⁵. Mis teeb animatsiooni poliitilise meediumina ühtaegu mõjusaks ja diskreetseks, on sellele omane meelelahutuslik aspekt – filmivaatamine toimub enamasti töövälisel, hüvede tarbimiseks eraldatud ajal. Kommunikatsiooni kaudu publikuga võib animatsioon ühtaegu nii peegeldada kui ka mõjutada kultuuris toimuvaid protsesse.

Ühiskonnakriitilise meediumina on animatsioon oluline ka tänapäeva Venemaal. Eelkõige Flash-animatsioonidena⁶, mida on kiire ja lihtne käepäraste vahenditega toota, mis ei nõua koostööd stuudiote ja mida on kerge internetikeskkonnas levitada. Lühikesed anekdotilised vormid esitatakse neis kommentaare nii üldinimlikele, päevakajalistele kui ka filosoofilistele teemadele. Oma tootmisprotsessi autonoomsuses erineb see visuaalse stiili ja sisu poolest märkimisväärselt Venemaa suurstudio toodangust, mis on keskendunud viimastel aastatel vormilt disneylike ja sisult rahvuslike animafilmide tootmisele. Samas paigutuvad need Flash-animatsiooni „anekdootid“ oma kohale Venemaa kultuuriajaloo kontekstis, evides seoseid nii *lubok*-maalide, nõukogude plakatitraditsiooni kui ka nõukogudeaegsete poliitiliste anekdotidega⁷. Oma loomtegelasi laenavad autorid samuti varasemast rahvaluuletraditsioonist, kunstist ja kirjandusest. Näiteks üheks armastatud tegelaskujuks on Waldeni-nimeline siil, kes kehastab kodust hubasust ja turvalisust.

Animatsioonist poliitilise mõjutusvahendina on põhjust rääkida ka seoses Propastopi postitusega mai lõpust, mis väidab, et nõukogude retoorika kasutamisel on ilmselt populaarseim Venemaa animasari „Maša ja karu“, mis on n-ö pehme Kremli propaganda tööriist⁸. Ehkki tuleb nõustuda, et tänapäeva Venemaalt on raske leida riiklikult toetatud kultuurinähtusi, mis poleks teatava ideoloogilise kallutatusega, ei ole paranoia alati võrdne teravdatud reaalsustajuga. Sarja keelamine või tsenseerimine tooks tahtmatult meelde paralleelid Venemaa enda sisepoliitiliste trendidega, kus noorsoo moraalse heaolu huvides kiputi kääriridega „Oota sa!“ hundi hambus põleva pläru kallale. Kuna animatsioonimaailm on läbinisti kunstlik, autori loodud tegelikkus ning tootmisprotsess aja- ja kulumahukas, välistab see „juhuslikkused“. Ilmselt seepärast on ka erinevad auditooriumid altimad selle erinevaid elemente mõtestama. Pahatihti ka üle ja väärtõlgendama, unustades sealjuures, et head kunstilised sümbolid peidavad endas mitmetähenduslikkust, mis vähendab automaatselt animameediumi väärtust propaganda tööriistana.

Võimuvahetuste vastuolu animatsioonis võib väljenduda mitmeti: tegelaste suuruses, vanuses, agressiivsuses, ühiskondlikus seisundis jne. Jõupositsioonil olija, kes on enamasti just füüsilise jõu esindaja, vastandub triksterlik tegelasele, kes oma nutikusega tal pidevalt eest lipsab (nt „Oota sa!“ jänes ja hunt; „Rähn Woody“ rähn Woody ja raisakotkas Buzz Buzzard; „Tomi ja Jerry“ kass Tom ja hiir Jerry; „Bugs Bunny“ jänes Bugs ning jahimees Elmer Fudd). Sarnane on ka ülalmainitud „Maša ja karu“ ülesehitus – suur osa filmi võlust peitub tegelaste, pisikesse armsa tüdruku ja suure kurja karu vahelises kontrastis. Harva muudavad need tegelased aga kehtivaid jõuvahekordi – võimupositsioonil olija kogub tagasilöögist jõudu ning

Kaader animafilmit „Loomade farm“ (1954)

Kaader animasarjast „Maša ja karu“

tagaajamine jätkub. Sellest vaatepunktist on animeeritud loomade osaks rituaalne mäss olukorras, kus revolutsioon on võimatu. Seda eriti selliste valdkondade puhul nagu religioon, õigussüsteem või poliitika, mis on enamasti selgelt reglementeeritud, aeglaselt muutuvad ja üksikisikuülised.

Ehkki sagedamini on poliitilise mõjutusvahendi rolli sattunud suurstudio animalooming, on loomtegelased tähenduslikult laetud ka autorifilmides. Omades tihedat seost ekraanivälise tegelikkusega – poliitika, ajaloo, konkreetse kultuuritraditsiooni, keele ja loodusega –, on nende tähendusväli alati konkreetsest tegelaskujust suurem. Olenevalt sõnumi edastajast ja vastuvõtjast võivad nad toimida väga erinevalt, sealhulgas ühiskonnas valitsevate jõujoonte mõjutajate ja peegeldajatena.

Mis teeb loomad ideaalseks inimese kõverpeegliks, ongi nende ambivalentsus, asumine inimtaolisuse ja ebainimliku vahepeal.

Ave Taavet on vabakutseline animaator ja karikaturist. Lisaks liikuvate piltide loomisele tegeleb ta ka animatsiooni õpetamise ja animatsioonist kirjutamisega, mõtestades seda põnevat teoreetilisel tasandil. Ave on lõpetanud TÜs etnoloogia ja EKAs animatsiooni eriala. Viimase kõrval on tema armastuseks reisimine, kirjanud ja elu veidrad pisiasjad. Loomingus hindab absurdihumorit ja mängulisust.

¹ Pikkov, Ülo 2015. Karikatüüri ja animafilmi vahelisest seosest. – *Vikerkaar*, nr 4–5, lk 125.

² Loomkujundeid räppar Genka sõnadest: „Kõigis peidus meis loom: mõni puhastverd, mõni soerd/ kargab jalga kui koer, kes kole kui kotkapoeg/ Lind on lits, politsei on kits, üksik hunt, kes pole gängis/ Sommid on põdrad, mõnel kananahk või mäkra mängib/ Vanglas on kukk ja mõni kaval kui vana rebane/ Täkk on sugumürk ja nepp on imeilus emane...“ („Eesti räpptekestide kogumik“, 2006, lk 29).

³ Randall, Lilian M. C. 1962. *The Snail in Gothic Marginal Warfare*. – *Speculum*, nr 3–7, lk 358–367.

⁴ Cooper, Timothy P. A. 2014. *Walt at War – Animation, Transformation and Indoctrination: The Hypothetical Image of Disney's Animal Soldiers*. – *SAGE Journal*, vol. 9.

⁵ Chilton, Martin 2016. *How the CIA Brought Animal Farm to the Screen*. – *The Telegraph*, 21.01.

⁶ Tarkvaraga Adobe Flash või muu sarnase programmi loodud animatsioonid, eelkõige veebikeskkonnas jagamiseks.

⁷ Strukov, Vlad 2007. *Video Anekdot: Auteurs and Voyeurs of Russian Flash Animation*. – *SAGE Journal*, vol. 2.

⁸ Propastop.org 2017. *Maša ja karu* – „roheline mehikeed“ ilma viisurkade ja punalippudeta. – *Postimees*, 22.05.

SU SAHIN KÕLAB TUTTAVALT

Kaader sarjast „Planeet Maa II”

Kinematograafiliselt üles ehitatud sari meenutab rohkem põnevikku kui dokki. Ajad, mil loodusfilm tähendas tüünet tiksumist, on ammu möödas.

Loodusel ju ei ole soosikuid. See mõte saab visuaalselt välja mängitud ning jääb tervest sarjast selgelt kõlama.

BBC loodusdokumentaali sari „Planeet Maa II” on oma žanris vankumatu superstaar. Saanud ulatusliku vastukaja osaliseks, ei ole see dokk pelgalt looduslembede seltsimehelik saladus, vaid masside soosik, nagu tõestavad vaatajanumbrid. Ainuüksi avasa jälgis telekanali BBC One vahendusel üle üheksa miljoni silmapaari. Sarja kirjeldatakse üksmeelselt ülivõrdes ning heites pilgu rohketele ebaharilikele elementidele produktsioonis, on see ka mõistuspärane tulem.

Teose juures on enam-vähem kõik rõhutatult grandioosne. „Planeet Maa II” on järg 2006. aastal vaatajate südamed võitnud „Planeet Maale”, millest on saanud omaette bränd, kvaliteedimärk. Niisiis olid kõikide poolte ootused kõrgele kruvitud ja sarja tegijad ei saanud endale tagasihoidlikkust lubada. Õnneks on asi frantsiisidele omasest õõnsate järgede treimisest kaugel ning autorid on panustanud projekti nii ajuressurssi, aega kui ka raha. „Planeet Maa II” on BBC esimene toodang, mis on valminud täielikult ultrakõrglahutusega 4K-s.

Tiiptasemel filmivarustus on andnud võimaluse tehnilise teostuse latti kergitada ja pakkuda kristallseid kaadreid, mis toovad eluslooduse ekraanile kummas-tava üksikasjalikkusega. Väikesed elukaid näeb nii lähedalt ja hüperrealistlikult, et paradoksaalsena tundub see muinasjutuliselt ebareaalne. Justkui jälgiks hoopis kunstilist animatsiooni, nagu tuleb veenvalt esile monokroomsest öise kõrbeelu kujutusest.

Iga osa keskendub isemoodi maailmale. Fookuses on saared, mäed, džunglid, kõrbed, rohumaad ning omapärase vaatepunktina suurlinnad. Vaatajaga reisib vähemalt häälena kõikjale kaasa jutustaja **David Attenborough**, kelle tegevus on kui vesi sarja ikoonikuvandi veskile ja küllap temale isiklikultki. Avaosa juhatabki sisse Alpide kohal kuumaõhupallis kõnelev elujõust pakatav 91-aastane Attenborough.

Ajusoppidest kangastub Gerald Durrelli kuju, kuid ilmselt mitte brittidele, kellele Attenborough on ehk südamelähedasemgi. Selle rüütliks löödud härra jutustamise saatel on kasvanud üles mitmed põlvkonnad. Teda peetakse rahvuslikuks aardeks ning ta karjääri teenekest ilmestavad BAFTA auhinnad, mille ta on võitnud ainsana saadete eest nii mustvalges, värvilises, HD-kui ka 3D-formaadis. Temata ei oleks „Planeet Maa”, mis see on.

Attenborough’l on, millest jutustada. Kinematograa-

filiselt üles ehitatud sari meenutab rohkem põnevikku kui dokki. Ajad, mil loodusfilm tähendas tüünet tiksumist, on ammu möödas. Vaatajale mitte lihtsalt ei näidata, kuidas loomad käituvad, vaid narratiivi punutakse kõiki võimalikke vahendeid kasutades. Iga olendi tutvustamiseks leidub konflikt, mille najal publiku emotsioonid tuure koguvad. Olgu see võitlus territooriumi nimel, kiskja ning saaklooma kokkupõrge elu ja surma küsimustes või toimetulek armutu loodusega. Üldjuhul on kaalul ei rohkem ega vähem kui elu ja mis olekski dramaatilisem. See paelub ja paneb, hing kinni, loomadele kaasa elama.

Pole juhus, et kärmelt sai viraalseks Galápagose saarel üles võetud iguaani ja madude klipp, millel on nüüdseks BBC YouTube’is üle kümne ja poole miljoni vaatamise. Pakkudes kütet ahhetustele ja võib-olla ka õudusunenägudele, kujutavad oskuslikult kokku lõigatud kaadrid seda, kuidas üks vapper iguaan põgeneb ellujäämise nimel kümnete madude eest. Spoiler: uskumatul kombel pääseb ta minema! Seda tuleb kogeda oma silmaga. Videolõik iseloomustab paslikult kogu „Planeet Maa II” palet: kinematograafilisi tööriistu kasutades kruvitakse pinget ja omistatakse loomadele inimlike omadusi, saavutades sellega maksimaalselt dramaatilise tulemuse. Antud lõigus on iguaan peakangelane ning maod, nagu nendega sageli kultuuris juhtub, kurikaela rollis. Idee poolest võib see olla ka vastupidi, sest näljaseid madusid viib edasi sama ajend – ellujäämisinstinkt. Loodusel ju ei ole soosikuid. See mõte saab visuaalselt välja mängitud ning jääb tervest sarjast selgelt kõlama. Ellu jäävad ainult tugevaimad, aga ega sellestki alati piisa.

Vaatajail on kergem pooli võtta tänu selgetele suunistele. Montaaž mängib märulite mänguväljal, on dünaamiline ja tihe ning viib vajadusel lugu kiiresti edasi. Kõnekamgi on helitaust, mille eest vastutab tunnustatud filmimuusika looja **Hans Zimmer**. Pinevates stseenides kõlab pildiga kokku kinosaalet sobitav ja näiteks „Gladiatorist” või „Kariibi mere piraatidest” aimatav orkestraalne muusika. Kusjuures, kiire taustauuring kinnitab, et Zimmer ongi olnud mainitud filmide muusika loomiselt asjaline. Monumentaalse heliriba kasutus on vast maitse asi. Kuigi see rõhutab nähtu tähendusrikkust, tekitab lõputuis maailmapäästmis-stseenides ja „inspireerivates” reklaamides kasutatud paatosest nõretav helitaust skepsist.

Viimse vindi momentidele vastanduvad üleemeelikud hetked võõrpa koomilisse kastmesse lõbus ja veiderdav muusika, mis tuleb ehk kõrvamälust tuttav ette nendele, kes on arvutimängus „The Sims” maja ehitanud. Kompamaks emotsionaalse spektri võimalikult paljusid punkte, mõistab BBC ka ise naljaga kaasa minna. Tore intsident mägede fauna osast, kus karu ennastunustavalt vastu puud selga kratsib, on saanud BBC Earthi YouTube’is muusikalise värskend-

BBC „Planeet Maa II” („Planet Earth II”, 2016, Inglise). Jutustaja David Attenborough, produtsendid Vanessa Berlowitz, Mike Gunton, James Brickell, Tom Hugh-Jones, muusika Hans Zimmer, Jasha Klebe, Jacob Shea.

Nele Volbrück

duse Kool And The Gangi „Jungle Boogie” toel. Selge dokumentaalmaterjalist sujuvalt muigamapanevaks promoks moondunud videolõigul on viisakad poolteist miljonit vaatamist.

Ainest mängimiseks „Planeet Maa II” loojatel jätkub. Kuna publiku silmadeni jõuab kogutud ülesvõtteist vaid *crème de la crème*, võib aimata musta materjali meeletut mahtu. Hulk sellest on tõenäoliselt mittemidagiütlev ja tühi. Sarja videomeeskonda kuuluv **Jonathan Jones** valgustas, et viieks minutiks materjalis tuleb filmida umbes kuu aega¹.

Loodusdokkide tegemises võidutsevad kannatlikud. Lood sarjas „Planeet Maa II” arenevad nii hoogsalt, et mõjuvad lavastatuna, ent isegi kui teatud visuaalsed pajatused sisaldavad kergelt montaažmanipulatsiooni, ei ole lavastuseteooria kuigi vettpeidav. Loomad ei ole näitlejad ega tegutse filmilooja tahte järgi. Iseäranis need taltsutamatud ja haruldased, kellele veretut jahti pidada on põhimõtteliselt lootusetu püüdlus. Nii on olukord näiteks sarjas „Planeet Maa II” figureerivate lumeleopardide või jõedelfinidega, kelle esmakordse jäädvustamisega Brasiilias ajalugu tehti. Kui loota jääb eelkõige põhjalikule eeltööle ja eeskujulikule visadusele, kinnitab tulemus, et sellest ja muidugi pöörasest vedamisest filmitegijatel puudust ei tule.

Töötades käsikäes bioloogide, teadlaste ja kohalike spetsialistidega, kaardistavad produtsendid kõik teadaoleva huviorbiiti valitud liikide kohta. See sisaldab muu hulgas harjumusi, käitumismustreid, elurütmi aastaringis ja leviala. Järgmine samm on ajagraafikut loodusega klappitama hakata ning ettearvatuid muutujaid on sealjuures heidutaval hulgal. Kui vahel võib tunda, et aktiivse eluviisiga sõpruskonna kokkuajamine on frustrereiv, siis tasub uuesti mõelda.

Sarja tegijad suunduvad filmima eelkõige sooviga teatud nähtusi tabada, kuid garantiid puuduvad. Kui õiget asja kätte ei saa, on heal juhul võimalus aasta pärast uuesti proovida. Käiku lähevad käsikaamerad, liikumisele reageerivad peidetud kaamerad ja droonid. Operaatoritele on filmimine ekstreemne ellujäämislaager. Sageli tuleb meeskonnal raske ja kalli varustusega kaljudel või lumistel mäetippudel turnida, nädalaid tillukeses paadis loksuda ja ohtlikke kiskjaid varitsedes eluga riskida. Eraldi huvitav segment sarja juures on päevik, mis näitab, kuidas kõike tehti, ning lisab raudse eepilisuse kilbile inimlikku puudet.

„Planeet Maa II” suurejoonelisus on nii ülempiirini viidud, et õieti polegi kuskile edasi minna. See neelab endasse ja sülitab välja, nii et pärast peab end koguma. Kahtlemata oluline komponent sarja edus ja mõjukuses. Tegijad on kindla peale välja läinud. Arvestades aga kinni püütud ja realiseeritud ainulaadseid kaadreid ning kvaliteeditihedust, tuleks sari isegi vähemate kellade ja viledega imekspandavalt hästi toime.

¹ The Making of BBC’s „Planet Earth II”. – Musicbed Blog, 14.03.2017.

KAUPO KALDA ON ARMASTANUD ALATI LOODUST PILDISTADA, AGA DROONIDE TULEK MÕNI AASTA TAGASI LÕI SELLE KIRE TÄIE HOOGA UUESTI LÖKKELE. DROONIDE PAKUTAV 3D-LIIKUMISRUUM ANNAB MAAILMA UUT VIISI KUJUTAMISEKS JA NÄGEMISEKS FOTOGRAAFIAS ENNEOLEMATUD VÕIMALUSED. VAATA LÄHEMALT: KAUPOKALDA.COM

LOODUSKAITSEALADEL LEIAVAD PELGUPAIKA INIMESED

Viimastel aastatel on looduskaitse seoses metsaraie, Rail Balticu ja loomade heaolu teemadega avalikkuses taas kõneaineks saanud. Oluline koht looduskaitstes on ka kaitsealadel. Vestlusring „Kaitsealade mõte” toimus kahepäevase seminari „Looduskultuuri seminar: kaitsealad” (23.–24. märts 2017) raames!

Küsis **Timo Maran**

Keskonnaministeeriumi andmetel oli Eestis 2016. aasta lõpus kokku 3864 kaitstavat loodusobjekti, neist viis rahvusparki, 159 looduskaitseala, 335 hoiuala ja 1426 püsielupaika. Selleks et arutada Eesti looduskaitse ja kaitsealade teemal, korraldati Tallinna loomaaias 24. märtsil vestlusring, millest võtsid osa **Leelo Kukkk** (Keskkonnaamet), **Aleksei Lotman** (Eestimaa Looduse Fond), **Tiit Maran** (Tallinna loomaaed), **Rea Raus** (Tampere Ülikool) ja **Hendrik Relve**. Modereeris **Timo Maran** (Tartu Ülikool).

Meie vestlusringi pealkiri on „Kaitsealade mõte”. See viitab kaitsealade ja looduskaitse olulisusele, aga ka erinevate tõlgenduste võimalikkusele. Kaitsealade mõtet võib otsida mitmest suunast. Üks võimalik küsimus puudutab looduskaitse eneserefleksiooni ja omaenese olulisuse äratundmist. Teisalt võib kaitsealade mõte olla küsimus, kuidas ja mida praktiliselt kaitsta ja kuidas suhestub see looduskaitse kui terviküsteemiga. Kolmandaks võime vaadata kaitsealade tähendust eesti kultuuri ja ühiskonna kontekstis ning kuidas see on ajas muutunud. Aga kindlasti on igal inimesel ka oma kogemusest tulenev vaade sellest, mis on kaitsealade mõte just tema jaoks.

Aleksei Lotman: Mis on looduskaitse mõte? Teatud mõttes on iga kaitseala mõte tema ise, tema säilimine. Looduskaitse ja konservatiivsusele on palju ühist. Inglise keeles on sõnal „conservation” sama tüvi – säilitamine – ja see tähendab, et põhjendada pole vaja säilitamist, vaid muutmist. Kui me loome uue kaitseala või teeme olemasoleva kaitsekorda rangemaks, siis nõutakse häid põhjuseid, aga tegelikult peaksime põhjendama sama tõsiselt ka seda, kui muudame olemasolevat kaitsealal kehtivat korda nõrgemaks. Meil ei pruugi olla väga selget põhjendust jahikeelule, aga olemasoleval kaitsealal, kus on pikalt jahikeeld kehtinud, on selle olemasolu iseenesest piisav põhjus. Kogu elusloodus on arenenud neis tingimustes aastakümneid. Põhjendama peab olemasoleva keelu leevendamist, mitte selle edasikestmist. Aga sama kehtib ka teistpidi. Näiteks on meil mingi väärtuslik ala, kuhu linnud kogunevad, ja siis me mõtleme, et peame seal linnujahi ära keelama. Aga me peaksime hoopis küsima, kas on vaja uut keeldu, sest jaht ei olnud ju siiani keelatud, aga linnud ikka kogunevad. Teisisõnu, me peame põhjendama alati väga hoolega muutust – ükskõik, kas rangemaks või lahemaks.

Tiit Maran: Ma läheneksin sellele küsimusele teisest küljest. Looduskaitse mõte kindlasti muutub ajas ja muutub tänu sellele, et kõik meie ümber muutub. Kui ma mõtlen looduskaitse liikumise alguse peale, siis toona oli peamine absoluutse metsikuse (*wilderness*) printsiip. Mis see metsikus on, seda on väga raske määratleda, aga seda püüti alal hoida. Looduskaitseks eksisteerib ka arkaadialikkuse põhimõte, kus inimestel on maastikust lapsepõlve mälu pilt, mida nad tahavad säilitada. Mõlemad suundumused on Eesti looduskaitstes olemas. Aga on ka loodushoiu mõtte tõlgendus, mida nimetatakse uueks looduskaitseks (*new conservation*) ja mida selgitatakse kui funktsionaalset looduskaitset. See tähendab aktiivset sekkumist ja eeldab, et me teame hästi, mida me looduses teeme, mida on vaja alal hoida ja mida mitte.

Milline võiks loodushoiu või kaitsealade mõte olla tulevikus? Kui me vaatame muutusi kultuuris, siis kultuur muutub järjest rohkem tehnoloogikeskseks, virtuaalseks ja tänu sellele ka järjest rohkem illusoorseks. Võib-olla peaksime sõnastama kaitsealade mõtte hoopis sellises võtmes, et säiliks teatud tegelikkus. Inimese koosolemine ja kontakt looduskeskkonnaga – sellel on väga oluline roll kultuuri jaoks, sest kusagilt peab tulema mõistmine ja taju, et me ei ole ainult tehnoloogilised olendid.

Hendrik Relve: Ma ei saa piirduda siin etteantud raamidega. Kui ma kuulen sõna „kaitseala”, siis minu jaoks pole see ainult looduskaitseala. Mäletan, et käisin ükskord neljanda klassi jõnglastega koos metsas ja poisid jooksid ees minema. Kui me järele jõudsim, kõigutasid nad noori mände edasi-tagasi ja karjusid kõva häälega „Elagu Eesti!”. Ma ütlesin siis, et metsas tuleb suu kinni ning kõrvad ja silmad lahti hoida. Lapsed aga vastu, et kus nad siis karjuvad. Koolis õpetaja ütleb, et ei tohi karjuda, minge karjuge metsas. Ja siis ma sain aru, et lastele tuleks luua karjumise kaitseala, kus nad võivad karjuda nii kõvasti, kui vähegi jaksavad.

See oleks üks võimalik kaitseala variant. Ja ma mäletan üht meest, kes tahtis luua kohanimede kaitseala, et säilitada neid kohanimedid, mida keegi enam ei mäleta. Nii et kaitseala ei ole kindlasti ainult looduskaitseala, vaid ka kultuurikaitseala. Ja kaitseala ei ole mitte ainult meist väljas maailmas, vaid kaitsealad peavad olema ka meie endi sees.

Rea Raus: Ma tooks looduskaitsest kõneldes välja kaks mõtet, ühe isikliku ja ühe ühiskondliku. Ma arvan, et igale inimesele kulub ära oma kaitseala, oma püha koht, ja ma loodan, et kõigil on kuskil selline koht olemas, kus mõtetes käia. See võib olla kas või istutatud kuusik, nagu on asjaolude tõttu minul. Ja mulle tundub, et ka seal kuusikus kujuneb ajapikku kaitseala. Aga lisaks võiksime mõelda administratiivsete piirjoontega kaitsealale – kas me saavutaksime ühiskondliku kokkuleppe siin Eestis, kus ürgset mõtet on võib-olla rohkem kui mujal, et taastada loodusele õigused seadusandluses? See ei ole ju võimatu, maorid oma püstkodades tegid selle peaaegu ära. Me oleme e-riik ja peaksime sellega kiiremini hakkama saama. Võib-olla ei oleks siis ka looduskaitsetel vaja mõne liigi saatuse pärast muretseda, kui selline kaitseala oleks Eestis igal pool.

Leelo Kukk: Minu jaoks seostub kaitseala samuti identiteediga. Kaitseala pole kindlasti ainult loodus, vaid ka inimene selle sees. Erinevalt ülejäänud maastikust siin Eestis oleks elurütm kaitsealal natuke teine, sest kaitsealal toimib inimene paremas harmoonias loodusega. Ühest seminarittekandest käis läbi mõte, et kui mainida Matsalut või Lahemaad, siis Eesti inimesed seostavad seda kohe looduskaitsega, aga mul on tunne, et ka kohalikud kogukonnad on kaitsealade pärast tugevamaks saanud. Nad on hakanud iseennast kaitseala kaudu identifitseerima. Mõnikord on nad alul ennast koondanud, et kaitseala vastu võidelda, aga igal juhul tunnetavad nad end mingi ühikuna. Ja isegi kui alguses on vastandatud, on üsna pea aru saadud, mis on kaitseala positiivsed küljed, ja siis pigem hoitakse seda. Ma näen kaitsealal loodust ja inimest väga koos.

Teema, millega siit edasi minna, on looduskaitse mitmekesisus. Teie seisukohad ja arvamused sobitusid hästi kokku nagu mosaiigikivid, aga me teame ka seda, et lähenemine looduskaitsele võib olla väga erinev – kas instrumentaalne või rohkem ideedest ja veendumustest tulenev. Aleksei Lotman viitas oma seminarittekandes, et looduskaitse süsteem võiks olla mitmekesisem, nii nagu meie looduskaitse mitmekesisuse. Tahan küsida teie arvamust looduskaitse mitmekesisuse, vaadete katvuse või erinevuse kohta. Milliseid võimalikke probleeme see põhjustab?

Leelo Kukk: Ilmselt oleme me kõik puutunud kokku sellega, kuidas riik muutub järjest õhemaks ja ka looduskaitse muutub riigi tasandil järjest killustatumaks. Eesti lähimbruses on paljudes riikides kaitsealade haldajad ja valdajad ka vabatahtlikud ühendused. Ja kui rääkida looduskaitse mitmekesisusest administratiivses mõttes, siis see on üks suund, mille peale me peame hakkama Eestis rohkem mõtlema. Teistmoodi välja ei mängi ja praegu on ühiskonnas ka huvi ja tahtmist looduskaitsele kaasa lüüa. Üks näide on meil juba olemas, nimelt enne 2006. aastat haldas Alam-Pedja looduskaitseala looduskaitseühing Kotkas ja tegi seda väga hästi.

Teine teema, mis looduskaitse mitmekesisusest rääkides meelde tuleb, on õiguslik ruum. Hästi on teada looduskaitse seadus ja ka säästva arengu seadus, mis annab aluse biosfääri kaitset puudutavatele küsimustele, aga vähem on kõneldud vääriselupaikadest, mis on ka üks osa looduskaitse mitmekesisusest. Minu meelest pole see võimalus kuigi hästi hakanud, kuna eelmisel aastal oli vabatahtlik kaitsekoostus võetud eramaadel asuvate võimalike vääriselupaikade puhul ainult kümnel protsendil. Ma tahan öelda, et looduskaitse mitmekesisus on mitmetasandiline, eri seadustest lähtuv ning erinevate hoobadega, aga kõik need ei tööta praegu veel hästi.

Rea Raus: Tahaksin jätkata sellega, kuidas ja mismoodi metsi kaitsta. See on Eestis praegu väga kuum teema.

Üks võimalus, mida oleme kaasamõtletajatega, näiteks **Raul Rosenvaldi, Ahto Kaasiku** ja ühisrahastusplatvormide inimestega, arutanud, oleks asutada ühistu, mis ostaks ära teatud osa Eesti metsadest, et neid kaitsta. Lisaks oleme vaagnud, kas sellistes metsades võiks toimuda mingi majandustegevus, ja jõudnud arusaamisele, et võiks küll, aga hoopis teistsugusel kujul, kui seda praegu mõistetakse. Siin poleks tegemist fikseeritud kaitsealaga, vaid mingite selliste printsiipide proovimisega, millest me oleme teoorias palju rääkinud, näiteks säästev metsandus. Palju on mõeldud selle üle, kuidas seda õigesti teha.

Hendrik Relve: Parafraaseerides Goethe, kes on üks mu lemmikfilosoof: kui lähed Eestist kaugele, siis näed Eestit paremini kui siin olles. Kõige tähtsamad asjad on lihtsalt nii suured, et neid ei oska lähedalt märgata. Kui ma tulen Eestisse tagasi, siis tean emotsionaalselt, et see mitmekesisus on meil siin juba olemas. Seda pole vaja luua. Eesti maastik on ääretult mosaiikne ja suhteliselt heade proportsioonidega.

Metsateemaga seoses lähevad asjad keerulisemaks. Mul on hulk tuttavaid, kes on kirglikud metsakaitsjad ja kes pole nõus, et RMK nii palju metsa raiub. Aga kui ma siis küsin, et kuidas sul seal oma metsas ka lood on, siis inimene ütleb, et tegelikult peaks seal ikka midagi ette võtma. Temast saab hoobilt metsamajandaja ja tema sisemuses ei ole see üldse mingi vastuolu. Ja siis see suur metsavaidlus! Mina ei kuulu siin ühegi poole hulka. Pigem hõõrun käsi, sest näen, et diskuteeritakse, ja on ükskõik, kas inimene tahab kaitsta või raiuda, aga mets on tähelepanu keskmes, metsa üle käib tuline arutelu. Seni kuni metsa üle kõvasti vaieldakse, on kõik hästi.

Tiit Maran: Ma tuleksin mitmekesisuse küsimuse juurde Aleks Lotmani seminarittekande kaudu, kus sa ütlesid, et meil on palju järseke piire ja oleks parem, kui oleksid sujuvamad üleminekud. Ma jäin mõtisklema, et miks see nii on. Põhjus on ehk selles, et looduskaitse toimib administratiivses süsteemis ja õigusruumis. Kui nüüd vaadata, kuidas administratiivses, poliitilises ja majandussüsteemis mõeldakse, siis tavaliselt on meil siin mingid kastid, olgu need andmebaaside kastid või juriidilised kastid, aga igal juhul mingid kastid. Ja kas pole nii, et see diskreetsus, mis on meil piiride kujul looduses, ei tulene suuresti ka mõttemudelistest, sest hajusad üleminekud neisse lihtsalt ei mahu.

Kui küsida, kuidas muuta loodushoidu mitmekesisemaks, on mul tohutu usk kohalikesse kogukondadesse. See tee saab olema raske, aga mulle väga meeldiks, kui kuskil oleksid inimesed, kes löövad käega, et kuradile see riigi süsteem, me teeme ise oma asja. Ma ei süüdistata siin looduskaitse töötavaid inimesi, aga süsteem on lihtsalt jäik. Kui isetegemine järjest rohkem üles kerkiks, siis sellest võiks tekkida ka mitmekesisus. Ja Hendriku mõte, et ta hõõrub käsi, kui metsa üle vaieldakse, on isetegemise seisukohalt väga hea.

Aleksei Lotman: Kindlasti on oluline, et kodanikud võimalikult palju riigist sõltumatult ära teeksid, aga täpselt samamoodi on kodanikuaktiivsus see, et me nii-öelda hoiame riiki oma käes – see on meie riik.

Peaksime nõudma, et see riik teeks riigina seda, mis on õige. Kui näiteks mure osoonil pärast oleks piirdunud ainult tarbijakaitse tegevusega, et me ei osta freoonidega deodorante, oleks osooniauk Antarktika kohal palju suurem, kui see on praegu. Kodanikud nõudsid, et riigid teeksid midagi, ja need sõlmisidki Montreáli protokollid. Stratosfääri osoon on nüüdseks taastumas.

Me peame kodanikena nõudma, et riik käitaks mõistlikult. Ja need asjad täiendavad üksteist, need ei ole vastuolus.

Kaitsemeetmete mitmekesisuse juurde tulles meeldib mulle üks mittebinaarne mudel. Selle ühes nurgas on keeldudel ja piirangutel põhinev tööriistakast ja loodusreservaadid. Teises on kogu looduskasutuse suunamine mõistlikkuse poole, sest reservaadid on ikkagi väike osa maast ja ilma mõistliku üldise looduskasutusega pole võimalik elurikkust säilitada. Kolmanda ja tegelikult täitsa eraldi nurga moodustavad aktiivsed looduskaitsemeetmed. Siia kuulub poollooduslike koosluste hooldamine, mis tugineb traditsioonilisele looduskasutusele, samuti meetmed keskkonna taastamiseks.

Kogu looduskaitse paikneb selle kolmnurga sees ja igal pool tuleks arvestada võimalikult palju neid kolme mõttesuunda. Siis me suudame selle piisavalt mitmekesise süsteemiga ka elurikkust kaitsta.

Siit edasi minnes tahaksin küsida, milline on mõistlik tasakaal eri lähenemiste vahel. Selles seminaris on pööratud palju tähelepanu pärandile ja looduskaitsele kui kultuurinähtusele ning mul isiklikult on selle üle väga hea meel. Aga kusagil peaks olema koht ka inimesest sõltumatule loodusele ja väärtustele, mis on justkui looduses eneses. Metsadebatis on näiteks ühtaegu kasutusel nii metsa kui ka kultuuriväärtust rõhutavad argumentid, aga ka puhtalt teaduslikud seisukohad, ja vahel näib, et ühisosa nende vahel on keeruline leida. Kuidas teile tundub, kui palju oleks looduskaitse õige pöörata tähelepanu kultuurile, kui palju teadusele ja kui palju loodusele enesele?

Aleksei Lotman: Sellele küsimusele ei ole universaalset vastust. On osalisi vastuseid ja osaliselt jäävad need paratamatult tuginema kõhutundele ja moraalisele kompassile, aga teatud asju on võimalik ka teaduslikult välja arvutada. Nii me saame üsna kindlalt väita, et Eestis ei ole viljakate kasvukohtade kuusikud piisavalt kaitstud, sest meil on tehtud väga soliidsetel alustel arvutused Eesti metsade kaitsevajaduse kohta. Teaduslik teadmine on väga oluline osa looduskaitse tööriistakastist. Aga kõik, mis sellest puudu jääb, tuleb täita, kasutades parimat intuitsiooni, mis meil asjatundjate ja kogemustega inimestena on.

Rea Raus: Peaksime siiski mõtlema, millised need mudelid ja mõttised tegelikult on. Kogu aeg tuleb välja uusi meetodeid, mis ütlevad, et eelmine oli vale. Kogu aeg kuuleme, et metoodika ei taga tulemust, mida me ootasime, või avastame üllatusega, et oleme teinud palju rohkem kahju, kui arvasime, sest arvutustes oli viga. Ainult arvutused looduskaitset kindlasti ei päästa. Ma toon siia juurde selle mõõtme, et tegelikult on üks lahendus ka meie pärandi ja kultuuri ajalukku vaatamine. See ei ole kiviaega tagasimine, vaid põliste printsiipide tänapäevasesse konteksti tõstmine. Lisaks mõõdetavusele peaksime rääkima looduskaitse puhul senisest rohkem tunnetusest, sellest, mis oli vanasti kombeks, ja kasutama julgemalt ka selliseid „arvutusi“. Looduskaitse ei tohiks jääda ainult liikide loetelu või hektarite mõõtmise juurde. Looduskaitse on ka sügavamate väärtuste küsimus.

Tiit Maran: Kui looduskaitse pannakse paika seaduste või eeskirjadega, siis tekib alati küsimus, kuidas efektiivsed on need meetmed. Mis on väljaspool, on ikka ka peegeldus sellest, mis on meie vaimses maailmas, ja selles mõttes tuleks ma Rea Rausi ettekandes väljapakutud „ökoloogilise mina“ mõiste juurde. Ökoloogiline mina oleks siin oskus näha teisi olendeid ja maailma inimese enda osana, ennast kogu maailma osana, kogu elava ühisosa tajumine ning sellest tulenev arusaamine, et keskkonna hävitamine on inimese enda hävitamine. Nii nagu Rea Raus seda selgitas, on sellise ökoloogilise mina mõiste lähtekohad Maurice Merleau-Ponty ja Arne Næss'i filosoofias. Kui küsimuseks on tasakaalu saavutamine teiste eluvormidega, siis selle aluseks on võib-olla just ökoloogilise mina leidmine ja vaimne areng, mis hõlmaks suhtumist loodusesse, selle eetikat ja esteetikat.

Leelo Kukk: Samas on siiski väga hea, kui meil on looduskaitse mingid andmed, millest lähtuda. Aleks Lotman viitas, et metsakaitse on tehtud terviklik analüüs, aga mul on tunne, et seda on liiga vähe. Me peaksime vaatama Eestit tervikuna ka teistel teemadel, praegu teeme seda näiteks seoses linnujahiga. Regulaatsioone ei peaks kehtestama üksikute kaitsealade kaupa. Kui küsimus on aga tasakaalu leidmises, siis arvestades seda, kui palju intensiivsemaks on läinud majandamine väljaspool kaitsealad, ei tohiks kaitsealadel väärtuste kaitset praegu tagasi astuda. Seal peaks piir kindlasti pidama. Kaitsealadest väljaspool tuleks muuta majandamist uuesti säästlikumaks, aga see tuleb eri poolte vahel kokku leppida. Siin on just see koht, kus see ökoloogiline mina saaks kaasa aidata. Nii arvud kui ka tunded peaksid looduskaitse koos käima, ilma ei saa me kuidagi.

¹ Seminarit toetas Eesti Teadusagentuur (PUTI363).

LOOTUS UUS EESTI BIIT

Autor: Eleonora Šjanda

tanud. Proovinud ka bände teha, kuigi milleski äratuntavaks pole need unistused varem saanud. Tun- dub, et olin pime selle koha pealt, kuidas muusikat teha saab. Ei pea olema lapse- geeniusel pianist või kümme aastat koo- ris laulnud, et selle- ga oma igapäevaelu ühendada. On vaid vaja näha võimalusi, kuidas üksi kas lau-

taga või Saaremaa metsas vana vanni toikaga tagudes end muusikuna tunda.

Nii su helist kui ka lugude pealkirjadest kõlab läbi jaapani temaatikat. Mis värk sellega on?

Kunagi fetišeerisin jaapani kultuuri päris palju. Ei lugenud küll rohkelt mangat ega puutunud kokku n-ö anomaalse jaapani pornograafiaga, vaid tundsin pigem huvi jaapani kino vastu. Ozu ja Kurosawa maailmad sarnanesid lihtsalt paljuga sellega, kuidas ise oma elu elasin või siis teiste eludest mõtlesin. Samas erutab mind lihtsalt ka jaapani ja eesti keele kõlaline sarnasus. Viimasel ajal otsesemalt enam Jaapanist nii palju ei laena, aga üleüldiselt on igasugune *world music* lõputult julgustav maailm, millesse süveneda. See, kuidas terve lugu, olgu ta minut või tund pikk, suudab

edasi anda otsest kultuurilist pagasit ja kogemust, on mega.

Kui Jaapan välja jätta, siis kes või mis sind helisid luues veel inspireerib?

Kõige rohkem inspireerib mind tuleviku Lootus. Võimalused ja fantaasiad, milliseks see muusika saada võib, on minu jaoks kõige intrigeerivamad. Liialt ennast teistega võrrelda ja kedagi enda suureks inspiratsiooniallikaks paigutada on lõks, mille vastu ma suurt huvi ei tunne. Mäletan väga hästi, kuidas algne inspiratsioonivõnge mingist võõrast allikast võtab enda tegemiste isu ära. Seega, kui hetkes tühja passin, mõtlen, mida ja kuidas teha, siis esimeseks asjaks fantaseerin, milliseid helisid Lootus näiteks 3 või 250 aasta pärast loob.

Sa tegeled lisaks muusikale ka videoinstallatsioonide ja fotograafiaga. Kuidas need maailmad omavahel põrkuvad?

Mingil tasandil kindlasti põrkuvad, mingil tasandil on need täiesti erinevad. Video- ja heliinstallatsioonide kaudu tegin tegelikult esimesed julgustavad katsed rohkem muusika poole liikuda. Seega üks asi järgnes teisele ja see side on tugev. Kuigi praegu jäävad need ruumid, kuhu inimesed installatsioone või fotosid vaatama tulevad, minu jaoks väga igavaks. Muusika kompaktsus on siiani peale jäänud.

Mida tulevik Lootusele toob?

Seda, mida sai fantaseeritud. Praktilisemalt loodan, et ka rohkem aega ja rohkem inimesi, kellega muusikat jagada.

Kevadel oma esimese kauamängiva „Ghost Sovnds” ilmutanud Lootus muudab fantaasiad muusikaks – tumedaks, tantsitavaks, poeetiliseks. Oleneb, millise kaju nad sinu peas võtavad.

Räägi lühidalt, kes on Lootus.

Unistus lapsepõlvest. *Alter ego*, mis laseb mul luua, ilma et peaksin pidevalt ennast välja vabandama või põhjendama.

Kuidas kirjeldaksid oma muusikat kellelegi, kes seda kunagi kuulnud pole?

Idealis ei saa seda kirjeldada ega kuidagi kokku võtta. See moment, kus räägid kahe iseloomustava lausega ära terve loo tuuma, pole koht, kuhu ma ise jõuda tahaks. Paraku on teatud sorti kõlasid kohati nii palju kasutatud, et on tekkinud mingi arusaadav ühine nimetaja. Nende tuttavate helide kaudu võib ju väita, et tegemist on tantsumuusikaga, vahel tuttava, vahel võõra *sound*’iga. Kuigi see muusika, mida Lootus fantaseerib, on piiritlemata. Ja fantaasiad ju enamasti saavad reaalsuseks, *or not?*

Kuidas sa muusikategemiseni jõudsid?

Täpselt ei tea. Olen sellest lapsest saadik alati unis-

Küsis Mariliis Mõttus

Pane kõrv peale:
soundcloud.com/lootuseater

MARI-ANNA MILLER DJ-ANKEET

Mari-Anna Milleri jaoks langes nöl esimest korda suurema rahvamassi ees plaadile 2014. aastal. Nüüdseks on ta saanud teha Tallinna pidudel sooja juba Helena Hauffile ja Eclair Fifile ning võib kindel olla, et viimasteks need suurnimed ei jää – koos kaasvõitleja ning Mürilehe ankeediski figureerinud Ellen Venega korraldavad nad peosarja Flamingo, mille eesmärk on tuua Eestimaa pinnale veelgi suurepäraseid ning maailma mastaabis tuntud nais-DJs.

Debüüt: 2014. aasta suvel Kanalas, sellisel peol nagu Pööning Man. Nõela oli raske plaadile asetada, sest käsi värises, aga suu oli kõrvuni.

Muusikas oluline: Enim kõnetavad lood, mis suudavad igal kuulamisel uue emotsiooni luua.

Muusikas ebaoluline: Üleliigne või ebasobilik vokaal, *cowbell*.

Mida mängin: Oleneb elust ja olust, millised lood parasjagu südame on võitnud. Suure osa plaadikotist moodustavad kindlasti *house* ja *techno*, aga alati leidub ka muud, sealhulgas diskot, *funk*’i, souli ja hiphoppi.

Eredaimad mängumälestused: Mängisin ühel suvel sõbranna sünnipäeval EKKMi Kohviku kuuris plaate, sõbrad tantsisid esireas, päike pimestas silmi, mida

Kuula meie veebiväljaandest ka Mari-Anna Mürilehele tehtud miksteipi või pane kõrv peale aadressil soundcloud.com/mlr.

Foto: Aleksander Kelpman

veel tahta... Hommikutundidel Lekkeris tossupilve seest kostuvad kriisked teevad ka südame alt soojaks.

Lugu, mida mängiksin oma parima sõbra pulmas: Õnnelikul kombel on mul mitu parimat sõpra, kellest igaühele saaks midagi erinevat mängida. Aga kui peaksin ühe valima, siis selleks oleks Orbitali „Halcyon On and On”, lihtsalt üks kõige eepilisem ja emotsionaalsem lugu ever.

Koht, kus tahaksin kindlasti mängida: Mõnes looduskaunis kohas, mere ääres või metsas. Mäletan kunagi ammu üht Patareivi, kus tantsisin jalad liivas ja mõtlesin, et küll oleks võrratu ise teisel pool pulti olla.

Guilty pleasure: 2000ndate alguse *rnb* läheb alati olenemata ajast ja kohast. Duši all kuulan reeglina räppi või Rihannat.

Alt üles vaatan...: Päris mitmete DJdele, välja võib tuua nimed Eclair Fifi, Objekt ja Avalon Emerson. Kõige rohkem rõõmu pakuvad selektorid, kes naudivad muusikat koos publikuga, muutes tantsusaali üheks suureks tervikuks, kus igal osalisel on võimalus end täielikult vabaks lasta.

Viis klassikut:

Gesloten Cirkel
Paranoid London
Jon Hopkins „Open Eye Signal”
SWV „Right Here”
Nas „Illmatic”

Viis hetkekummitajat:

Objekt „Needle & Thread”
Kadajane „NIL”
Hakim Murphy „Memory Gland”
Florian Kupfer „Post Present”
Erot „Song for Annie”

Tehnilist: Plaatide kogumist alustasin gümnaasiumis, kui sain sünnipäevaks oma elu esimese vinüüli Mount Kimbie „Crooks & Lovers”. Muusika mängimiseks tekkis julgus mitu aastat hiljem, aga ka see algas vinüülidega, ja alles hiljem tekkis grammarite kõrvale ka CDJ võimalus. Vinüülide otsimises, leidmises ja plaadikoti pakkimises on midagi ainulaadset, see on üht-aegu ärevust tekitav ja rahustav.

Lõppsõna: Rohkem loomavideoid, vähem hala.

Tartu Popi ja Roki Instituut – Sfääride muusika
(Minty Fresh, 2017)

Kuulas: Helo Liis Soodla

Hea muusika laveerib erinevate teadvustasandite vahel, miksub emotsioone, ajab vahel segadusse. Tartu Popi ja Roki Instituudi „Sfääride muusika” eksisteerib mitmes unikaalses maailmas korraga, piiludes kord sisse ühe ilma uksest, kord udates kaugemale. Helide esimene tasand on tuttavlik retro, midagi koduselt sooja, lihtsat ja sõbramehelikult lehvivat. Tegu on muusikaga, mis meenub algklasside laulutunnist või külajaanitule pillimehe repertuaarist, ent selline lihtsus pole primitiivsus, vaid see väljendab filigraanselt eneseirooniat. Metafoorirohke helikeel kutsub lahti mõtestama igapäevastundmuseid ega karda laulda ka argiidüllist, kortsus pükstest ja päikesepõletusest.

Sellele tuumale on peale kuhjatud futuristlikke helisid, klassikalist rokokõla, midagi džässist ja svingist. Hõljuvalt kerge naisvokaal ja kodune kutsuvus vaheldub ekstsentrilise ja elektroonilise arvutimängumuusikaga. Tartu Popi ja Roki Instituudi sfäärid ei pruugi olla esmapilgul kuulajale lõpuni mõistetavad. Muusika ootab lahtimuukimist, tühjust ja täidetust tuleb interpreteerida ning tõlgitsusvõimalus loob igähele unikaalse maailma. Albumi palad on eripärased, ent ometi jääb kõlama mingi ühine keel, tunne ja stiil, mis liidab siiruviruliseks ja kullakarvaliseks tervikuks arvukate pillide kõla, erinevad žanrid ja vahelduvad vokaalid.

NIMA – Ajam EP
(Liitheli, 2017)

Kuulas: Tanel Matsalu

Kui jagada eesti põrandaalune elektrooniline tantsumuusika dekaadide järgi laineteks, on selles skeenes praegu tegev kolmas innovatiivsete produktentide ja DJde laine, keda iseloomustab autsaiderlik lähenemine *house*- ja *techno*-muusikale.

NIMA on just üks selline kollektiiv, mille liikmed on Nebukat, I212a, MAVA ja Ali Asker. Elektroonika-austajatele seostuvad nad ilmselt selliste üritustega nagu Sünkretism ja Kuru Plirr, kus võib neid näha esinemas rangelt vinüülsettide või analoogsüntesaatorite ja trummimasinatega.

Kodumaine leibel Liitheli on pannud nimetatud produktentide kaks heliteost vinüülplaadile ja kuidas saakski muudmoodi, sest selline analoog-*techno* kõlab antud formaadil eriti koduselt. Masterduse on teinud Matt Colton, kes on üle lihvinud ka Aphex Twini loomingu.

Tegemist on peamiselt improvisatsioonilise kõlaga *lo-fi*-jämmedega, mida iseloomustavad *live*-lindistuse saund ja eksootilise vaibiga helimaastikud, mis on ühtaegu soojad, hellitavad ja *dub techno*-le omaselt pulseerivad. „Ajam” on tantsulisem ja kuulda on viiteid Basic Channeli loomingu. „Construction Business” kujutab endast aga katkendit pikemast *live*-jämmit, mille taustal kostab ehituse kolinat ja arutlusi. Muutliku meelega elektriklaverit meenutav süntesaator annab loole melanhoolsema tunnetuse.

Seda kõike kuulates on selge, et Liitheli on andnud välja plaadi, mis rahuldab ka kõige nõudlikuma *techno*-puristi vajadused.

Galaktlan – Constance 12”
(Seksound, 2017, re-reliis)

Kuulas: Kaur Kareda

12 aasta eest esmakordselt ilmunud Galaktlani teise albumi nimi viitab autori sõnul A. Dumas’ „Kolme musketäri” romantilise maailma tegelaskujule Constance Bonacieux’le. Plaati läbivas unenäolises ja muinasjutulises meeleolus on Taavi Laatsiti käekiri selgelt äratuntav neile, kes on kursis tema muu loominguaga erinevates kooslustes, nagu Uni, Kulgurid, Kismabande, Vonsuck jt. Nüüd on album remasterdatuna saadaval ka vinüülil.

Siin leidub nii helget suurejoonelist hitipotentsiaali – „Kindralmidi” (see ongi hitt, tõeline õnnestumine), „Laanetaguse” (teine romantiline filmiviide) – kui ka siinkõnelejat rohkem kõitnud tumedamaid meditatiivseid *ambient techno* maastikke, kus avanevad aegajalt sügavikud... Siin on, kuhu laskuda: „Mode”, „Turbulents”, „Crystal”, „Foor”.

Kuigi mõni lugu ei sobitunud arvustaja teetassi, leidub siin niivõrd palju muusikalist andekust – mis on ka osatud koondada plaati läbiva ühtse meeleolu alla –, et pidada „Constance”i tublisti üle keskmise tugevaks albumiks.

Kroonijuveeliks on plaadi viimane lugu „Золушка” – ootamatu udune portaal, mis viib kuulaja hetkega kuhugi nostalgilisse nõukaaegse multifilmi muinasjutumaailma. Teleporteerumise eelduseks on muidugi 80ndate Soyuzmultfilmi seltsis veedetud lapsepõlv. Kõige põnevam rada on aga vähemalt poole lühem kui võiks olla. See müsteerium vajaks lähemaks uurimiseks pikemat teekonda ja ehk ka rohkem edasiarendamist, elektroonilised võimalused pakuvad selleks originaalmaterjalile piisavalt kontrasti. Kui juba see üks avada ja sellisele reisile minna, võiks proovida trip-pida lõpuni – või lõpmatuseni. Ajatu maagia sellegipoolest.

Trad.Attack! – Kullakarva
(2017)

Kuulas: Katariin Raska

Trad.Attack!-i „Kullakarva” on mitmekesine ja mõneti mõtlemapanev kuulamine. Nagu koosseisule kohane, on ka sellel albumil Sandra-Jalmari-Tõnu puhast, pisut kuiva kütet, mida ei ole muusikalise materjali poolest ehk nii põnev kuulata, kuid mille saatsin mööda, pöörates tähelepanu Sandra väga täpsetele näpajooksudele torupillil, mida olen torupillimängijana alati nautinud.

Lugude ülesehitused ei ole enam nii tavalised ning etteaimatavad, vaid täis huvitavaid detaile ning üllatusi siin ja seal. Kõrvu jäi Sandra esituses laul „Kallimale” ning Tõnu esitatav „Unelaul”, mis kõlavad loomulikult ja siiralt. Viimasest olen Trad.Attack!-i puhul varem puudust tundnud. Tähelepanu äratasid „Sõit”, „Metsa kuldsed kuningad”, „Kullakarva” – neis kõigis teritas kõrva kiire teksti ideaalselt selge hääldus. Üldpildis tundub, et ehedamat popmuusikamaiku on koosseisule juurde tulnud, mis mõjub Trad.Attack!-i puhul värskendavalt. Ennist mainitud mõtlemapanev koht plaati kuulates on eesti traditsioonilise muusika arhiivmaterjalide kasutus. Viis, kuidas Trad.Attack! seda nagu muuseas oma uude popmuusikasse kaasab, on imetlusväärne. „Kallimale” on selle üheks heaks näiteks. Bändi versioon kogu oma ülesehituses ilmetab niivõrd hästi arhiivilindilt kuuldu versiooni, kandes justkui ka selle laulu iga edasi. Tundub, et mida suuremaks ansambel sirgub, seda enam tekib juurde võimalusi arhiivmaterjali käsitlemiseks, ning see on Trad.Attack!-i puhul minu jaoks see kõige huvitavam.

Valmar Schotter – Eluring
(2017)

Kuulas: Jaanus Riimets

Minu kätte sattus Valmar Schotteri (1969–2009) neljast CDst koosnev kogumik „Eluring” vaid nädal pärast 19. märtsi, kui möödus 100 aastat varalahkunud muusiku isa, tuntud silmaarsti Leo Schotteri sünnist. Lisaks viljakale tegevusele meditsiiniavallas oli Leo Schotter tuntud helilooja. Ka Valmari emapoolses suguvõsas on muusikaline anne olnud esindatud. Muusikas võib leida seda, mida silmad ei näe. Muusikas väljenduvad inimese kõige sügavamad sisetunded. Valmari lauldes on igatsust millegi kaugel ja kättesaamatu järele. Sõnades ja viisides peitub ajalike asjade tühisuse tajumine. Plaadiümbrisel on kirjas, et Valmar tegeles helilooja kõrval ka kalandusega. Kindlasti mõtiskles ta vee ääres kala oodates elu kõige sügavamate ja salajasemate probleemide üle, mis väljendus hiljem tema lauldes. Looduse rahu olles taganevad igapäevaprobleemid ja avanevad igavikulised väärtused, mida loomeinimene väljendab hiljem oma teostes. Laulud võivad kõlada ka keset argipäevatööd, aga eelnema peavad hinges läbielatud kogemused. Inimese elupäevad võivad lõppeda ootamatult, aga ta loodu jääb püsima palju kauemaks. Esivanematelt päritud anded, kõrgemalt kingitud annid, haridus ja harjutamine viivad tulemuseni, mis annab tunnetuse paljudele veel pikkade aastate jooksul. Tänapäeva tehnoloogia võimaldab salvestada ja taasesitada muusikat, mida Valmari muusikutest esivanemate ajal sai ainult mäletada või noodist lugeda. Ühe laulu sõnad kõlavad: „Nõnda hellalt paitab kella hää...” Kas polegi hellus see, mille järele inimesed siin karmis maailmas kõige enam igatsevad. Igatses ka Valmar ja väljendas seda oma lauldes.

Kaader filmist „Ballet Mécanique” (1923)

VIHJE

Helikopteris on end sisse seadnud isemoodi sündmus Silence. Silent Cinema Soundscapes, kus 20. sajandi alguse avangard-filme saadab nüüdisaegne muusika kohalikelt tegijalt. Järgmist üritust võib oodata juulis. Hoi a silma peal Helikopteri Facebooki lehel: [facebook.com/HelikopterDIYtallinn](https://www.facebook.com/HelikopterDIYtallinn)

Mount Eerie – A Crow Looked At Me
(P.W. Elverum & Sun, 2017)

Kuulas: Pēteris Masļenčenko

„A Crow Looked At Me”, Phil Elverumi uus album, on kirjutatud pärast tema naise Geneviève’i surma – sündmust, mis jättis ta leseks ja üksikisaks nende pisitütrele. Plaadi kuulamine mõjub vaujeristlikult nagu tungimine mehe eraellu.

Elverum on sellest ebaseadustusest enam kui teadlik ning plaati läbib konflikt otsekohese küünilisuse ja poeetilise ilu vahel. Avaloos „Real Death” väidab ta, et surm pole miski, mida kunstiks muuta. „Forest Fire’s” tuuakse korra sisse hävituse kui millegi puhastava metafoori, kuid siis heidetakse see kõrvale. „My Chasm” ütleb aga otse välja: „Kas inimesed mu ümber tahavad kuulda mu surnud naisest?” Teised hetked pakuvad samas tõelist ilu. „Ravens” on oomenid kuivalge õhtul. Geneviève’i tuhk laotatakse laiali päikeseloojangul. Paari nõustaja sureb kaks kuud pärast naist. Album on täis lüürilisi pärle.

Muusika ise kõlab nii hõredalt, et seda võiks kirjeldada laisana. Elverumi vaevu välja lauldud vokaale saadab ainult õhuline akustiline kitarr. Kuid siin on paradoks – muusikas, mis on nii minimalistlik, tundub iga väike kitarritõmme või klahvivajutus palju mõjusam.

Elverumi muusikat on alati pühitsetud selle personaalsuse poolest, kuid miski pole olnud veel nii aus kui kõnealune teos. See on intensiivne, alguses isegi piinarikas, kuulamine. „Death is real,” sõnab ta üha uuesti ja uuesti. Ja see paneb meid seda tundma – surma koledust, mõttetust ja, isegi kui artist ise nii ei plaaninud, selle poeetilist.

SUVEFESTIVALIDE VÄLIMÄÄRAJA 2017

Kas sa Rummu karjääris oled peol käinud? Või endises kaevanduses? Kui ei, siis sellel suvel saab. Kohalik ning lähiriikide festivalitanner hiilgab iga aastaga üha huvitavamate kontseptsioonide, artistide ja põnevate kohtadega, millest väike valik on nüüd teie ees.

SETO FOLK

Millal: 16.–18. JUUNI

Kus: Värska

Kes: Leiab nii traditsioonilisi folkartiste kui ka neid, kes asetavad pärimusmuusika džässi-, roki- ja *techno*-võtmesse, sealhulgas Trio Mandili (GE), Magyarhang (HU), Suistamon Sähkö (FI), Maarja Nuut ja Hendrik Kaljujärvi, meisterjaan, Aparaat, pUULUUp jt. setofolk.ee

Barbara Lehtna, etenduskunstnik ja lavastaja

„Seto Folgiga meenuvad kõigepealt kolm asja: keskmiselt mõnus rahvahulk, hästi magus koduõlu ja korralikult läbi tunnetatud programm. See esimene on minu jaoks muusikafestivalide puhul oluline, sest ma ei naudi ei küünarnukitunnet ega koos kümne tuhande inimesega üksteise peale higistamist. Seto Folk on õnneks aga muust Eestist piisavalt kaugel, et sinna ilmuvad kohale tõsised muusikaarmastajad ja metsainimesed, kes siis kolm päeva just nimelt eraldi hingata soovivad. Ka festivali kõige paremas mõttes kodukootus on see, mis mind kõigil aastatel taaskord Värskasse on viinud. See, kui ürituse korraldaja õhtul lõkke ümber karmoška välja võtab ja õige setu kirmaski käima lööb, on miski, mis ka järgmisel hommikul haigeid jalgu masseerides endiselt naeratare näole venitab. Ka Seto Folgi muusikasse võib ära eksida ja seda isegi mitte nii esinejate pärast (olgem ausad, meil on folkareid piisavalt vähe, et tegelikult on samad esinejad igal pool), vaid seetõttu, et seda saab kuulata nii vana heinaküüni laka peal heintes lebedes kui ka varahommikul järve ääres päiksetõusu nautides.”

Foto: Merilin Mandel

INTO THE VALLEY

Millal: 29. JUUNI–1. JUULI

Kus: Rummu karjäär, Harjumaa

Kes: Elektroonilise muusika tipptegijad Dixon, Bjarki, Answer Code Request, Avalon Emerson, Nina Kraviz, Rødhåd, Hessele Audio, The Black Madonna, Honey Dijon jt. musicgoesfurther.com

Mark Stukis, DJ ja promootor

„Kui ma esimest korda Rummu karjääri tehismäe otsa turnisin ja avanevat vaatepilti nautisin, käis mul kohe peast läbi mõte, et siin peaks ühe korraliku *techno*-reivi tegema! Mõned aastad hiljem tavalisel päeval

Foto: Priit Mark

Facebooki sirvides avastasin, et rootsi festival Into the Valley, kuhu ma olen juba kaks aastat plaaninud minna, on oma 2017. aasta sünnimuse ürituse teinud ja mida mu silmad näevad – asukohaks on pandud Rummu karjäär. ITV on *techno* ja *house*-muusika valdkonnas Skandinaavia ja nüüd siis ka Ida-Euroopa kõige kõvem festival. Läbi kolme päeva kestvale sünnimusele sõidab kohale kari tipp-DJsid ja -produutsente – 69 nimest vähemalt 40 võiks vabalt üksi Lekkeri, Mutant Disco, AUXi või Haigla Peo peaesinejaks olla ja tagaks täismaja! ITVI astuvad üles ka mõned pörandaaluse skeene täielikud superstaarid, nagu Jeff Mills ja Ricardo Villalobos, kelle Eestisse sattumist poleks kunagi suutnud ette kujutada (arvestades nende tasusid ja meie skeene suurust), veel vähem seda, et nad kusagil Vasalemma vallas plaate keerutavad! Ennast tõestanud festival, maailmatasemel esinejad ja ulmeline asukoht – meeleolukas kogemus on garanteeritud!”

HARD ROCK LAAGER

Millal: 30. JUUNI–1. JUULI

Kus: Vana-Vigala, Raplamaa

Kes: Olgu selleks *death*-, progressiivne, ekstreemne, tantsu- või *black metal*, HRLi menüüst leiab midagi iga raskema muusika austaja. Kohal on Katatonia (SWE), Asphyx (NED), Arcturus (NO), Hate (PL) ning mitmed teised välismaised ja kohalikud tegijad. hardrocklaager.ee

Kadri Sammel, muusik

„Iga kord kui olen Hard Rock Laagrisse sattunud, sillerdab taevas kuum kesksuvepäike, rõõmsad karvased on nahktagid juba seljast heitnud (tanksaapad soovitaks siiski jalga jätta, märgusõnadeks tolm ja varbaluude tervis) ning lavadelt müriseb vastu metalset energiat. Võrkkiiiges unelemise taustamuusikat ei saa, aga sellegipoolest ei tasu festivali külastamist peljata ka neil, kelle helimenüüsse muidu raskemat kraami liiga palju ei satu, sest pakutakse korralikku, ka algajale sobilikku valikut välismaistest oma ala suurnimedest ning saab ka kohalikus skeenes oluliste tegijate seisundiülevaate. Sel aastal pritsib hingele palsamit rootsi *metal*'i suurnimi Katatonia ning esmakordselt on pärast suurte lavade *live*-artistite võimalik teha ka mõned tumeelektronilised tantsusammud, sest kohal on peosarja Beats From The Vault esitletud eritelk, kus karmimaid biite pilluvad DJd. Atmosfääriväärtustest ei saa mainimata jätta festivaliala kõrval paiknevat tiiki ning trummikilesid saab puhkamas käia ka näiteks lähedalasuvas mõisapargis ja muudes looduskaunites kohtades.”

Foto: Anders Melis

SÜPYNÉS

Millal: 30. JUUNI–2. JUULI

Kus: Dūburio saar, Leedu

Kes: Elektroonikasõpru tõmbab Leedu metsade vahele *line-up*, kus seisavad kõrvuti eklektiliste žanri-valikutega silma paistvad ning digiajastu võimaluste ja minevikufragmentidega žongleerivad nimed, nagu Black Merlin, Brawther, Dalhous, INRA, KYO, Nick Klein, Shed, Solo Ansambli jt. supynestival.lt

Henrik Ehte, muusikasõber (Estonian Funk Embassy)

„2015. aastal, kui mina Süpynésile sattusin, oli toona kümnendat korda toimuv festival seatud üles Pakretuoné rahvuspargis ja kujutas endast maiuspala elektroonilise muusika entusiastile. Minimal.lt kommuuni korraldatud neljapäevane kogunemine paitas meeli maitsekusega nii kavas kui ka silmailus. Hüpnootiseerisid valgusintallatsioonid järve vastaskaldal ja metsaradadel. Ürituse sammasteks olid lavad High, Low, More ja Less. Korraldajate sõnul kätkes viimane neist kõige enam ürituse „less is more” mõttelaadi ja pakkus ka kõige põnevamaid teekondi. Suurima kõminaga More oli Ostgut Toni leibeli *techno*-meeste päralt; Low’ *house*’i-maik mõjus kohati lihtsa naudinguna ning High tegutses väsimatute pidutsejate jaoks lõunatundideni. Suhteliselt asjatundmatuna antud skeenes tundsin end siiski tervitatuna. Leidsin end metsareivi asemel muusikaarmastajate kogunemiselt, kus egod lahustusid ja õlatunne peletas väsimuse. Audiofiilisõbralike helisüsteemidega ääristatud lavadelt võis vastavalt tundele leida endale sobiva. Ehkki Süpynés hakkab oma pika traditsiooni tõttu väljuma hästi hoitud saladuse staatusest, arvan, et maitsepuhtust hoitakse. Usun, et see elektroonikapiknik rahuldab neid, kelle jaoks tehaseirevi mõjub suvel kohatuna ja peavoolufestival igavana.”

Foto: Aleksander Kelpan

I LAND SOUND

Millal: 13.–15. JUULI

Kus: Illiku laid, Orissaare, Saaremaa

Kes: Eesti ööelu raskekaallaste suurtõugunemine: Estonian Funk Embassy, Lekker, Haigla Pidud, Katlamaja, Mürk, Piidivabrik, Still Out, Tjuun In, TIKS jt. facebook.com/iLandSound

Kaarel Sein, DJ ja promootor

„Eelmisel aastal õnnestus mul külastada Saaremaad rohkem kui eales varem. Põhjuseks

Foto: Anders Aru

ei olnud mitte ainult suur soov näha tuuleveskeid ning tunda kadakalõhna, vaid üks imeline kohake Orissaares Illiku laiul, millel nimeks Piidivabrik. Ma olin koheselt lummatud sellest paigast ning kohalikest muusikat armastavatest inimestest, kes on suutnud luua oma suurepärase energiaga liikumise, mida julgen nimetada meie generatsiooni näoks ning teoks. Kuna pere on kasvanud ning pole paremat aega kui nüüd ja praegu, on paslik pidada maha üks mitmepäevane koosolemine just sealsamas Orissaare alevikus. Kui I Land Soundi idee esmalt päevakorda tuli, olin kindel, et sellest saab midagi vägevat – seda kinnitas ka ennenägematult suur huvi ürituse väljakuulutamise päeval. Esindatud on kõik olulised *underground* elektroonilise muusika peosarjad Eestis ning selekteeritud valik välisartistide, isegi nii kaugel, kui seda on Lõuna-Aafrika Vabariik. Kaasatud on ka külarahvas, kes kostitab pidulisi kohaliku toidu ning muu põnevaga. Minu jaoks on Saaremaa väärrika Eestimaa sümboliks, on aeg näidata, et meie noored on loomingulisemad kui eales varem ja et eelistame eksisteerida ühtse üksusena ilma eelarvamusteta olenemata skeenest.”

POSITIVUS

Millal: 14.–16. JUULI

Kus: Salacgrīva, Läti

Kes: Muusikat tõelistest legendidest kuni lootustandvate uute tegijateni. Sel aastal on kohal Pixies, José González, Mew, alt-J, Kamasi Washington, Austra, Rhye ning sekka ka tuttavaid kodumaised artiste, nagu Mauno Meesit, Trad.Attack! jt. positivusfestival.com/en

Villem Sarapuu, muusik

„Positivus peaks mahutama küll iga muusikasõbra külastatavate suvesündmuste nimekirja. Mis veel parem, see asub eestlastele vaid kivi-viske kaugusel. Asukohaks on ideaalne mere ääres paiknev männimets, kus saab hommikutundideni võrktoolides vedeleada või päikesetõusu vaadata. Minu jaoks oli Positivus esimeseks suure mastaabiga festivaliks ja olles osalenud nii külastaja kui ka artisti rollis, võin väita, et mõlemal juhul on see olnud üheks ägedaimaks suveelamuseks. Kolmepäevane *line-up* pakub juba praegu muusikat igasugusele maitsele, kuigi kõiki artiste pole veel avaldatud. Mind leiaksite kindlasti hiphopi isa Grandmaster Flashi, briti *indie*-trio alt-J ja Cigarettes After Sexi kontsertidelt. Lisaks suurtele välismaistele nimedele on piisavalt suur ka eesti artistide hulk, keda kodumaal ühe või teise põhjuse pärast kunagi kuulama ei jõua. Positivus on väärt külastamist isegi siis, kui muusika ei huvita, sest *vibe* on alati äärmiselt paigas ning inimesed täis väga positiivset energiat.”

Foto: Helle Ly Tomberg

MÄGEDE HÄÄL

Millal: 15. JUULI

Kus: Kohtla-Nõmme, Ida-Virumaa

Kes: Mägede Hääle festivalil saab *live*-muusika doosi alternatiivsete bändide kujul Venemaalt, Soomest, Lätist ja Eestist. Esimest korda esineb metsikus idas Tommy Cash, elektrooniliste artistide eesotsas seisab Dave I.D. UKst ning lisaks talle saab reivida kuni hommikutundideni Punchi, Ajukaja ja Nikolajevi biitide saatel. Kohal on ka palju värsket kohaliku talenti, nagu Regret, Florian Wahl, Karl Martian, San Hani jt.

Helena Läks, luuletaja, kirjastaja ja hobi-DJ

„Minu vanaisa oli Kohtla kaevanduses kaevur nagu kõikide mu sealtkandi tuttavate vanaisadki, ka minu

noor ema töötas 90ndate alguses kaevanduse lambikojas, ulatades maa alla suunduvatele kaevuritele pealampe. Koolieelikuna olin emal sageli tööl kaasas ning imestasin sealse õhkkonna salapära: kõrvalistel isikutel oli siis maa alla minnek veel rangelt keelatud ning üleüldse tundus kogu kaevanduslinnakus olev piiratud, salastatud. Nüüdseks on kaevandusest saanud muuseum, kuid paiga avanemine ei ole kaotanud selle ajaloolist salapära. Mägede Hääle festivali *line-up* resoneerib sellega imehästi, andes kogejale rohkem kui lihtsalt lebo festivalielamuse. Usun, et filmiprogramm, tuhamägede *techno* ja roki *live*’id annavad suurepäraselt edasi selle natuke segases, rohmakas ja mõistatuslikus paigas elamise, töötamise ja noor-olemise hingamist. Kindel minnek, nagu öeldakse.”

Foto: Helle Ly Tomberg

KULTUURITOLM

Millal: 21.–22. JUULI

Kus: EKKM

Kes: Festivali kunstiprogrammis „Minu kont on võõras” astuvad üles Marko Mäetamm, Kiwa, Johnson & Johnson, Evi Pärn, Margit Lõhmus, Elina Kasesalu jt. Muusikalisi numbreid pakuvad Siberi venelaste hüpnootiline šamaanirokk Shortparis, Peterburi duo Sobranie 8 18, HUNT, Mart Avi, Florian Wahl, Holy Motors, Zebra Island, St Cheatersburg jpt. Öövõondis tolmuvad *techno*-sari Mürk ja Haigla Pidu. Näituse ja festivali avab etendus kunstniku Riina Maidre ettekanne „Võõrdumine ahelas”.

Anders Härm, kunsti-teadlane

„Kui ma mõtlen Kultuuritolmust, meenuvad esimesena teadagi Patarei kindlus, meri ja öised suplejad tumedas vees. Aga see oli minu meelest ka esimene tõsiseltvõetav, täisvereline ja mitmepäevane vabaõhumuusikafestival Tallinnas pärast Rock Summerit. *Good vibes*, *hipster junk*, miljon muusikaskeenet ja miljon lava. Öllesummerlike vastikusvärinad tekitavate jõledate firmatelkide, otsatu kommertsit, *benji*-hüpete ja karglevate maskottide asemel, mille all näib kannatavat enamik suurematest vabaõhuüritustest Eestis, on Tolmul olnud alati kunst – installatsioonid ja *performance*’id. Seetõttu polegi ehk midagi imestada, et see üritus nüüd lõpuks ometi EKKMis maandub. Mõte, mida on arutatud juba sellest ajast, kui Patarei käest läks, saab lõpuks ometi teoks.”

Foto: Priit Mürk

ACOSSION LIVE

Millal: 21.–22. JUULI

Kus: Küla Villa, Harjumaa

Kes: Kahekordne Grammy-võitja, bändi Snarky Puppy liige ja pianist Bill Laurance, vene *indie*-bänd Svidanie, prantsuse lauljatar ja multiinstrumentalist Pomme, kohalikud tegijad Rake, Mick Pedaja, IIRIS, Tintura jt. acoussion.com

Marie M. Vaigla, muusik

„Festivaliga Acoussion Live meenuvad ainult positiivsed emotsioonid. Alustades asukohavalikust, millel nad suudavad igal aastal publikut üllatada, ja lõpetades heade artistidega. Eelmisel aastal Acoussionile

sõites sai küll paar korda ära eksitud, aga see käis nagu asja juurde, ning kui kohale jõudsime, olime väga positiivselt üllatunud kõigest sellest, mis meile vastu vaatas. Armas, hubane, võib isegi öelda, et muinasjutuline õhkkond, muusikat nautivad inimesed, lapsed ja koerad. Väikeste tehniliste viperuste tõttu nihkus meie esimesaeg küll päris hiliseks ning pidime Levskiga ajad ära vahetama, kuid see tegi meid justkui peaesineja, mis oli omamoodi lahe. Kindlasti meie üks meeldejäävaimaid kontserte – jõe kaldal valgustatud metsatukas soojal suve hilisõhtul... Mõnus... Sel aastal kavatsen kindlasti kuulajana osa võtta.”

Foto: Helle Ly Tomberg

VILJANDI FOLK

Millal: 27.–30. JUULI

Kus: Viljandi lossimäed

Kes: Iisraeli kolme öe duo A-WA, kes annab araabiakeelsetele rahvalauludele uue elektroonilise kuue, Peruu värvikat kultuuri muusikasse punuv Bareto, varem folgi lemmikuks kujunenud vene bänd Otava Yo, keda korraldajad hellitlevalt „mürakarudeks” kutsuvad, ning lisaks külalised Serbiast, Gruusiast ja mujalt, rääkimata Eesti folkaritarmest. folk.ee/festival

Merli Antsmaa, kultuuri-korraldaja (Jazzkaar)

„Kunagi naeris üks õppejõud, et iga asi, mida me Eestis teeme, on juba festival. Nüüd ongi pärast mõningast kriisi palju uusi väikseid butiik-festivale tekkinud ja on tore näha uut publikut, kes on avatud millelegi värskele – valmis katsetama, sõitma kuhugi metsade ja soode vahele. Kuid nende kõrval on ka mõned suured, kes on suutnud alles jääda. Üks püsivaimaid on Viljandi pärimusmuusika festival, rahvakeeli Viljandi folk, mis areneb ja kasvab. Kasv ei seisne alati suuruses, vaid folgi puhul olemuses. Selle püsipublikuks on inimesed, kes tulevad iga-aastasele kokkusaamisele, naudivad uut muusikat, toiduelamusi, töö- ja muinasjututubasid, mida folgil on mõnusalt palju. Olen käinud Viljandi pärimusmuusika festivalil juba üheksa aastat ning iga kord on hea tõdeda, et atmosfäär ning kogu elamus on mõnus ja vaba. Lasen end alati programmil üllatada – lähen mõnele kontserdile, mille artisti ma ei tea, ning see annab võimaluse leida uusi lemmikuid.”

Foto: Helle Ly Tomberg

KALANA SAUND

Millal: 28.–29. JUULI

Kus: Paradiisirand, Kalana küla, Hiiumaa

Kes: *Live*’i teevad seni väljakuulutatud nimede hulgast Ratkiller, Mart Avi, Nikolajev ja San Hani ning plaadimängijatele annavad kuuma Jakob ja Nathan Tulve, Luurel Varas, Shift Tides, Cool DJ Pinball ja Haigla Peo residendid.

Lilian Hiob, kunsti-koordinaator

„Hiiumaal toimuv festival on tõeline kosutav suveunelm keset mittemiskit. Eelmist

Foto: Joris Kõkk

aastat jäid meenutama mere ja kadakate vahelise mäenõlva otsas asuv väike kalakohvik pehmete biitide ja *pop-up*-kivipoeaga – jah, ettevõtlikud seitsmeaastased kodanikud olid otsustanud festivalist oma osa saada ning rannast kivisid korjanud, need joonistustega kaunistanud ja end äritehinguteks valmis pannud.

Kivid taskus, võis mööda murunõlva sadamakuünini rullida, et ennast õhtu saabudes Endamisi Salamisi, Wick Blaze'i, Ajukaja & Andrevski ja muu eesti *underground*'i paremiku saatel hommikusse tantsitada. Puhkehetke sai võtta rannal oleva vana puidust paadi peal, vaadates distantsilt seda energiat täis heinaladu, kust õhkus elurõõmu ja tumedamat sorti helindeid. Alati sümpaatne Haigla punt tegi vee ääres enda pisilaval pidu ning kümme inimest lava ees liiva sees tundus täpselt paras mass. Pudru Kuuli ellukutsutud festival on, nagu nad on ka lubanud, mõeldud puhkamiseks. Sõprade ja tuttavate keskel võib iga kell vette või metsa pageda ja keegi ei oota sinult midagi peale selle, et sul oleks hästi hea olla."

KUKEMURU AMBIENT

Millal: 4.–5. AUGUST

Kus: Samliku matkamaja, Pärnumaa

Kes: Kinematograafilisi helimaailmu loov Nikolas List, tantsulist maailmamuusikat, *ambient*'i ja *chill out*'i segav Banco De Gaia, Leipzigist pärit elektroonika-artist DÖMU, Delicate Features, kelle muusikat on nimetatud Venemaa Twin Peaksiks, jt. kukemuru.ee

Henri Hütt, etendus-
kunstnik

„Kukemuru Ambient püüdis mind oma huvisfääri alates esimesest aastast ning paaripäevane seostatud suvine äraolemine keset rahu, vaikust ja valitud helisid on laiendanud minu jaoks *ambient*-kultuuri võimalusi ning võimatusi.

Hindan ja märkan kogu konteksti tervikuna ning olen leidnud enda jaoks alati eksootilisi välisartiste, mitte vähem ka märgilist kodumaiste salapärase tegelaste loomingut.

Festivali dramaturgiline ülesehitus on piisavalt sisutihe, kuid püsib siiski võrdlemisi rahulikul nivool. Meeldiv äratundmine, et pulss ja energiatase ei pea gi tund tunnil tõusma, vaid veidi und ning loodusliku vaikust kuulub samuti ühe festivali plaanidesse.

Erinevatest komponentidest koosnev harmoonia on hoidnud ka küllastajate meeleseisundi (näiliselt) ühtsena. Seda lugupidavat suhtumist etteastetesse ning ümbritsevasse on väga nauditav kõrvalt vaadata ja koos tunnetada."

INTSIKURMU

Millal: 4.–5. AUGUST

Kus: Intsikurmu metsapark, Põlva

Kes: Põlvamaale tuuakse kohale *indie*-maailmas kõrgeid laineid löövad artistid, nagu Cigarettes After Sex ja Liima, Kanada elektroonikud nimega Holy Fuck, soome-nigeeria päritolu hiphopiproductsent Noah Kin, inglise lauljatar Lucy Rose jt. intsikurmu.com

Emilie Toomela, filmi-
kriitik, raadiohäääl ja
melomaan

„Iga-aastane palverännak Põlvasse on saanud Eesti melomaanidele nii igiomaseks, et enam ei kujutagi ette suve ilma Intsikurmu muusikafestivalita. Helligalt Eesti

oma Positivuseks kutsutud ürituselt leiab just õiges doosis suveilu, võrratut muusikat, loodusega ühte sulavaid vingeid visuaale, eesti disaini, käsitööd, maitsvat toitu ja heinapalle, mille peal pikutades suvetaevast muusika saatel tähti kokku lugeda ning tunnistada keset melu hilisuvist vaimset virgumist. Erinevalt teistest muusikafestivalidest on tunne eriti looduslähedane ja helge ning igas detailis on tunda korraldajate kirge ja pühendumist.

Intsikurmu ei ole minus kunagi äratanud mõtet, et see on maailma kõige erilisem muusikaüritus. Õigupoolest on just vastupidi – see on suve kõige-kõige sundimatum kogunemine, kus kõik on täpselt nii vaba, muretu ja mõnus, nagu üks lõputu suvi keset lokkavat loodust olema peaks. Suve parimad essentsid on destilleeritud muretu tukaviske ja lõdva randmega ühte imevõrratusse nädalavahetusse, mis kestab just nii kaua, et suudad seda täiel rinnal nautida. Eriti sel aastal, mil *line-up*'i pikendavad islandi Low Roar, ameerika Cigarettes After Sex, eesti Doktor Normal, Els Himma, NOËP, Metsakutsu ja Erki Pärnoja: Efterglow! ♥♥♥♥♥"

EESTI HIP HOP FESTIVAL

Millal: 11.–12. AUGUST

Kus: Tartu Tervisespordikeskus Elva lähedal

Kes: Kui tahad näha kohaliku hiphopikultuuri praegust tegu ja nägu, siis leiad selle EHHFilt, kus loobivad riime ja biite Tommy Cash, reket, 5miinust, I2EEK Monkey, Arop, Seaduskuulekus jt. eestihiphopfestival.ee

Maxtract, räppar

„Tegemist on üritusega, kus olen käinud aastaid ja alati ka esinenud ehk räägin EHHFist, nagu isa räägiks oma pojast. Eesti hiphopikultuuri vaieldamatult kõige tähtsamat sündmust on nimetatud ka räpparite suvepäevadeks, kuhu tulevad kohale KÕIK. Eesti ladvik, kelder, tulevikutähed ja minevikustaarid. Kui oled antud žanri huviline või lausa fanaatik, siis on kogu sinne tekst sinu jaoks ammuilma selgemast selgem. Aga kui alles kaalud, kas ikka tasuks tulla, siis julgen sulle öelda, et jah, sa ei kahetse. Kavalad korraldajad on paigutanud suurele alale mitu telki ja see teine telk on õige magus juhul, kui sulle meeldib bassimuusika. Laupäevane päev on toonud lavale alati lisaks kas koomikud, luuletajad, mustkunstnikud, tantsijad, korvpallurid, *open mic*'id või kelle iganes, kes on pähe torganud. Festivali juhtkond jälgib küll väga hoolikalt, et üritust täidaks ainult kvaliteetne muusika, ja see on õnnistust väärt, aga kahjuks on kahe silma vahele jäänud toitlustus ja pole ühtegi vestlust EHHFist, kus ma suudaks seda miinust mitte mainida. Kui sa ei kavatse just terve nädalavahetuse ärkvel olla, siis soovitan panna valmis oma parim matkavarustus ja kõige jämedamad kõrvatropid ehk täpselt nagu kõikidel maailma festivalidel."

FLOW

Millal: 11.–13. AUGUST

Kus: Suvilahti, Helsingi

Kes: Flow *line-up*'i latt tõuseb iga aastaga üha kõrgemale, arvestades samaaegselt võimalikult suure žanri-amploaaga. Seekord maanduvad Helsingis Frank Ocean, Aphex Twin, Moderat, Princess Nokia, Fatima Yamaha, Jenny Hval, Soichi Terada, Sparks, Death Grips jt. flowfestival.com

Risto Kozer, muusikasõber

„Eelmise aasta festivalist jäi kummitama juhtlause „How Flow Can You Go?“, mis iseloomustab

sündmuse ladnat õhustikku päris tabavalt. Kuigi riim on laenatud Public Enemy loost „Bring The Noise“, toimib see Flow kõrgetasemelise kommunikatsioonidisaini ja kohaspetsiifilise maastikuarhitektuuri kontekstis hästi. Ja, mis peamine, jääb meelde.

Festivalide kohta liigub ikka eelarvamusi ja rahvakõlakaid *à la* võimatu on liikuda, pikad pissuaarijärjekorrad, sitt toit jne, kuid Flow puhul sellise väsitava negatiivse olmega õnneks suhestuma ei pidanud. Kuigi päevas külastas sündmust enam kui 25 000 muusikasõpra, ei tekkinud kordagi trügimist ega pudelikaelaefekti. Ilmselt kinnitab see jätkuvalt fakti, et soomlased oskavad avalikku ruumi ja selle eraldiseisvaid osi ühtseks ja mõnusalt dünaamiliseks alaks disainida, ilma et keegi arugi saaks. Näiteks sisaldab Flow linnak ka Soome rulatajate loodud ca 1500-ruutmeetrist orgaanilise disaini ja reljeefsete pinnavormidega beetonist rulaparki, mille visuaalset ilmet kunstnikud igal aastal kujundavad. Möödunud aastal oli Suvilahti *DIY*-rulapargi visuaalseks identiteediks The Beatlesite psühheedeelne „Yellow Submarine“ maailm, mis peale rulatajate ka ülejäänud rahvast sinna istuma ja sotsialiseeruma tõmbas. Ja loomulikult üheteistkümnene lavale jagatud maailmatasemel heli- ja esinejate programm: FKA Twigs, NYKY Ensemble'i esitatud Steve Reichi rariteetsem looming, Jeff Mills, Hercules and Love Affair, Kalevi Louhivuori Quintet pluss festivali sõbralik rahvas ja järelepidude väärisprogramm klubis Kaiku ja Ääniwalli."

VIRU FOLK

Millal: 11.–13. AUGUST

Kus: Käsmu, Lääne-Virumaa

Kes: Soome aasta puhul näeb seekord suuremat hulka põhjanaabrite artiste, teiste seas akordionilegendi Kimmo Pohjonen koos tütardega, siinse publiku lemmikuks kujunenud Värttinät Karjalast, noorema põlve soome folkmuusikat esindavat Topi Sahat, Hermanni Turkit, Whale & The Village'it jt. virufolk.ee

Helena Tamm, kommunikati-
siooniinimene

„Iidne kapteniküla Käsmu on juba iseenesest maagiline koht. Ja mis saaks olla veel parem kui nõnda looduskaunis paigas head muusikat nautida. Õnneks on mul olnud au kaks aastat järjest kogu seda ilu ja mõnu ajakirjanikuna ka üles täheldada. Vahel on kuulnud viisid käredamad, teinekord mahedamad, siis hoogsamad või täitsa rajud. Midagi on alati leidunud neile, kes tahavad kuulda suviseid klassikuid, nagu Dagö, Estonian Voices, Svjata Vatra, Kõrsikud või Curly Strings. Avastamisrõõmu pakuvad naaberriikide kollektiivid, sest igal aastal on festival pühendatud ühe Põhjamaa muusikakultuurile – tänavu 100. sünnipäeva puhul Soomele. Leidunud on ka eksootilisemaid tegelasi. Näiteks 2015. aasta festivali jääb mulle eredalt meenutama Puerto Ricost pärit Fantuzzi, kes pani päise päeva ajal 15 minutiga ilma igasuguse pingutuse ta kõik lava ees kargama ja tantsima. Selliseid avastusi jagub, tuleb ainult kulgeda festivalialal ühe lava eest teise ette ja minna julgelt tundmatu nimega artiste uudistama. Lavad on ääretult omanäolised! Pealegi saab alati sujuvalt edasi liikuda, mõnest muust programmi põnevast tegevusest osa võtta või hoopis mere äärde põigata. Erinevalt mitmetest teistest suvefestaritest ei tule Viru Folgil vaikat nurgakest kaugele otsida. Samas, kui melu kasvab üle pea, soovitan võtta ette matka läbi mustikametsa, sest teisel pool poolsaart peidavad end paradisiirannad – päriselt ka!"

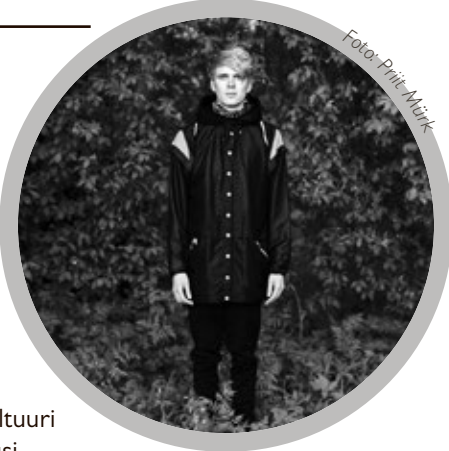

Foto: Priit Mürk

Foto: Kadri Väino

Foto: erakogu

Foto: Priit Mürk

Foto: Aleksander Keljund

Foto: Ruudu Rahumaru

Parmupillimaestro meisterjaan on tagasi! Värske albumi „Monohöm” ja selle esiksingli „Eluka elustamine” tuules tegime juttu plaadist ning oma sisemise looma äratamisest.

KIIRKOHTING: MEISTERJAAN

Oma uue singliga uurid võimalust äratada endas elukas, kasutades selleks sisemist hõimkonda ja omaenda loodud rituaali. Kes sinu sisemine loom on?

Lapsepõlves olid millegipärast kilpkonnad mulle kõige tähtsamad, aga praegu ei saa öelda, et mõni konkreetne looduses eksisteeriv loom just see „minu loom” on. „Eluka” all pean silmas pigem mingit üleüldist loomaliikkust – ürgloomat!

Mida see oma sisemise looma äratamine sinu jaoks tähendab? Mida see enda kohta avastada aitab?

Kunagi näis mulle, et mida enam suudan oma keha ja maised juured ära unustada, seda rohkem olen n-ö kõiksusega ühendatud. Praegusel ajal aga mõtlen, et just minu loomalik pool – see, et olen osa loodusest – on see, mis mind kõige vahetumalt selle va kõiksusega seob. Veider on, kui mõned inimesed vastandavad vaimset ja materiaalset, jumallikku ja loomalikku. Võib-olla mingit „vaimset” tasandit ei olegi olemas? Võib-olla kõik, mida me peame vaimseks, on lihtsalt eriti peen materiat? Võiks öelda, et sisemise looma äratamine on minu jaoks ühtaegu nii jumalikkuse nägemine enda loomalikus pooles kui ka protest säärase duaalsuse vastu.

Antud loo kohta oled sa kirjutanud, et looma äratamine toimub läbi isikliku rituaali. Kus sa varem selliste rituaalidega kokku oled puutunud ja mida need endast kujutanud on?

Nagu üks tubli nüüdisaegne inimene, olen osalenud mitmetes eksoteerilistes rituaalides, aga alati on tundunud kuidagi üleaarne, kui keegi jälle sulgede ja viirukitega lehitama hakkab, võõras keeles palveid loeb või kristallidega „ruumi puhastab”. Mulle meeldib teha asju omamoodi – üksinda looduses uitamine, sõpradega mõtete vahetamine või süntesaatoritega veidraste helide tekitamine on ikka rohkem minu teema. Need mainitud tegevused isenesest muidugi ei ole veel rituaalid, aga tegelikult ei ole seda ka sulgedega

lehitamine. Rituaalseks muudab tegevuse suhtumine sellesse. Ükskõik mida võib teha rituaalselt. Eriti oluline on selline peavoolust eraldumine mulle muusikas. Ma ei taha teha täpselt sellist muusikat, nagu on juba tehtud. Ma lähen oma rada. Eks mõnikord tahes-tahtmata kopeerin ikkagi ühtteist, aga siis vaid seda, mis mulle tõepoolest hingelähedane on.

Räägi, mis teemadega sa uuel albumil veel tegeled?

Esimeses küsimuses mainisid sa „sisemist hõimkonda”. See on kahtlemata teema. Enamiku albumil olevate lugude tegemise ajal oli mul kuhugi sissepoole projitseeritud stseen veidraste olenditest, kes tootemil ümber või mujal millegi kummalisega tegelevad. Sel teemal on ka pragmaatilsem pool. Kuna ma nimelt salvestasin ja mõtlesin ise välja kõikide lugude kõik partiid, siis tihtipeale tekkis tunne, justkui mind oleks palju, justkui mind olekski terve hõim. Ja muidugi, minu esimese ja siiani ühe lemmiksüntesaatori mudeli nimi on Monotribe.

Veel üks teema on masinateema. Ühe loo nimi sellel albumil on näiteks „Parmupillimasin”. Selle tegemine algas nii, et salvestasin kõigepealt hulganisti ühe ja sama parmupilli erineva iseloomuga tõmbeid arvutisse ja laadsin need sãmplid siis rütmimasinasse, kus tekitasin neid filtrite ja helikõrguse reguleerijaga moduleerides midagi meloodiasarnast. Mulle näib, et julge masinate kasutamine annab tihti orgaanilisema tulemuse kui kramplikult mingist ettekujutatud naturaalsusest kinnihoidmine.

Kopli sonaat

Näitus Vene-Balti laevatchase ajaloost

EESTI ARHITEKTUURIMUUSEUMIS
KUNI 3. SEPTEBRINI

sefo folk

16—18 juuni Värsk
Metsa poole
www.sefofolk.ee

- Stuudio: 20
- Spetsial: MÄSKA
- MAASKA
- VÄRSKA
- RAHVALIKULTUURI KESKUS

ARVUSTUS: LILLELAPSELIKULT KAOOTILINE HIPIFILM

Dokumentaalfilm „Nõukogude hipid” (Kultusfilm, 2017).

Režissöör ja stsenaarist Terje Toomistu, produtsent Liis Lepik. 80 min.

Margus Kiis

Terje Toomistu oli ise tuntud vagabund, kui ta seitse aastat tagasi vanade eesti hipide teemaga tegelema hakkas, olles seignelund metsikult Lõuna-Ameerikas ning kirjutanud sellest koos **Berit Renseriga** lausa kuri-kuulsa mainega raamatu „Seitse maailma” (2009).

Hipiteema inspireerijaks sai muidugi Londonis pesitseva majandusajakirjaniku **Vladimir Wiedemanni** samuti 2009. aastal ilmunud „Maagide kool. Eesti okultne underground 1970–1980”, mis kirjeldab lopsaka sulega mehe tormilist noorust 70ndate Eestis, kus ta osales aktiivselt toonaste karvaste pöörases elus, kuhu kuulusid peod, viin, naised, eeter, atsetoon, kanep, psühhoaktiivsed ravimid, põidlaküüdiga reisimine, aga ka huvitumine idamaade müstikast, religioonist ja sügavamast mõtlemisest. Guruks oli neile Pärnu kandis elanud suure halli habemega filosoof **Mihkel Tamm** (eluaastad 1911–2002), omamoodi kodukootud Maharishi, kes lahkus 1980ndate alguses Eestist USAsse elama.

Tänapäevalgi heas vormis ja mitte hirmus vana Wiedemann on ka üks Toomistu filmi võtmetegelasest koos Tamme teise järgija, müstiku ja muusiku **Aare Loitiga**. Kolmas eesti päritolu vana karvik filmis on legendaarne rätsep **Aleksandr Dormidontov**. Enamik tegelasi on aga Venemaalt, Ukrainast, Lätist jm. Juba vanad ja tudisevad, kuid ikka veel pikajuukselised, värvikalt riides ja väikekodanlikku elu eiravad.

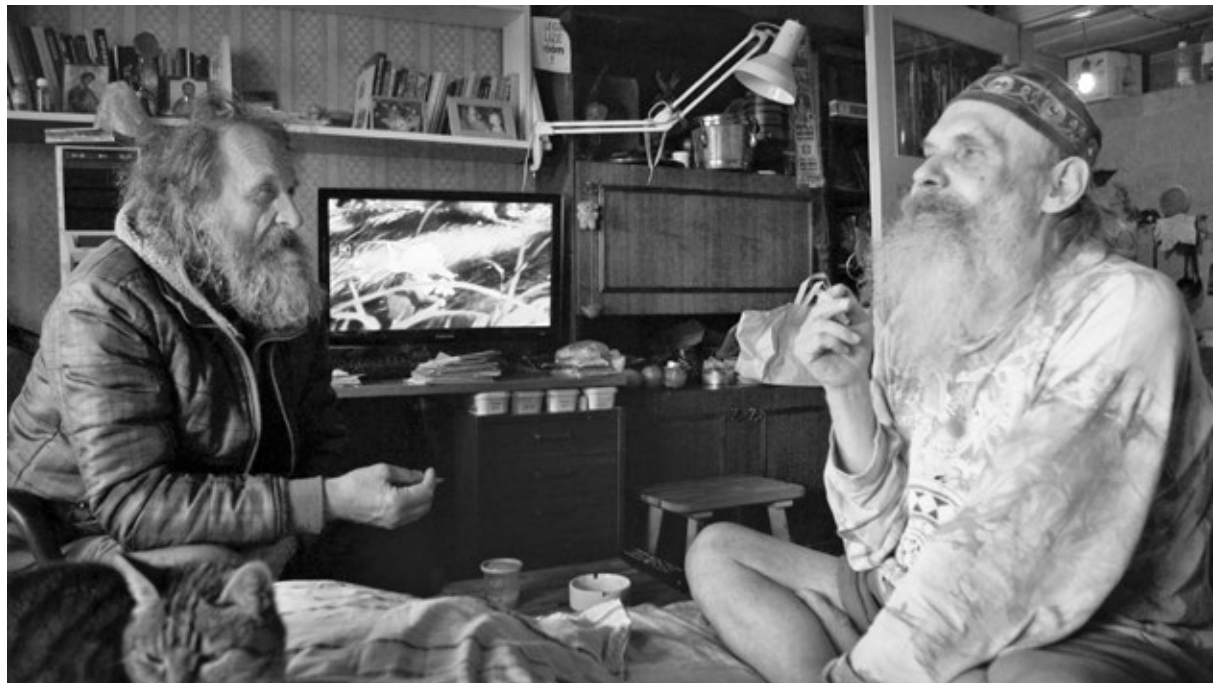
Aga mitte sellest ei tahtnud see film rääkida... Millest siis? Dokumentaal algab vägagi kaootiliselt, üks jupp siit, teine sealt, intervjuulauseid, filmikaadrid, mingit konkreetset mõttelõnga ei arene. Kuigi Toomistu rõhutas, et tahab eriti Lääne vaatajale näidata, et siin polnud Põhja-Korea, siis ilma selge eesmärgita vahele pikitud kroonikakaadrid hitlerjuugendlikus reas laulvatest pioneeridest ja tohututest paraadidest Punasel väljakul jätavad esialgu just sellise mulje. Toomistu on lisaks rääkinud, et montaažis tuli palju materjali välja jätta, kuid algupoole tundub olevat just rohkelt „venitamist”: **Priit Tenderi** tänapäeval tehtud animatsioonid, psühheedsemad hetked multifilmidest „Kolmanda planeedi saladus”, „Lend” jt, liiga pikaks veninud illustratiivsed fotokaadrid jne. Tundub, et film on mõeldud eelkõige väliturule, Lääne inimestele näitamiseks, kuid suhteliselt arusaamatu algus võib neid isegi eemale peletada.

Tegelikult läheb linatões käima umbes 20. minutil, kui käiku lähevad Venemaalt saadud haruldased 8 mm filmid hipide lõbusast elust ning seletatakse lahti Nõukogude Liidu pikajuukseliste nn *Sistema* – sisuliselt subkultuurne võrgustik, mille kõik liikmed teadsid üksteise aadresse, kus võis alati peatuda, ööbida, süüa saada, pidu panna, filosoferida jne. *Sistema* töötas palju aastaid, osaliselt siiamani.

Vanad kitsasfilmikaadrid, Lätis 70ndatel tehtud ametlik dokumentaal ja vanade meenutused näitavad, et nõukogude hipid väga palju USA omadest ei erine nudki. Nagu Ühendriikides, üritasid nõukogude hipid eirata tavapärasest elustiili, eraldusid oma seltskonda, kandis spetsiifilisi soenguid ja riideid, fännasid rokki ja rokkmuusikuid, tarbisid igasugu joovastavaid ning hallutsinogeenseid aineid, rändasid, pidutsesid, tegid oma kunsti ja muusikat, vihkasid sõda ja vägivalda ning uurisid suuri filosoofe ja India religioone. Ka USA jäid nende hingesugulased 60ndate teisel poolel korralikele inimestele ja töölisklassile hambu ning politseile meeldis karvikuid kinni võtta, peksta, arreteerida ja püüda. Romantiline kujutus lillelisest ninnu-nännu-hipielust, kus käis lõputu tants ja hõljumine, oli selle sub-

Priit Tenderi animatsioon Aare mälestusest, kuidas ta sõbra Viikingi juures psühheedset teed joob. Kaader filmist

Sassiks hütud Aleksandr Dormidontov (vasakul) külas Babaina tuntud Aare Loitil. Kaader filmist

kultuuri kommersialiseeritud variandi toode. Tegelikult muutus hipivärk ka siin pikapeale peavoolus moeasjaks, lihtsalt veidi tagasihoidlikumal kujul. Ka Eestis levis psühheedne disain, 70ndatel hakkasid pea kõik alla neljakümnesed mehed pikki juukseid kandma, põidlaküüdiga reisimine muudeti ametlikuks (autostopi kampaania), hipidest kirjutati isegi „ENES” üllatavalt neutraalne artikkel jne. Sojuzmultfilmis tehti mitu psühheedset animafilmi, hipilik liin hakkas süvenema ka vene rokkmuusikas.

Veel üks paralleelne aspekt, mida filmis ei näe, on hipidest mingi osa suundumine riigivastaseks nii Nõukogudemaal kui ka Ameerikas. Lombi taga tekkisid nende baasil lärmakas *counterculture* ja sotsiaalne aktivism, mida Richard Nixonil ajal USA hoolega riiklikult ahistati. Nõukogude Liidus oli hipidel tähtis roll dissidentluses. Nad levisid oma süsteemis samizdatte, Nõukogude-kriitilisi kirjutisi ja muud infot. Erinevalt paljudest „korralikku” elu elavatest vastupanijatest ei olnud hipidel palju kaotada ja nende süsteemi oli keeruline nuhke sokutada. Hipid tegutsesid palju ka kirikute ja usuorganisatsioonide juures, mis Nõukogude Liidus olid niikuinii omamoodi legaalne vastupanuvorm. Venemaal liitusid paljud hipid õigeusu kirikuga, kuigi selle side riigiga oli tihe.

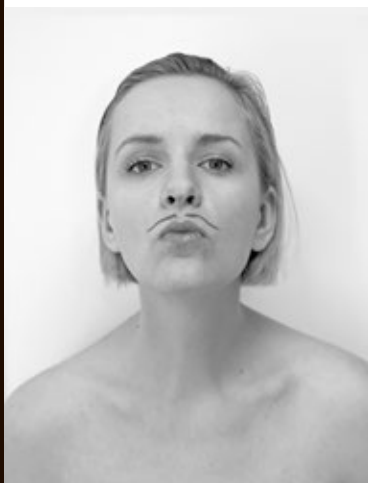
Filmi kolmas osa kujutab vanade hipide ühist reisi

Moskvasse, et tähistada kogunemisega suurt hipide arreteerimist sõjavastasel demonstratsioonil 1. juunil 1971. See on tragikoomiline sõit, mille kehva tervisega Aare peab pooleli jätma. Teised jõuavad kohale ja ühinevad nii vanade semude kui ka noorte uushipidega, kes vaidlevad, kas olla **Putini** poolt või vastu. Pidupargis on ühtaegu nii ilus kui ka totter ja traagiline. Paneb mõtlema, mis on sellisest idealismist ja üllastest ideedest kasu, kui lõpuks ikkagi on kõik lihtsalt umbjoobes ja politseinik ajab pargist minema nagu vana parmu.

Film on värvikas ja mitmekihiline, kuid kahjuks ka üpris pealiskaudne ja ekslev. Ühelegi teemale ei jääda püsima ja rahutu rütm on kaugel hipilikust rahurastusest ning endasse süvenemisest. See tekitab paljudes vaatajates tõenäoliselt rahulolematuse tunde, kuna inimestel on erinevad huvid ja ühtegi neist õieti ei rahuldada. Ja sellest on kahju, sest tegelikult on uurimistöö olnud väga põhjalik, leitud on suurepäraselt originaalmaterjali ja intervjuueeritud (sageli viimasel hetkel) mitmeid oma aja olulisi tegelasi. Ses mõttes oleks isegi lahendus näiteks filmi toormaterjalist erinevaid alateemasid käsitleva dokumentaalsarja loomine.

Aga loodetavasti ei lõpeta Terje Toomistu vanade subkultuuride teemaga ja tegeleb asjaga edasi. Nõudlust on.

JÄRELHÜÜD ANNA-STINA TREUMUNDILE

Autoportree

Anna-Stina Treumund (18.06.1982–30.05.2017) oli ikooniline kunstnik ja paljudele feministlik kamraad, kelle teoseid vaadates sai vaatajale selgemaks midagi temas endas. Anna-Stina uuris lesbialugusid ja esindas oma kunsti kompromissitult lesbilise naise identiteeti. Ta oli LadyFesti ja lugemisgrupi „Virginia Woolf sind ei karda!” ühe algatajana Eesti nüüdisaegse feministliku liikumise keskmes. Anna-Stina oli osa vägevast kriitiliselt mõtleivate ja loominguliste inimeste kogukonnast, kes kannavad endas edasi hoolimist ja armastust, mida Anna-Stina oma eluajal neile jagas.

Roosiaia korraldajal... Anna-Stina, Annakas, Ast... kulges, nii nagu mulle näis, muinasjuttu- de ja päriselu õhkõrnal piiril, kus ta annastinali- kult sekkuks ja samas korda üritas luua.

Mäletan Astiga seoses ühte muinasjutulist seika lennujaamas, ei mäleta küll, millises või kuhu olin teel. Juhtus nii, et siis kui mina olin ühelt pikalt reisilt naasmas ja Annakas just kuhugi minemas, selgus, et möödume üksteisest samas ootepaviljonis. Kohtumisele eelnevas kirjavahetuses mõtlesime välja stsenaariumi, mille üks sõber ka üles filmis. Sõnadeta stseen: kaks noort vihmar- varjuga naist kõnnivad lennujaama ootepaviljo- nis üksteise poole, kohtumisel avatakse vihmar- varjud, toimub nende vahetus ja siis sammub kumbki oma teed edasi. Kuski sahtlipõhjas ehk on see kassett veel alles.

Head teed, *freundin* Ast!

Minna Hint

2016. aasta detsembris avati Anna-Stina Treu- mundi näitus Tartu Kunstmuuseumis. Koos näi- tusega pidi ilmuma ka kataloog. Veidi enne näi- tust kirjutas mulle Anna-Stina, et aitaksin kata- loogi teksti sõnastada. „[...] Saan maksta, mis pole üldse küsimus, vaid *queer*-feministlik seis- koht. [...] Usaldan sind,” kirjutas Anna-Stina. Kuuludes poliitilisse perekonda, vastasin kirjale ausalt nii: „Täna usalduse eest, aga pean vist sellest tööst loobuma. Ma arvan, et iga kunstnik

oskab enda eest kõneleda, meetodid on vahel erinevad. Sina oskad ka ja sellisena see just toi- mibki. Kunstniku teksti puhul on minu jaoks huvitav just see „konarus”, sest see ongi see. Kollektiivse töö puhul on kirjutamisega ja au- torlusega teisiti ja see on ka kollektiivsuse hind, kus ühendab ideoloogiat ja *sisterhood*. Mina see- ga panustaks sinule, see on minu jaoks huvitav, oluline ja aus.” Kirjale sain vastuseks „Nõus!”. Anna-Stina vahel mainis, et ta ei tunne ennast hea sõnastajana, oma kirjas kirjutasin, et arvan vastupidist ja usaldan teda. Anna-Stina kompro- missitu ausus, mis väljendub tema intervjuudes, sh kataloogi tekstis, täpsus asjadest rääkimisel, mida ei ole meie kultuuriruumis varem üldse sõnastatud, on väga eriline ja harv.

Killu Sukmit

Kogu oma konkreetsuse ja aususe juures oli Anna-Stina südames tõeline maailmaparanda- ja ning seda ta ka tegi. Ta ise tegelikult ei taju- nudki, kui paljude jaoks ja kui oluline ta oli. Ka mina näiteks ei oleks ilma temata see, kes olen praegu. Tema hoolivust oli näha ka väikestes asjades. Näiteks ükskord läksime mina, Anna- Stina ja üks meie sõbranna õhtul peole. Kõn- disime sinna mööda väikest rada, kuhu oli kivi- kamakas ette tõstetud. Mina ja sõbranna as- tusime sellest üle ning kõndisime edasi. Mingil hetkel avastasime, et Anna-Stina on maha jää-

nud, ja tagasi minnes leidsime ta kivi raja pealt ära tõstmas, sest oli pime ja ta muretses, et keegi võib selle otsa koperdada.

Ma väga armastan ka tema teravat ja sarkas- tilist huumorimeelt. Anna-Stina tegi nalju, mille peale ei suudaks keegi teine tulla, ja kõik need olid ülihead ja naljakad. Ükskord ütles ta mul- le, et talle väga meeldivad mu rohekaspruunid silmad. Ma siis tahtsin vastu öelda, et mulle ka meeldivad tema pruunikasrohelised... Ja ta lõpetas lause minu eest sõnaga „silmaalused”.

Igatahes on ta legendaarne naine, feminist ja lesbi, kelle puhul, nagu Rebeka Põldsam ütles, pole kappi kunagi olnudki.

Riinu Rahuoja

Anna-Stinast on mu mällu jäänud pilt, kus ta istub keset päeva oma kesklinnakodus söögi- laua taga, suur meestesärk seljas, ning räägib oma lemmikloomade käitumisharjumustest ja söögieelistustest. Anna-Stina oli erakordselt tähelepanelik, tundlik ja läbinägelik, seda nii loomade kui ka inimeste suhtes. Samas oli ta ka väga aus, avameelne ja alati avatud, arutamaks enda ja teiste harjumusi ja eelistusi nii elus kui ka eraelus. Ausus ja avatus tegidki Anna- Stina eriti haavatavaks. Tema jaoks polnud ta- busid, ta suutis rääkida veidi äraoleval häälel absoluutselt kõigest.

Rael Artel

JÄRELHÜÜD MARGUS KARULE

Foto: Marta Vaarik

Margus Karu (11.09.1984–05.06.2017) paistis paljudele tähena, mis põles ereda leegiga. Tema erakordsus seisnes sise- mises soojuses ning piiritus avatuses, mis avaldus lisaks suhetele lähedaste ja sõpra- dega ka tema menuromaanis „Nullpunkt”. Sellest loost said abi paljud, kes kannata- sid koolikiusamise all või ei osanud leida kohta oma noores elus. Peale kirjutamise otsis ja leidis Margus õigeid inimesi Eesti telesaadetesse ja filmidesse ning korraldas pidusid, et inimesed leiaksid armastuse. Sõprade sõnul peitusidki Marguses endas selle tunde kõige hapramad vormid.

Margus Karu oli argimaagia valdaja ja elu- lu prints. Ta puudutas sügavalt nii paljusid inimesi, sest tal oli tohutu julgus olla siiras, peatada see kaose karm karussell ning olla ta ise ja näha ka teistes seda kõike, mis nad kunagi on olnud ning mis neist saada võib. Sütitades armastusega kõiki enda ümber, saamaks selleks, mis nad olla võivad.

„Aga kas su südamehäälel on sulle kunagi vale- tanud?”

Saada sõpradeks või vahetada riike, sest süda- mehääle soovivad, ja öelda ohtralt komplimen- te kõigile mitte lihtsalt selle pärast, et ta oli nii viisakas, mida ta tõesti äärmiselt oli, vaid selle pärast, et südamehääle soovitas.

Võime igas olukorras naerda, hoolida, hoida ja märgata, nähes kõike kuidagi kusagilt sealt kõrgemalt, ent ometi elades nii intensiivselt het- kes kõige selle kõrgemalt ja sügavalt südamest tuleva inspiratsiooni ja ideede ja tegutsemiste rahes ja tormis ja sädemeid purskavas tules.

Aitäh kogu maagia ja ilu eest! Ehk õpime selle suure kambaga, kellesse kõigisse Sa seda laiali paiskasid, seda ükskord sama tugevalt laiali prit- sima kui Sina.

Kuhu iganes Sa oled nüüd teel, ma tean, et kui ma sinna Sulle lõpuks järele jõuan, siis Sinu hinge ma tunnen igal pool ära.

Kullakallis Karu, kui lähed, mine armastusega. *Love you forever. Your magic is forever.*

Armastusega Neon

Karu Facebooki profiilil on kirjas, et ta amet on *Prince at Pimeduse Prints*. Aga kui üldse midagi, siis oli ta Valguse Prints. Kuigi häid ja imelisi inimesi on palju, ei tea ma kedagi teist, kelles oleks nii piiritult sõbralikkust, avatust, siirust, rõõmu, naeru. Isegi siis, kui tal oli väga valus ja väga raske. Isegi siis ta naeris nii, et kaasaer- mine oli vältimatu. Ta pani kõik tundma end nii, nagu nad kuuluvad – nagu nad on tähtsad. Ja olidki tema jaoks. Kas ta andis endast liiga palju ja ei jätnud endale piisavalt?

Karu oli vabandus, Karuga koos olid vaba- dus. Kord käis ta mu talvisel sünnipäeval pikas neoonkollases iluvõimlejatrikoos, millel oli rind nabani paljas. Kõiges oli alati lusti ja puudus hirm raamidesse mitte mahtuda.

Karu tegi inimestele üllatusi, korraldas ülla- tuspäevusi, saatis postkaarte või tegi näiteks ise audioraamatu, kui ma pikemaks ajaks Ees- tist ära läksin – „et sa saaksid õhtuti mu hääle kuulda ja tunneksid, et oled kodus”.

Mul on lõputult ilusaid mälestusi Saaremaa suvedest. Karul oli mõõtmatu karisma – ja ta ei olnud võimeline kehva lugu jutustama. Isegi depressiivsena mingil mõttetul kliendikohtu- misel telekliipi ideed pakkudes sõnastus ta na- katavalt hästi. Kui Saaremaal ööde viisi lõkke ümber „Maffiat” mängisime, ei saanud ta kuna- gi tegelasena osaleda, sest ta pidi alati jutustaja olema. „Ja siis ärkab mõrvar...” Teen silma lahti, leian ta pilgu. Need hetked. Need hetked, kus ma teen silmad lahti ja seal ta on. Ma ei usu, et see ootus kunagi mööda läheb. Et ühel päeval ma olen 70 ja ma ei otsi enam tänavalt silma- dega Margust.

Kord oli mul Saaremaal nii hüsteeriline äre- vus, et mind seoti sõbralikult puu külge kinni, et ma hullu ei paneks ja maha rahuneksin. Tei- sed liikusid juba oma olemiste juurde, aga Karu seisis mu kõrval ja tõstis mu suu juurde sigaret- ti, kuni ma rahunesin. Ja kuigi olime ümbritse- tud lilledes põõsastest, tõi mulle lille. Sest elu on siiski ilus.

Lihtne oli elus püsida maailmas, kus oli Mar- gus Karu. Ta võis paariminutilise kogemata koh- tumisega täita su soojusega, mis kestis nädala- laid. Teda oli nii palju.

Eia Uus

Ma armastan sind, Margus Karu. Igavesti. Iga- vestigi jääd meid Peeter Paanina külastama, Pega- sustega sõitma me fantaasiamaastikel, olles iga- vestigi noor, igavesti täis rõõmu, krutskeid, iga-

vest vaimustust inimeste imelisuse üle, paka- tamas igavesti võimatu võimalikkusest.

Tihti sosistasid sa „tahan koju”, aga ütlesid ka, et „kodu on koos minuga”... koos meiega. Me jääme sinuga. Nüüd oled sa kodus. Ja me tule- me sulle varsti külla. „Lähme Marguse poole!” ja ma haaran ponide lauamängu.

„Ma armastan sind, Margus Karu.”

Ingmar Jõela

Margus Karu oli inimene, kes pärast kella viie- ni hommikul pargis jutustamist helistas sulle kell 6.21 ja teatas, et ta on kirjutanud sinust A4-pikkuse luuletuse, käinud kontoris, et see välja printida, ja seisab su värava taga, kuna tal- le tundub, et ta peaks selle ise ette kandma.

Aleksander Eeri Laupmaa

Armas Margus! Sinuga kohtumine muutis mu elu uskumatult ilusaks ning ma olen ääretult tänulik, et just mul oli au Sind tunda. Ma olen ääretult tänulik, et Sa võtsid mu vastu enda ellu ning ja- gasid minuga kõike. Ilmselgelt olid Sa ainulaadne ning kordumatu. Üks seitsmest miljardist. Kui ühtviisi olemine lakkab, algab teistmoodi olemi- ne. Sinust tulnud tohutu hulk headust, siirust, lahkust, sõbralikkust, lohutust, naeru ja sära ei kao eales. See elab meis edasi ning pakub alati soojust ning inspiratsiooni, jõudu ja tahet olla parem nii enda kui ka teiste jaoks. Imesid ei süni- ni siin maailmas tihti, kui üldse. Sa teadsid seda isegi, kuid võtsid kätte ja tegid need ise teoks. Armastan Sind igavesti. Head teed, Margus, ju kohtume kunagi seal teisel pool. Hoian Sind seni oma südames. Elu on ilus. Ütlesid sa alati.

Janis Rizhovs

Täismahus järelhüüd Margusele on avaldatud Mürilehe veebiväljaandes muurileht.ee. Margus Karu ärasaatmine toimub 15. juunil kell 12 Tallinna Õpetajate Maja Kroonisaalis. Lilli palutakse mitte tuua.

Biennaal

SAAL

17. rahvusvaheline
etenduskunsti festival
17th international
performing arts festival

NELE SUISALU, MAARJA TÕNISSON /Tallinn
ANT HAMPTON, TIM ETHELLES /Heidelberg-London
IGGY LOND MALMBORG /Malmö-Tallinn

JULIAN HETZEL /Utrecht
SARAH VANHEE /Brussels
RIMA NAJDI /Berlin

MOTUS /Rimini
GALERIE /International
KARL SAKS /Tallinn
KADRI NOORMETS,

MÅRTEN SPÅNGBERG /Stockholm
TANIA, EL KHOURY /Beirut
ASIA BAS, GABRIEL DA LUZ /Tallinn-Cape Town-Belo Horizonte

15. – 27.08

SAAL.EE

2017

Festivali programm ja piletid
saadaval juunis!
Festival program and tickets
will be available in June!

Tallinn

KANUTI
GILDI
SAAL

